

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi esitutkintalakia, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia ja eräitä muita lakeja.

Esityksen tarkoituksena on sujuvoittaa rikosprosessia.

Esityksen mukaan rikoksen esitutkintavaiheen osalta muutettaisiin asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittämistä, rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuutta, esitutkinnan toimittamatta jättämistä ja lopettamista, esitutkintatoimenpiteiden suhteuttamista ja esitutkinnan keskeyttämistä. Lisäksi ehdotetaan uusia säännöksiä muun ohella edunvalvojan sijaisen palkkion korvausvelvollisuudesta, kuulustelujen äänitallentamisesta sekä avustajan velvollisuudesta antaa loppulausunto. Vielä ehdotetaan mahdollisuutta saada rikosrekisteritietoja esitutkinnan rajoittamista koskevaa päätöksentekoa varten.

Rikosasioiden oikeudenkäyntien sujuvoittamiseksi ehdotetaan uutta saatavillaolohaastetta ja asiamiestiedoksiannon käyttöalan laajentamista. Lisäksi esitys sisältää ehdotukset velvollisuudesta antaa ennakkovastaus, joka koskisi avustajaa, ja määrääjasta todisteiden esittämiselle, joka olisi käräjäoikeudessa harkinnanvarainen.

Ehdotetuilla muutoksilla tavoitellaan rikosoikeudenhoidon resurssien nykyistä oikeudenmukaisempaa ja tarkoituksenmukaisempaa kohdentamista. Rikosprosessia sujuvoittamalla voidaan antaa oikeusturvaa tehokkaammin ja lyhentää käsittelyaikoja.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2027.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
PERUSTELUT.....	5
1 Asian tausta ja valmistelu	5
1.1 Tausta	5
1.2 Valmistelu.....	7
2 Nykytila ja sen arviointi.....	8
2.1 Korvausvaatimuksen selvittäminen.....	8
2.2 Esitutkintavelvoite.....	9
2.3 Esitutkintatoimenpiteiden suhteuttaminen.....	10
2.4 Esitutkinnan keskeyttäminen	11
2.5 Lasten kohtelu esitutkinnassa.....	11
2.6 Edunvalvojan sijainen.....	12
2.7 Kuulustelukertomuksen tallentaminen	13
2.8 Haasteen tiedoksianto	14
2.9 Velvollisuus vastata ja nimetä todistelu määräajassa	14
2.9.1 Esitutkinta ja ensiasteen tuomioistuinkäsittely.....	14
2.9.2 Säännönmukainen ja ylimääräinen muutoksenhaku	16
2.10 Tietojen luovuttaminen rikosrekisteristä.....	17
2.11 Tuomioistuimen velvollisuus ilmoittaa ratkaisuksistaan.....	17
3 Tavoitteet	17
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset.....	17
4.1 Keskeiset ehdotukset	17
4.1.1 Korvausvaatimuksen selvittämättä jättäminen selvissä tapauksissa.....	17
4.1.2 Rikosilmoituksen kirjaamatta jättäminen ja kirjaamisen lykkääminen	17
4.1.3 Esitutkinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen	18
4.1.4 Esitutkintatoimenpiteiden suhteuttaminen.....	18
4.1.5 Esitutkinnan keskeyttäminen	18
4.1.6 Tarkoituksenmukaisuusperiaate	18
4.1.7 Lapsiolettama	18
4.1.8 Edunvalvojan sijainen.....	19
4.1.9 Kuulustelujen äänitallentaminen	19
4.1.10 Avustajan velvollisuus antaa loppulausunto ja ennakkovastaus	19
4.1.11 Saatavillaolohaaste	19
4.1.12 Asiamiestiedoksiannon laajentaminen.....	20
4.1.13 Todistepreklusio	20
4.1.14 Rikosrekisteritietojen luovuttaminen esitutkinnan rajoittamisasiaa varten	20
4.1.15 Tuomioistuimen velvollisuus ilmoittaa hyvinvointialueen viranhaltijan tekemästä rikoksesta.....	20
4.2 Pääasialliset vaikutukset	20
4.2.1 Vaikutukset asianosaisten kannalta	20
4.2.1.1 Perus- ja ihmisoikeusvaikutukset	20
4.2.1.2 Vaikutukset eri ihmisryhmiin.....	23
4.2.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan	24
4.2.2.1 Esitutkintaviranomaiset.....	24

4.2.2.2 Syyttäjälaitos	26
4.2.2.3 Tuomioistuimet	27
4.2.2.4 Muut vaikutukset ja taloudellisten vaikutusten yhteenveto.....	29
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot.....	31
5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset	31
5.1.1 Lisäresurssit	31
5.1.2 Koulutus ja ohjeistaminen.....	32
5.1.3 Viranomaisten työskentelytapojen kehittäminen.....	32
5.1.4 Toimivaltakysymykset.....	33
5.1.5 Järjestelmäkehitys	33
5.1.6 Rikosilmoituksen kirjaamista koskevat ehdotukset.....	33
5.1.7 Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen	33
5.1.8 Esitutkinta-asioiden suhteuttaminen	34
5.1.9 Esiselvityksiä koskevan sääntelyn selkeyttäminen.....	34
5.1.10 Saatavillaolohaaste	35
5.1.11 Preklusiosääntelyn vaihtoehdot	35
5.1.12 Muut vaihtoehdot.....	35
5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot	36
5.2.1 Esitutkintaa koskeva sääntely.....	36
5.2.1.1 Ruotsi.....	36
5.2.1.2 Norja	37
5.2.1.3 Tanska.....	38
5.2.1.4 Saksa.....	39
5.2.1.5 Viro.....	39
5.2.1.6 Englanti ja Wales.....	40
5.2.2 Oikeudenkäyntiä koskeva sääntely	40
5.2.2.1 Ruotsi.....	40
5.2.2.2 Norja	42
5.2.2.3 Tanska.....	43
5.2.2.4 Saksa.....	43
5.2.2.5 Viro.....	44
5.2.2.6 Englanti ja Wales.....	44
6 Lausuntopalaute.....	46
7 Säännöskohtaiset perustelut	46
7.1 Esitutkintalaki	46
7.2 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa.....	57
7.3 Oikeudenkäymiskaari	62
7.4 Rikosrekisterilaki	65
7.5 Laki tuomioistuimen velvollisuudesta ilmoittaa eräistä ratkaisuksistaan	66
8 Lakia alemman asteinen sääntely	66
9 Voimaantulo.....	66
10 Toimeenpano ja seuranta	66
11 Suhde muihin esityksiin.....	67
12 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys	67
12.1 Aluksi	67
12.2 Esitutkintaa koskevat muutosehdotukset	68

12.3 Tiedoksiantomenettely.....	70
12.4 Velvollisuus loppulausunnon ja ennakkovastauksen antamiseen sekä todistepreklusio	71
12.5 Rikosrekisteritietojen luovuttaminen.....	71
12.6 Yhteenveto	72
LAKIEHDOTUKSET	73
1. Laki esitutkintalain muuttamisesta.....	73
2. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta.....	77
3. Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta	78
4. Laki rikosrekisterilain muuttamisesta.....	79
5. Laki tuomioistuimen velvollisuudesta ilmoittaa eräistä ratkaisuihin annetun lain muuttamisesta	80
LIITTEET	81
RINNAKKAISTEKSTIT	81
1. Laki esitutkintalain muuttamisesta.....	81
2. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta.....	87
3. Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta	89
4. Laki rikosrekisterilain muuttamisesta	91
5. Laki tuomioistuimen velvollisuudesta ilmoittaa eräistä ratkaisuihin annetun lain muuttamisesta	92
ASETUSLUONNOS	93
Oikeusministeriön asetus vangitsemisasioiden ja muiden kiireellisten asioiden käsittelystä käräjäoikeuksissa eräissä tapauksissa annetun oikeusministeriön asetuksen 1 §:n muuttamisesta	93

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

Rikosasioden käsittelyn eli rikosprosessin kesto viranomaisissa on pidentynyt huolestuttavalla tavalla, mikä vaarantaa oikeusturvan toteutumista ja tehokasta saatavuutta. Esimerkiksi vuonna 2014 keskimääräinen rikosoikeudellisen asian käsittelyaika oli poliisilla 4,1 kuukautta, syyttäjällä 2,1 kuukautta ja käräjäoikeudessa 3,7 kuukautta. Vuonna 2023 käsittelyajat olivat poliisilla 6,4 kuukautta, syyttäjällä 3 kuukautta ja käräjäoikeudessa 5,1 kuukautta. Vuoden 2024 tilinpäätöstietojen mukaan keskimääräinen rikosasioden käsittelyaika käräjäoikeudessa oli 6,6 kuukautta. Keskimääräinen kokonaiskäsittelyaika on pidentynyt alle 10 kuukaudesta jopa yli 15 kuukauteen. On kuitenkin huomioitava, että rikosasioden laajuus vaihtelee huomattavasti, joten yksittäisen asian todellinen käsittelyaika voi olla merkittävästi keskimääräistä lyhyempi tai pidempi.

Taulukko 1. Rikosasioden käsittelyajat eri viranomaisissa.

Käsittelyaika (kk)	2014	2016	2018	2020	2022	2023
Poliisilla	4,1	4,5	4,6	5,0	6,0	6,4
Syyttäjällä	2,1	2,2	2,0	2,0	2,7	3,0
Käräjäoikeudessa	3,7	3,4	3,7	4,3	5,1	5,1
Yhteensä	9,9	10,1	10,3	11,3	13,8	14,5

Lähde: Tuomioistuintilastot. Käräjäoikeudet, ratkaistut rikosoikeudelliset asiat.

Eräs keskeinen syy rikosprosessien pidentymiseen on ollut rikosoikeudenhoidon viranomaisten pitkäkestoinen rahoitusvaje, johon on kiinnitetty huomiota muun ohella Valtioneuvoston selonteossa oikeudenhoidosta (Valtioneuvoston selonteko 13/2022 vp). Riittämätön perusrahoitus on vaikuttanut haitallisesti moniin asioihin. Oikeudenhoitoon ja poliisille on tällä hallituskaudella kohdennettu pysyviä lisämäärärahoja. Vie kuitenkin aikaa, ennen kuin lisärahoituksen vaikutukset alkavat näkyä, koska juttuja on kertynyt jonoiksi kaikissa viranomaisissa. Lisäksi viranomaisilla on ollut vaikeuksia rekrytoida henkilöstöä ja henkilöstön vaihtuvuus on ollut suurta.

Käsittelyaikojen pidentymiseen ovat vaikuttaneet rikosprosessin toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset. Näitä ovat esimerkiksi rikosasioden kansainvälistyminen ja monimutkaistuminen. Myös vakavia rikosasioita on ollut aikaisempaa enemmän. Erilaiset kansainväliset oikeusapujärjestelyt missä tahansa rikosprosessin vaiheessa ja tulkkauksen tai käännösten tarve tavanomaisissakin asioissa ovat omiaan hidastamaan käsittelyaikaa. Yhä tyypillisempää on, että rikoksia toteutetaan tietoverkon välityksellä, jolloin ne saattavat koskettaa hyvin laajaa joukkoa ihmisiä. Tilastoissa on selvästi nähtävillä myös covid-19-pandemian vaikutus, sillä sen myötä syntyneen jutturuuhkan vuoksi vuoden 2019 jälkeen keskimääräinen kokonaiskäsittelyaika on pidentynyt kiihtyvällä tahdilla. Lisäksi rikosprosessissa saattavat tulla sovellettavaksi yhä monimutkaisemmat oikeusohjeet,

esimerkiksi eräillä erityisrikosoikeuden aloilla tai sovellettaessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä.

Erilaisissa selvityksissä ja työryhmissä on havaittu, että kaikkia nykyisenkään lainsäädännön mahdollistamia keinoja ei välttämättä ole hyödynnetty täysimääräisesti (ks. esim. Rikosprosessin sujuvoittaminen. Työryhmän muistio. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:16 sekä Tolvanen, Matti: Rikosketjun LEAN-hanke. Selvityshenkilön raportti. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:6). Syyt tähän juontuvat osaltaan edellä mainitusta resurssivajauksesta sekä tietojärjestelmiin liittyvistä haasteista. Kuitenkin myös viranomaisten toimintatapoja ja eri viranomaisten välistä yhteistyötä olisi tarpeen kehittää rikosprosessin tehostamiseksi. Viranomaisten ja muiden sidosryhmien yhteistyössä laaditut laatuhanke raportit ja muut vastaavat hankkeet edesauttavat osaltaan toimivaa viranomaisyhteistyötä.

Näiden käsittelyaikoja selittävien kehityskulkujen lisäksi tulee ottaa huomioon rikosprosessia koskeva lainsäädäntö. Siihen on kohdistunut viime vuosina lukuisia osittaisuudistuksia, kuten syyteneuvottelun käyttöönotto vuonna 2015 (lait 670–675/2014, HE 58/2013 vp) ja oikeusprosessien keventämiseen tähdännyt hallituksen esitys 200/2017 (lait 422–425/2018), johon sisältyi muun ohella yhden tuomarin kokoonpanon päätösvallan laajentamista, syytetyn läsnäolovelvollisuuden lieventämistä, epäillyn paikallapysymisvelvollisuutta ja etäyhteyksien laajempaa käyttöä koskevia muutoksia. Hallituksen esityksellä 144/2022 (lait 136–137/2023) pyrittiin nopeuttamaan lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyä.

Myös Euroopan unionin oikeus on osaltaan johtanut rikosprosessisääntelyn muuttamiseen ja asettanut viranomaisille uusia velvoitteita. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivejä on annettu esimerkiksi oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä (2010/64/EU, tulkkausdirektiivi), tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä (2012/13/EU, tiedonsaantioikeusdirektiivi), rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta (2012/29/EU, uhridirektiivi), oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä sekä oikeudesta saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitetuksi kolmannelle osapuolelle ja pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin ja konsuliviranomaisiin (2013/48/EU, avustajadirektiivi) sekä rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä ((EU) 2016/800, lapsidirektiivi).

Suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamista koskeva hallituksen esitys 133/2021 eli niin kutsuttu todistelutallenneuudistus (lait 96–100/2022) vaikuttaa voimaan tullessaan muutoksenhakumenettelyyn rikosasioissa. Myös etäyhteyksien käytön edistämistä oikeudenkäynneissä yleisissä tuomioistuimissa koskeva lainsäädäntö (lait 886–890/2024) koskee rikosasioiden käsittelyä.

Rikosprosessia koskevan sääntelyn tarkastelua on toimintaympäristön muuttuessa suoritettava jatkuvasti. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmassa Vahva ja välittävä Suomi (Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58) on useita rikosprosessin sujuvoittamiseen liittyviä kirjauksia. Näitä ovat:

- Rikostorjuntaa tehostetaan ja sen vaikuttavuutta lisätään keventämällä poliisin esitutkinta-velvoitetta esimerkiksi laajojen massarikoskokonaisuuksien kohdalla sekä laajentamalla tutkinnan rajoittamisedellytysten käyttöalaa ja helpottamalla niiden käyttöä.

- Selvitetään ja vähennetään hallinnollisia menettelykäytäntöjä ja muuta poliisin byrokratiaa oikeusturvaa vaarantamatta. Rikosprosessin viimesijaisuus varmistetaan. Selvitetään ja siirretään pois poliisilta sellaiset poliisin tehtävät tai tehtäväalueet, joiden ei ole tarpeen kuulua poliisille.

- Uudistetaan riita-, rikos- ja hakemusprosesseja. Tavoitteena on nopeuttaa ja sujuvoittaa prosesseja samalla huomioiden oikeusturva ja perusoikeudet. Keinoina ovat muun muassa kirjallisten menettelyjen lisääminen, läsnäolovaatimuksen keventäminen, sähköisten toimintatapojen sekä etäyhteyksien ja videotallenteiden käytön lisääminen, kokoonpanojen tarkoituksenmukaisuuden arvioiminen ja syyteneuvottelun käyttöalan laajentaminen.

- Selvitetään mahdollisuudet laajentaa asianosaisten velvollisuutta esittää todistelua määrääjässä.

Oikeusministeriö asetti 30.9.2022 työryhmän arvioimaan keinoja rikosprosessin sujuvoittamiseksi. Työryhmän tehtävänä oli arvioida toimia, joilla voitaisiin sujuvoittaa rikosasioiden käsittelyä koko rikosprosessiketjussa ottaen huomioon esitutkintavaihe, syyteharkinta ja tuomioistuinkäsittely sekä niiden nivelkohdat. Työryhmän tuli tarkastella myös niitä esitutkinnan ja rikosprosessin vaiheita ja toimia, joita olisi mahdollista karsia tai tehostaa käsittelyn nopeuttamiseksi asianosaisten oikeusturvan kuitenkin vaarantamatta. Keinoja tehostaa rikosprosessiketjun viranomaisten välistä yhteistyötä ja sen tapoja tuli arvioida erityisesti esitutkintayhteistyön osalta.

Työryhmän toimikausi oli 1.10.2022–31.3.2023 ja se luovutti yksimielisen muistionsa (Rikosprosessin sujuvoittaminen; Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:16) oikeusministeriölle 6.4.2023. Työryhmä on tuonut muistiossaan esille useita kehittämisehdotuksia rikosprosessin eri vaiheissa esitutkinnasta aina tuomioistuinkäsittelyyn saakka. Oikeusministeriö pyysi 5.5.–31.8.2023 muistiosta lausuntoja lausuntopalvelu.fi-verkkopalvelun kautta. Saaduista lausunnoista julkaistiin lausuntotiivistelmä (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:17).

Hallitusohjelman, sujuvoittamista koskevan työryhmän muistion ja siitä saadun lausuntopalautteen sekä eräiden yksittäisten ehdotusten pohjalta laadittiin oikeusministeriössä arviomuistio vuonna 2024. Arviomuistion perusteella hanke Muut rikosprosessin sujuvoittamistoimet jaettiin kahteen vaiheeseen. Vaiheessa 1 (OM060:00/2023) virkavalmisteluna laadittu hallituksen esitys annettiin vuonna 2025 (HE 188/2025 vp).

Rikosprosessin sujuvoittamiseksi oikeusministeriössä on lisäksi erilliset hankkeet, joissa kohteina ovat sakkomenettelyn kokonaistarkastelu (OM061:00/2023) sekä syyteneuvottelun käyttöalan laajentaminen (OM064:00/2023). Viimeksi mainitussa hankkeessa annettiin samoin hallituksen esitys (HE 187/2025 vp).

1.2 Valmistelu

Oikeusministeriö asetti 5.3.2025 työryhmän, jonka tehtävänä oli arvioida ja valmistella toimenpiteitä rikosprosessin sujuvoittamiseksi (VN/31220/2024-OM-5). Työryhmän toimikausi on 5.3.2025–31.5.2026 ja sen jäseniksi nimettiin edustajat oikeusministeriöstä, sisäministeriöstä, poliisista, Syyttäjälaitoksesta, tuomioistuimista, Suomen Asianajajista sekä Rikosuhripäivystyksestä. Työryhmän tavoitteena oli selvittää ja esittää lainsäädännöllisiä ratkaisuja rikosprosessin sujuvoittamiseksi siihen liittyvien hallitusohjelmaan kirjattujen tavoitteiden saavuttamiseksi, ottaen huomioon rikosvastuun toteuttaminen ja oikeusturva sekä muut perusoikeudet, ainakin seuraavien toimenpiteiden osalta:

- Rikosilmoitusten viranomaisaloitteinen kirjaamisvelvollisuus
- Esiselvityksiä koskevan sääntelyn selkeyttäminen
- Esitutkintatoimenpiteiden suhteuttaminen
- Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja erilaiset päättämistavat
- Esitutinnan keskeyttäminen
- Kuulustelujen äänitallentaminen esitutkinnassa
- Tarve ulottaa perätöntä lausumaa viranomaismenettelyssä koskeva rangaistusuhka etäyhteydellä toimitettavaan kuulusteluun
- Tiedoksiantosääntelyn kehittäminen
- Rikosasioiden valmistelun tehostaminen todistepreklusiolla ja mahdollisilla muilla toimenpiteillä
- Todistelun vastaanottaminen pääkäsittelyn ulkopuolella

Työryhmän tuli valmistella ehdotukset tarvittaviksi lainsäädäntömuutoksiksi. Ne oli laadittava hallituksen esityksen muotoon vuoden 2025 aikana.

Asettamis päätöksen mukaisesti työryhmä kuuli mietintöä valmisteltaessa muita esitutkintaviranomaisia eli Tullia, Rajavartiolaitosta ja Puolustusvoimia.

Valmistelun yhteydessä käräjätuomari, dosentti Antti Tapanila laati oikeusministeriön tilauksesta selvityksen Mahdollisuudet laajentaa asianosaisten velvollisuutta esittää todistelua määrääjässä rikosasiassa (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:26). Siinä päädyttiin pitämään parhaana vaihtoehtona mahdollisuutta harkinnanvaraisen preklusion asettamiseen käräjäoikeudessa silloin, kun asiassa on toimitettu valmisteluistunto, ja toisaalta suoraan lain nojalla sovellettavaa preklusiota hovioikeudessa. Tämä on selvityksessä arvioitu muita toteuttamisvaihtoehtoja paremmaksi keinoksi sujuvoittaa rikosprosessia. Jotta preklusio toimisi tarkoitetulla tavalla, olisi selvityksen mukaan myös ylimääräistä muutoksenhakua koskevia säännöksiä selvityksen mukaan muutettava.

Työryhmä luovutti mietintönsä oikeusministeriölle 18.12.2025. Työryhmän mietintöön sisältyi Suomen Asianajajien eriävä mielipide, joka koski mietinnön ehdotuksia määrääjasta todisteiden esittämiselle, avustajan velvollisuudesta antaa loppulausunto ja esitutkinnassa määrättävän edunvalvojan sijaisen palkkion määräytymisestä oikeusapulain perusteella. Mietinnön pohjalta jatkovalmisteltiin virkatyönä luonnos hallituksen esitykseksi, johon ei sisälly viimeksi mainittua ehdotusta.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Korvausvaatimuksen selvittäminen

Esitutkintalain 1 luvun 2 §:ssä säädetään, että esitutkinnassa selvitetään muun ohella asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, rikosoikeudenkäyntilaki) 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan. Vaatimus selvitetään siinä tarkoituksessa, että syyttäjä voisi viimeksi mainitun lainkohdan mukaisesti päättää, ottaako hän sen ajaakseen. Kyseisen lainkohdan mukaan asianomistajan pyynnöstä syyttäjän on vireille panemansa syyteasian yhteydessä ajettava rikokseen perustuvaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta rikosasian vastaajaa vastaan, jos se voi tapahtua ilman olennaista haittaa eikä vaatimus ole ilmeisen perusteeton.

Käytännössä saattaa kuitenkin olla jo ennakolta selvää, että rikoksella aiheutettu vahinko on luonteeltaan sellainen, ettei syyttäjä voi ajaa sitä ilman olennaista haittaa. Tällaisessa tilanteessa

korvausvaatimuksen tiedusteleminen voi antaa asianomistajalle sen virheellisen käsityksen, että viranomaiset selvittävät hänen korvausvaatimuksensa ja ajavat sitä. Pahimmillaan tämä voi johtaa siihen, ettei asianomistaja ryhdy ajoissa riittäviin toimiin korvausvaatimuksen selvittämiseksi – tarvittaessa oikeudelliseen apuun turvautuen. Tämä voi edelleen johtaa oikeudenmenetyksiin, kun vasta myöhemmin käy ilmi, että syyttäjä ei ota vaatimusta ajaakseen.

2.2 Esitutkintavelvoite

Esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty. Säännös ilmaisee niin sanotun esitutkintavelvoitteen. Siitä on kuitenkin säädetty useita poikkeuksia.

Momentti vastaa kumotun esitutkintalain (449/1987) 2 §:ää. Lainkohdan esitöiden mukaan pelkkä poliisille tehty tutkintapyyntö ei edelleenkään ilman muuta johtaisi esitutkinnan käynnistymiseen, koska momentti jättäisi esitutkintaviranomaiselle harkintavaltaa. Esitutkintakynnystä ei kuitenkaan ole asetettu kovin korkealle. Varmuutta tai suurta todennäköisyyttä rikoksen tekemisestä ei siis vaadita. Huomioon on esitutkinnan aloittamista harkittaessa otettava, että esitutkinnan tarkoituksena on nimenomaan rikosten tutkiminen eikä mahdollisten muiden oikeudellisten erimielisyyksien selvittäminen. Lisäksi rikoksen selvittämisen ja toteennäyttämisen vaikeus ei voi olla riittävä syy lykätä esitutkinnan aloittamista (HE 222/2010 vp, s. 40).

Toisaalta esitutkinta voidaan jättää aloittamatta tai jo aloitettu esitutkinta lopettaa erilaisin perustein. Tutkinnanjohtajan päätöksellä voidaan soveltaa esitutkintalain 3 luvun 9 §:ää, jonka nojalla voidaan luopua toimenpiteistä ilmeisen vähäisissä rikosasioissa. Näissä tapauksissa ei ole myöskään velvollisuutta rikosilmoituksen kirjaamiseen viranomaisen omasta aloitteesta, mistä säädetään saman luvun 1 §:n 2 momentissa. Selvästi laajemmat toimivaltuudet ovat syyttäjällä, joka voi tutkinnanjohtajan esityksestä rajoittaa esitutkintaa saman luvun 10 tai 10 a §:n perusteella. Myös rajoittaminen voi merkitä sisällöllisesti sitä, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan.

Esitutkintalain 3 luvun 10 §:ssä esitutkinnan rajoittamisen edellytykset on säädetty viittaamalla tilanteisiin, joissa syyttäjä rikosoikeudenkäyntilain 1 luvun 7 tai 8 §:n tai muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista. Rikosoikeudenkäyntilain 1 luvun 7 §:n mukaan syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta ensinnäkin, jos epäilystä rikoksesta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko ja sitä on sen haitallisuus tai siitä ilmenevä rikoksesta epäillyn syyllisyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä vähäisenä (vähäisyysperuste); sekä toisaalta epäilystä rikoksesta, josta epäilty ei ollut tekohetkellä täyttänyt kahdeksaatoista vuotta ja josta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta ja jonka katsotaan johtuneen pikemmin ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan (nuoruusperuste).

Rikosoikeudenkäyntilain 1 luvun 8 §:n mukaan jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, syyttäjä saa lisäksi jättää syytteen nostamatta seuraavin perustein. Ensinnäkin, jos oikeudenkäyntiä ja rangaistusta olisi pidettävä kohtuuttomina tai tarkoituksettomina ottaen huomioon rikoksesta epäillyn ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto tai muu epäillyn toiminta tekonsa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi, hänen henkilökohtaiset olonsa, teosta hänelle aiheutuvat muut seuraukset, sosiaali- ja terveydenhuollon toimet tai muut seikat (kohtuusperuste). Toiseksi, jos epäilty rikos ei yhteisen rangaistuksen määräämistä tai

aikaisemmin tuomitun rangaistuksen huomioon ottamista koskevien säännösten johdosta olennaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään (konkurrenssiperuste).

Kolmanneksi rajoittaminen on lainkohdan mukaan mahdollista, jos asian käsittelyn jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavissa olevaan seuraamukseen (kustannusperuste). Kyseinen peruste sisällytettiin rikosoikeudenkäyntilakiin vasta lakimuutoksella 670/2014, joka tuli voimaan vasta nykyisen esitutkintalain jälkeen. Sääntely onkin osittain päällekkäistä ja hieman ristiriitaistakin, kun kustannusperuste sisältyy edelleen esitutkintalain 3 luvun 10 §:n 2 momenttiin, jonka mukaan esitutkinta voidaan tällä perusteella lopettaa, mutta toisaalta saman pykälän 1 momentin viittauksesta rikosoikeudenkäyntilakiin johtuu, että asiallisesti samalla perusteella esitutkinta voidaan myös jättää toimittamatta.

Rikosoikeudenkäyntilain 1 luvun 8 §:ssä säädetään vielä, että jos syyteharkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä, syyttäjä voi päättää, että syytettä ei nosteta kaikista epäillyistä rikoksista. Syyte on kuitenkin nostettava, jos tärkeä yleinen tai yksityinen etu niin vaatii. Säännös on yhteydessä esitutkintalain 3 luvun 10 a §:ään, joka koskee esitutkinnan rajoittamista tunnustuksen perusteella. Kyseiset säännökset säädettiin syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön yhteydessä (HE 58/2013 vp s. 21, 35–36).

Rikollisuudessa ja esitutkintaviranomaisten toimintaympäristössä on tapahtunut huomattavia muutoksia sitten kumotun esitutkintalain säätämisen. Erityisesti rikollisuuden kansainvälistyminen ja toteuttaminen tietoverkkojen avulla ovat sellaisia kehityskulkuja, joita ei ole voitu ottaa huomioon esitutkintavelvoitteesta säädettäessä. Käytännössä tällainen kehitys on johtanut tilanteeseen, jossa tulee kiinnittää erityistä huomiota esitutkintaviranomaisten toiminnan mahdollisimman suureen vaikuttavuuteen. Esitutkintavelvoitetta onkin merkittävästi kevennetty esimerkiksi Ruotsissa (ks. jäljempänä osio 5.2.1.1).

Viranomaisten tarkoituksenmukaisen ja tehokkaan toiminnan kannalta ei ole eduksi, jos esitutkinta on aloitettava myös sellaisissa tilanteissa, joissa jo ennakolta tiedetään sen loppuun saattamisen olevan erittäin vaikeaa tai jopa mahdotonta. Näin on erityisesti, jos kysymyksessä on suhteellisen vähäinen rikos tai tiedossa on, ettei esitutkinta johtaisi mihinkään merkityksellisiin seuraamuksiin. Jo nykyisin tällaisissa tilanteissa tulee arvioida, voidaanko esitutkinta rajoittaa eli luopua toimenpiteistä.

Yleisenä lähtökohtana voidaan akkusatorisen periaatteen nojalla pitää sitä, että aidosti avoimet tulkintakysymykset tulisi jo esitutkinnan aikana osoittaa syyttäjän ratkaistaviksi (ks. esim. HE 222/2010 vp, s. 236–236). Lisäksi toimivallan jakamisessa kahden viranomaisen kesken on se etu, että näin toisella viranomaisella voi olla tietynlainen valvontatehtävä, mikä myös on perusteltu lähtökohta. Toisaalta toiminnan tehokkuuden kannalta perusteltua ei ole, että syyttäjä joutuu arvioimaan myös yksinkertaisia ja selviä asioita. Lisäksi syyttäjällä on joka tapauksessa esitutkintalain 5 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitettu toimivalta pyytää esitutkinnan toimittamista tai esitutkintatoimenpiteen suorittamista, mihin voidaan ryhtyä myös asianosaisen aloitteesta. Näin ollen syyttäjällä on joka tapauksessa tiettyä valvontavaltaa myös tilanteessa, jossa esitutkintaviranomainen päättää jättää esitutkinnan toimittamatta, jos esimerkiksi rikosilmoituksen tehnyt henkilö kääntyy tämän johdosta syyttäjän puoleen.

2.3 Esitutkintatoimenpiteiden suhteuttaminen

Esitutkintalain 3 luvun 11 §:n 1 momentin mukaan esitutkinta on toimitettava ilman aiheutonta viivytystä. Pykälässä säädetään myös eräistä kiireellisyysperusteista. Alle 18-vuotiaan ollessa

epäiltynä rikoksesta tai alle 15-vuotiaana tekemästään rikollisesta teosta esitutkinta on toimitettava kiireellisesti (2 momentti). Esitutkinta on toimitettava kiireellisesti myös, jos asianomistaja on alle 18-vuotias ja epäilty rikos on asianomistajaan kohdistunut seksuaalirikos tai asianomistajan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunut rikos (3 momentti). Vielä esitutkinta on toimitettava kiireellisesti, jos henkilöä epäillään lähestymiskiellon rikkomisesta, jota ei ole pidettävä kokonaisuutena arvioiden vähäisenä (4 momentti).

Pykälän 5 momentin mukaan esitutkintatoimenpiteet voidaan olosuhteiden sitä edellyttäessä asettaa tärkeysjärjestykseen. Esitöiden mukaan tärkeysjärjestykseen asettamisessa on yleensä kysymys siitä, että poliisin rajallisten resurssien puitteissa vakavimmat rikokset asetetaan kiireellisyyden suhteen etusijalle. Toisaalta jonkin rikoksen tutkiminen kiireellisesti saattaa olla tärkeää muustakin syystä. Esimerkkinä mainitaan lähiaikoina vanhentumassa oleva rikos sekä rikos, jolla on rikoksesta epäillyn virka- tai työtehtävien suorittamisen kannalta merkitystä. Lähtökohtaisesti momentin tarkoittamassa tapauksessa olisi hallituksen esityksen mukaan kysymys esitutkintojen asettamisesta toisiinsa nähden kiireellisyydsjärjestykseen. Useimmiten järjestykseen asettaminen koskee esitutkintatoimenpiteistä nimenomaan esitutkinnan aloittamista (HE 222/2010 vp, s. 189).

Esitutkintalain tasolla ei ole nykyisin säädetty niistä perusteista, jotka tulee ottaa huomioon asettaessa esitutkintatoimenpiteitä tärkeysjärjestykseen. Poliisihallitus on antanut vuonna 2023 ohjeen Esitutkinnan priorisointi ja päätöksenteko (POL-2023-68548). Aiheeseen liittyen on myös muuta viranomaisohjeistusta. Kuten esitöissä ja Poliisihallituksen ohjeessakin todetaan, kovin yksiselitteiseen tai kaavamaiseen sääntelyyn suhteuttamisesta ei arvioida tarkoituksenmukaiseksi tai edes mahdolliseksi pyrkiä. Rikostutkintaan käytettävissä olevien resurssien kohdentamisessa on kuitenkin kysymys merkittävästä julkisen vallan käytöstä, minkä voidaan katsoa puoltavan sitä, että arviointiperusteista säädettäisiin nykyistä tarkemmin.

2.4 Esitutkinnan keskeyttäminen

Esitutkintalain 3 luvun 13 §:n mukaan esitutkinta saadaan sen aloittamisen jälkeen tutkinnanjohtajan päätöksellä keskeyttää, jos rikoksesta ei epäillä ketään ja jos asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa. Esitutkinnan keskeyttämisestä päätettäessä on erityisesti otettava huomioon epäillyn rikoksen laatu. Esitutkintaa on jatkettava ilman aiheetonta viivytystä, kun edellytyksiä keskeyttämiselle ei enää ole.

Edellä osiossa 2.2 todetu tavoin rikollisuuden kansainvälistyminen ja siirtyminen verkkoon asettavat rikostutkinnan onnistumiselle merkittäviä haasteita. Kansainvälisen yhteistyön lisääntyessä ja esitutkintaviranomaisten saadessa yhä parempia välineitä verkkorikollisuuden selvittämiseen näihin haasteisiin voidaan vastata, mutta on selvää, ettei esimerkiksi suhteellisen vähäisen rikoksen selvittäminen välttämättä onnistu rajat ylittävässä tilanteessa. Nykyinen säännös ei mahdollista esitutkinnan keskeyttämistä tilanteessa, jossa epäillyn henkilöllisyys on tiedossa, vaikka samalla olisi selvää, että hän esimerkiksi oleskelee ulkomailla tuntemattomassa paikassa ja on sen vuoksi tavoittamattomissa. Lisäksi lainkohdassa asetettu kynnys ”selvitystä ei ole saatavissa” on varsin korkea. Käytännössä etenkin vähäisten rikosten osalta ei voida käyttää kaikkia kansainvälisen oikeusavun mahdollistamia välineitä suhteellisuusperiaatteen vuoksi.

2.5 Lasten kohtelu esitutkinnassa

Esitutkintalain 4 luvun 7 §:n mukaan alle 18-vuotiaasta on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti on huolehdittava siitä, ettei

tutkintatoimenpiteistä aiheudu hänelle tarpeetonta haittaa koulussa, työpaikalla tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä. Lisäksi alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille. Esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa neuvoteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä, voidaanko alle 18-vuotiaaseen kohdistaa tutkintatoimenpiteitä.

Rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2016/800 (lapsidirektiivi) 3 artiklan toisen kohdan mukaan mikäli ei ole varmuutta siitä, onko henkilö täyttänyt 18 vuotta, hänen oletetaan ensimmäisen kohdan 1 alakohtaa sovellettaessa olevan lapsi. Uhrien osalta samantyyllisestä velvoitteesta säädetään rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2012/29/EU (uhridirektiivi) 24 artiklan 2 kohdassa, jonka mukaan jos uhrin iästä ei ole varmuutta ja on syytä epäillä, että uhri on lapsi, hänen oletetaan direktiiviä sovellettaessa olevan lapsi.

Esitutkintalaissa ei nykyisin säädetä tällaisesta niin sanotusta lapsiolettamasta, vaikka mainitut direktiivit on saatettu Suomessa voimaan ja niiden velvoitteita käytännössä noudatetaan muun ohella Poliisihallituksen ohjeistuksen perusteella.

2.6 Edunvalvojan sijainen

Esitutkintalain 4 luvun 8 §:n mukaan tuomioistuimen on määrättävä alle 18-vuotiaalle asianosaiselle tai muulle kuulusteltavalle esitutkintaa varten edunvalvoja valvomaan huoltajan, edunvalvojan tai muun laillisen edustajan sijasta lapsen etua asiassa, jos on perusteltua syytä olettaa, että huoltaja tai muu edustaja ei voi puolueettomasti valvoa lapsen etua ja jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta. Tutkinnanjohtajan on tarvittaessa tehtävä tuomioistuimelle hakemus edunvalvojan määräämisestä. Hakemuksen voi tehdä myös syyttäjä, hyvinvointialue tai holhoustoimesta annetun lain (442/1999) 84 §:ssä tarkoitettu holhousviranomainen. Edunvalvojan määräys on voimassa sen rikosasian käsittelyn loppuun asti, jonka esitutkintaa varten määräys on annettu.

Edunvalvojan määräämisestä aiheutuneet kustannukset sekä edunvalvojan palkkio ja kustannukset maksetaan valtion varoista. Muuten edunvalvonnassa noudatetaan soveltuvien osin holhoustoimesta annetun lain säännöksiä. Väliaikaisen määräyksen antamisesta säädetään holhoustoimesta annetun lain 79 §:ssä.

Oikeuskäytännössä on katsottu, että palkkio tulee määrätä noudattaen holhoustoimesta annetun lain 44 §:stä ilmeneviä periaatteita (KKO 2018:69). Palkkio ei siten määräydy oikeusapulain tai sen nojalla vahvistetun oikeusavun palkkioperusteista annetun valtioneuvoston asetuksen eikä siten myöskään asetuksen 6 §:stä ilmenevän tuntipalkkion perusteella. Esitutkintalain mukaisen edunvalvojan palkkio on siis yksittäistapauksessa määrättävä holhoustoimesta annetun lain 44 §:n 2 momentissa todetuin tavoin siten, että se on tehtävän laatu ja laajuus huomioon ottaen kohtuullinen. Mainitussa ennakkopäätöksessä kohtuullisena tuntiveloituksena hyväksyttiin 220 euroa.

Lisäksi oikeuskäytännössä on todettu, että tuomioistuimessa hävinnyt rikosasian asianosainen ei ole velvollinen korvaamaan valtiolle sen varoista vastapuolelle esitutkintalain 4 luvun 8 §:n nojalla määrätylle edunvalvojalle maksettua palkkiota (I-SHO 2016:10). Ratkaisu perustui siihen, että esitutkintalaissa tai holhoustoimesta annetussa laissa ei ole valtion varoista edunvalvojalle maksettavan palkkion ja kulujen korvauksen osalta säännöstä niiden korvaamisesta takaisin valtiolle. Muutakaan säännöstä, jonka nojalla tuomioistuimessa hävinnyt

rikosasian vastaaja voitaisiin velvoittaa korvaamaan valtiolle sen varoista esitutkintalain 4 luvun 8 §:n nojalla määrätyle edunvalvojalle maksettua palkkiota ja kulujen korvausta, ei ole. Samoin on katsottu, että nimenomaisen säännöksen puuttuessa syyttäjällä ei ole oikeutta, eikä siten myöskään velvollisuutta lausua edunvalvojan palkkiosta (VaaHO 2023:12). Nykyisen sääntelyn mukaisesti edunvalvojan sijaisen palkkio voi siten olla selvästi suurempi kuin oikeusapulain nojalla lainoppineelle avustajalle maksettava palkkio.

Laissa viitataan nykyisin holhoustoimesta annetun lain 79 §:n mukaiseen mahdollisuuteen antaa väliaikaismääräys edunvalvojan sijaisesta. Tämä asiaryhmä ei kuitenkaan sisälly vangitsemisasioiden ja muiden kiireellisten asioiden käsittelystä käräjäoikeuksissa eräissä tapauksissa annetun oikeusministeriön asetuksen soveltamisalaan, joten edunvalvojan määräystä ei voida antaa päivystysasiana.

2.7 Kuulustelukertomuksen tallentaminen

Esitutkintalain 9 luvun 1 §:n 2 ja 3 momenttien mukaan kuulustelusta laaditaan kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä suomen tai ruotsin kielellä. Jos kuulusteltava on käyttänyt muuta kieltä, pöytäkirja laaditaan 4 luvun 12 §:n 1 momentin mukaisella esitutkinnan käsittelykielellä. Kuulustelupöytäkirjasta on käytävä ilmi, miltä osin lausuma tai kertomus on annettu asiamiehen välityksellä, puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Jos kuulusteltava on ollut 7 luvun 3 tai 4 §:ssä tarkoitettussa tilassa eli päihtynyt tai mielentilaltaan häiriintynyt, kuulustelupöytäkirjaan on tehtävä merkintä kuulustellun tilasta ja siitä, miksi kuulustelemista ei ole voitu lykätä. Kuulustelupöytäkirjan tarkastamisesta säädetään esitutkintalain 9 luvun 2 §:ssä.

Esitutkintalain 9 luvun 3 §:n mukaan kuulustelutilaisuus saadaan ottaa kokonaan tai osittain ääni- ja kuvatallenteeseen. Kuulustelutilaisuus on tallennettava kokonaan tai osittain, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.

Esitutkintalaissa ei siten nykyisin säädetä mahdollisuudesta ottaa kuulustelutilaisuus kokonaan tai osittain äänitallenteeseen. Asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat saattaisivat kuitenkin joissain tilanteissa puoltaa tällaista tallennustapaa kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Äänitallenne veisi toisaalta merkittävästi vähemmän tallennustilaa kuin videotallenne, mikä merkitsisi säästöä säilyttämiskustannuksissa, ja se voitaisiin tulevaisuudessa järjestelmäkehityksen myötä tehdä esimerkiksi virkapuhelimella.

Kuulustelupöytäkirjaan kuulustelun kulun tallentamis- ja todentamistapana liittyy ongelmia laadun, nopeuden ja kustannusten kannalta. Kertomuksen laadun osalta on huomioitava, että kuulustelupöytäkirja on viime kädessä sen laatijan näkemys kuulustelun kulusta, eikä sen perusteella voida tehdä jälkikäteen havaintoja esimerkiksi äänenpainoista tai varmistua tulkkauksen oikeellisuudesta. Kuulustelija ei välttämättä kykene keskittymään itse kuulustelun kulkuun täysipainoisesti laatiessaan samalla pöytäkirjaa. Pöytäkirjan laatiminen sanatarkasti ja sen jälkeen tarkastaminen vievät myös aikaa. Asian käsittelyä nopeuttaisi, jos kuulustelun kulku kirjattaisiin yhteenvedon omaisesti syyteharkintaa varten ja sen tarkka sisältö ilmenisi äänitallenteelta. Mahdollista voisi olla myös hyödyntää tekoälyä tai äänentunnustustekniikkaa sanatarkan litteroinnin laatimiseksi äänitteestä, jos se olisi tarpeen.

2.8 Haasteen tiedoksianto

Rikosoikeudenkäyntilain 5 luvun 8 §:n 2 momentin mukaan haaste, haastehakemus sekä 3 luvun 10 §:ssä tarkoitettu vaatimus on annettava tiedoksi vastaajalle siten kuin tiedoksiannosta oikeudenkäymiskaaren 11 luvussa säädetään. Viitatussa luvussa säädetään eri tiedoksiantotavoista, joita ovat postitse tai sähköisesti toimitettava tiedoksianto (3 §), prosessiosoitteeseen lähetettävä tiedoksianto (3 a §), puhelintiedoksianto (3 b §), haastemiestiedoksianto (4 §), sijaistiedoksianto (7 §) ja kuuluttamalla toimitettava tiedoksianto (9 §). Haastetta rikosasiassa ei kuitenkaan voida toimittaa prosessiosoitteeseen eikä esimerkiksi sijaistiedoksiantona.

Tilastoista ilmenee, että esimerkiksi vuonna 2023 haastemiestiedoksiantojen osuus kaikista rikosasioissa toimitetuista tiedoksiannoista oli noin yksi kolmasosa (34,22 prosenttia). Vastaanottotodistuksen käyttö on puolestaan vähentynyt vuodesta 2018 (22,33 prosenttia) vuoteen 2023 (17,39 prosenttia) ja puhelintiedoksiantojen määrä noussut samalla aikavälillä 4,82 prosentista 10,29 prosenttiin.

Valtaosa haasteiden tiedoksiannoista siis toimitetaan niin sanottuina haastemiestiedoksiantoina (oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 4 §). Jo lainkohdan sanamuodosta ilmenee, että haastemiestiedoksianto on tarkoitettu viimesijaiseksi tiedoksiantotavaksi, vaikkakin siihen käytännössä joudutaan usein turvautumaan rikosasioissa. Käytännössä haastemiestiedoksianto toimitetaan usein siten, että haastemies ottaa puhelimitse yhteyttä haastettavaan ja sopii tämän kanssa tapaamisesta esimerkiksi kärjäoikeudessa tai jossain muussa paikassa. Haastaminen toimitetaan luovuttamalla tiedoksi annettavat asiakirjat ja mahdollisesti myös selostamalla, mitä toimia asiakirja edellyttää vastaanottajalta ja missä määräajassa. Haastemiestiedoksianto on käytettävissä olevista tiedoksiantotavoista selvästi kallein ja vie eniten aikaa.

Tiedoksiantosääntelyllä on merkitystä rikosprosessin sujuvuuden kannalta erityisesti sen vuoksi, että selvästi yleisin syy rikosasioissa sovittujen istuntojen peruuntumisiin on se, ettei vastaajaa ole saatu haastettua. Kaikista peruuntuneista istunnoista 37 % peruuntuu tästä syystä ennen istuntopäivää ja 8 % istuntopäivänä. Peruuntuneet istunnot aiheuttavat huomattavia kustannuksia ja ajanhukkaa niin viranomaisille kuin muille asianosaisille ja todistajille, joiden olisi saavuttava istuntoon.

Hallituksen esitykseen eduskunnalle sähköisen tiedoksiannon ensisijaisuutta viranomaistoiminnassa koskevaksi lainsäädännöksi (HE 124/2025 vp) sisältyvien ehdotusten on tarkoitus tulla voimaan vuoden 2026 alussa.

2.9 Velvollisuus vastata ja nimetä todistelu määräajassa

2.9.1 Esitutkinta ja ensiasteen tuomioistuinkäsittely

Esitutkintalain 10 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan ennen esitutkinnan päättämistä asianosaisille on varattava tilaisuus antaa esitutkintaviranomaiselle loppulausunto esitutkinta-aineiston riittävydestä, näytön arvioinnista, oikeuskysymyksistä tai muista asian käsittelyn kannalta tärkeistä seikoista, jollei lausunnon pyytäminen ole asian laatu ja laajuus, rikoksen vähäisyys tai muut vastaavat seikat huomioon ottaen syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn kannalta ilmeisen tarpeetonta. Vaikka menettelyn tarkoituksena ei esitöiden mukaan ole enää tuossa vaiheessa esitutkintaa esimerkiksi uusien todisteiden hankinta tai tutkintatavoitteiden tarkistaminen, voi asianosaisten mahdollisuus tuoda esiin todistelua koskevia mielipiteitään jo ennen esitutkinnan päättämistä johtaa kuitenkin siihen, että loppulausuntomenettelyn yhteydessä ilmenee tarve lisätutkintaan (HE 222/2010 vp, s. 234).

Käytännössä loppulausuntopyyntö saattaa olla perusteltua yksilöidä niin, että siinä nimenomaisesti pyritään selvittämään esitutinnan perusteella asian riidattomia ja riitaisia seikkoja sekä todistelun kattavuutta ja mahdollisen lisätodistelun tarpeellisuutta. Loppulausuntovaiheessa asianosaisilla on lisäksi saatavilla kaikki esitutkinta-aineisto, joten heillä on edellytykset arvioida esimerkiksi edellä mainittuja kysymyksiä. Rikosasian valmistelun tavoitteiden mukaista ei ole kannustaa epäsuorastikaan sellaiseen taktiikkaan, että puolustus myötävaikuttamattomuusperiaatteeseen vedoten kieltäytyy ottamasta kantaa mihinkään asiassa esitettäviin seikkoihin ennen kuin pääkäsittelyssä tai jopa vasta muutoksenhakuvaiheessa. Selvää toisaalta on, että vastaajan vaietessa tai kieltäytyessä vastaamasta loppulausuntoon hänen on katsottava kiistävän syytteen. Samoin on selvää, että vastaajalla on oikeus muuttaa kantaansa asian käsittelyn aikana. Tällainen kannan muuttuminen voidaan kuitenkin ottaa huomioon arvioitaessa myöhemmin annettavan kertomuksen uskottavuutta.

Rikosoikeudenkäyntilain haastehakemuksen ja vastauksen sisältöä koskevien säännösten (5 luvun 3 ja 9 §) mukaan näissä oikeudenkäyntikirjelmissä tulee muun ohella ilmoittaa todisteet, jotka asianosainen aikoo esittää, ja mitä hän kullakin todisteella aikoo näyttää toteen. Velvollisuutta ei kuitenkaan ole sanktioitu mitenkään, mistä saattaa olla etenkin laajassa rikosasiassa seurauksena se, että oikeudenkäynnin ollessa vireillä nimetään jatkuvasti uutta todistelua. Usein tämä johtaa edelleen esitutinnan täydentämiseen rikosoikeudenkäyntilain 5 luvun 7 §:n mukaisesti.

Kummassakaan edellä tarkastelluista rikosprosessin vaiheista ei vaatimusta todisteiden nimeämisestä siis ole sanktioitu nimenomaisesti. Sovellettavaksi voi tulla enintään rikosoikeudenkäyntilain 9 luvun 2 tai 3 §:n mukainen vastaajan tai tämän edustajan, asiamiehen tai avustajan vastuu oikeudenkäyntikuluista, jotka aiheutuvat käsittelyn pitkittämisestä jättämällä nimeämättä todistelua ajoissa. Näiden säännösten soveltaminen on kuitenkin harvinaista ja niiden soveltamiskynnystä pidetään käytännössä korkeana. Lisäksi on huomioitava, että etenkin varattoman vastaajan osalta kuluvastuu on varsin tehoton sanktio. Avustajan kuluvastuu puolestaan saattaa muodostua tehottomaksi, jos hän ilmoittaa, että viivästys on johtunut asiakkaasta.

Oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 9 §:n 2 momentin mukaan asianosainen ei saa asiassa, jossa sovinto on sallittu, pääkäsittelyssä vedota sellaiseen todisteeseen, johon hän ei ole vedonnut valmistelussa, ellei voida olettaa, että hänen menettelynsä johtuu pätevästä syystä. Uusi todiste voidaan kuitenkin ottaa vastaan, jos asianosaiset siihen suostuvat. Lisäksi oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 22 §:n nojalla asiassa, jossa sovinto on sallittu, tuomioistuimien voi tarvittaessa kehottaa asianosaista täyttämään määräajassa oikeudenkäymiskaaren saman luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitetut velvollisuutensa uhalla, ettei hän määräajan jälkeen saa vedota uuteen vaatimukseen tai seikkaan taikka ilmoittaa uutta todistetta, ellei hän saata todennäköiseksi, että hänen menettelynsä johtuu pätevästä syystä.

Todisteen tai seikan, johon ei voida enää myöhässä vedota, sanotaan prekludoituneen. Vastaavasti voidaan erotella todistepreklusio ja seikkapreklusio eli lähtökohtainen kieltä vedota joko uuteen todisteeseen tai uuteen seikkaan. Todistepreklusio koskee kaikkia todistuskeinoja, myös asianosaisen kuulemista todistelutarkoituksessa (KKO 2004:70). Preklusio ei kuitenkaan koske tilanteita, joissa tuomioistuin hankkii näyttöä omasta aloitteestaan.

2.9.2 Säännönmukainen ja ylimääräinen muutoksenhaku

Rikosasioissa preklusiota ei ole nykyisin myöskään hovioikeudessa, jossa se tosin on käräjäoikeutta laajempi ulottuen kaikenlaisiin riita-asioihin. Oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 17 §:n 1 momentin mukaan valittaja ei saa hovioikeudessa riita-asiaassa vedota muihin seikkoihin tai todisteisiin kuin niihin, jotka on esitetty käräjäoikeudessa, paitsi jos hän saattaa todennäköiseksi, ettei hän ole voinut vedota seikkaan tai todisteeseen käräjäoikeudessa tai että hänellä on ollut pätevä aihe olla tekemättä niin.

Sen sijaan periaatteessa rikosasioissakin on voimassa preklusio korkeimmassa oikeudessa, koska oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 7 §:n mukaan muutoksenhakija ei saa vedota muihin seikkoihin ja todisteisiin kuin niihin, jotka on esitetty alioikeudessa tai hovioikeudessa, paitsi milloin hakija saattaa todennäköiseksi, ettei hän ole voinut vedota seikkaan tai todisteeseen alemmassa tuomioistuimessa tai että hänellä muuten on ollut pätevä aihe olla tekemättä niin. Jos hakija haluaa esittää muutoksenhakemuksensa tueksi uusia todisteita, hänen on ne ilmoitettava ja lisäksi mainittava, mitkä seikat hän tahtoo näyttää toteen ja mistä syystä todistetta ei ole aikaisemmin esitetty.

Oikeuskäytännössä on kuitenkin katsottu, että säännöstä sovellettaessa on perusteltua ottaa huomioon sääntely, joka koskee lainvoiman saaneen rikostuomion purkamista uuden todistelun perusteella. Purkuperusteeseen nojautuvan valituslupaperusteen säätämisen taustalla vaikuttavien, säännönmukaista ja ylimääräistä muutoksenhakujärjestelmää tältä osin yhdistävien taustasyiden vuoksi korkein oikeus piti ennakkopäätöksessä KKO 2018:41 (kohta 7) perusteltuna tulkintaa, jonka mukaan sellaisessa tilanteessa, jossa valitusasiassa esitettyjen uusien todisteiden perusteella täytyisivät lainvoiman saaneen rikostuomion purkamiselle oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 8 §:n 3 kohdassa säädetyt edellytykset, muutoksenhakija saa vedota niihin todisteisiin, vaikkei hän olisikaan saattanut todennäköiseksi, ettei hän ollut voinut vedota niihin alemmassa tuomioistuimessa tai että hänellä muuten oli ollut pätevä aihe olla tekemättä niin.

Viitatus lainkohdan mukaan lainvoiman saanut tuomio rikosasiassa voidaan syytetyn eduksi purkaa, jos vedotaan seikkaan tai todisteeseen, jota ei aikaisemmin ole esitetty, ja sen esittäminen todennäköisesti olisi johtanut syytetyn vapauttamiseen tai siihen, että rikokseen olisi ollut sovellettava lievempiä rangaistussäännöksiä, tahi on erittäin painavia syitä, katsoen siihen mihin näin vedotaan ja mitä muutoin käy ilmi, saattaa uudelleen tutkittavaksi kysymys, onko syytetty tehnyt sen rikollisen teon, joka on luettu hänen syykseen. Ennakkopäätöksen perusteella uutta todistetta ei siten ole ilman muuta sallittava, vaan ainoastaan, jos sillä on lainkohdassa tarkoitettu vastaajan kannalta edullinen vaikutus. Lisäksi on syytä huomata, että tässä suhteessa asetetaan korkeampia vaatimuksia kuin pykälän muissa kohdissa: Esimerkiksi perättömän lausuman (2 kohta) osalta on riittävää, että sen ”voidaan otaksua vaikuttaneen lopputulokseen”, kun taas uuden todisteen osalta edellytetään siis ”todennäköisesti” lieventävää vaikutusta.

On selvää, että rikosprosessisääntelyssä tulee säilyttää mahdollisuus purkaa tuomio vastaajan eduksi sellaisen uuden todistelun perusteella, joka todennäköisesti johtaisi lievempään tuomioon. Tuomion pysyvyyden tulee tällaisissa tilanteissa väistyä vastaajan oikeusturvaan ja rikoslainkäytön legitiimisyteen kytkeytyvistä syistä. Samalla on selvää, että järjestelmän legitiimisyys edellyttää mahdollisuuksia puuttua tämän oikeuden väärinkäyttöön eli esimerkiksi siihen, että vastaajalle väitetysti edullista todistelua ”pantataan” tarkoituksin lykätä tuomion täytäntöönpanoa tai hankaloittaa prosessia. Niinpä uuden todistelun merkitykselle tulee voida asettaa tiettyjä vaatimuksia, kuten nykyisinkin on asian laita ylimääräisessä muutoksenhaussa.

2.10 Tietojen luovuttaminen rikosrekisteristä

Rikosrekisterilain 4 §:n mukaan rikosrekisteristä voidaan luovuttaa tieto muun ohella syyttäjälle syytettä, syyteharkintaa ja pakkokeinoasiaa varten tai esitutkintaviranomaiselle pakkokeinoasiaa varten. Tietojen luovuttaminen on siten rajoitettu näihin käyttötarkoituksiin, eikä luovuttaminen esitutkinnan rajoittamisasioita varten ole nykyisin mahdollista. Tämä on omiaan vaikeuttamaan esitutkinnan rajoittamisedellytysten selvittämistä menettelyn varhaisessa vaiheessa ja siten pidentämään rikosprosesseja tarpeettomasti. Rikosrekisteritiedoista voitaisiin todeta, onko epäilty ennen epäillyn rikoksen tekemistä saanut tuomion, joka olisi otettava huomioon mitattaessa hänelle rangaistusta epäilystä rikoksesta.

2.11 Tuomioistuimen velvollisuus ilmoittaa ratkaisuksistaan

Tuomioistuimen velvollisuudesta ilmoittaa eräistä ratkaisuksistaan annetun lain 2 §:n mukaan tuomioistuimen on ilmoitettava virkamiestä tai viranhaltijaa koskevasta rikosasiasta. Säännöstä ei ole muutettu hyvinvointialueita koskevan lainsäädännön voimaantulon yhteydessä, joten ilmoitusvelvollisuus ei nykyisin koske hyvinvointialueen viranhaltijoita.

3 Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on sujuvoittaa rikosprosessia. Asianosaisten kannalta tavoitteena on parantaa oikeusturvan saatavuutta rikosasian käsittelyn ollessa nopeampaa ja edullisempaa. Asianosaisilla säilyy kuitenkin mahdollisuuksia vaikuttaa asian käsittelyyn. Rikosoikeudenhoidon kannalta tavoitteena on mahdollistaa käytettävissä olevien resurssien tarkoituksenmukainen ja tehokas kohdentaminen asioiden laatu ja merkitys huomioon ottaen. Nopeampi käsittely tehostaa myös aineellisen rikosoikeuden käyttäytymistä ohjaavaa vaikutusta sekä näin osaltaan myös rikosentorjuntaa ja lisää sen vaikuttavuutta.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

4.1.1 Korvausvaatimuksen selvittämättä jättäminen selvissä tapauksissa

Ehdotuksen mukaan asianomistajan yksityisoikeudellista korvausvaatimusta ei selvitettäisi esitutkinnassa, jos on ilmeistä, ettei syyttäjä ota sitä ajaakseen. Muutos ei vaikuttaisi niihin edellytyksiin, joiden mukaan korvausvaatimuksen ajamista arvioidaan. Kynnys selvittämättä jättämiselle olisi korkea, koska edellytysten täyttymisen tulisi olla ilmeistä eli ilmiselvää. Tätä voitaisiin arvioida esimerkiksi oikeuskäytännön ja viranomaisten valtakunnallisen ohjeistuksen perusteella. Jos edellytysten täyttymisen varmuus jäisi ilmeisyyskynnystä vähäisemmäksi, korvausvaatimus tulisi selvittää. Muutos selventäisi ja siten parantaisi asianomistajan oikeusturvaa, kun hän saisi nykyistä aikaisemmin tiedon siitä, että hänen tulee varautua esittämään korvausvaatimuksensa itse. Näin ollen asianosainen voi myös ajoissa arvioida esimerkiksi oikeudellisen avun tarvetta ja korvausvaatimus voi tulla asianmukaisesti selvitettyksi muutoin kuin esitutkintaviranomaisen toimesta.

4.1.2 Rikosilmoituksen kirjaamatta jättäminen ja kirjaamisen lykkääminen

Esitutkintaviranomaisen valvontatoiminnan yhteydessä tietoverkossa havaitusta epäilystä rikoksesta ei ehdotuksen mukaan kirjattaisi jatkossa rikosilmoitusta, jos rikoksesta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja on ilmeistä, että esitutkinta tultaisiin keskeyttämään. Tällaisissa tilanteissa ei olisi perusteltua kirjata rikosilmoitusta, sillä rikosta ei

voitaisi selvittää tulokseksikaasti. Ehdotus liittyy esitutinnan keskeyttämistä koskevaan muutosehdotukseen. Keskeyttämisen edellytysten täyttymisen tulisi olla ilmeistä eli ilmiselvää. Lisäksi säädettäisiin mahdollisuudesta poikkeuksellisesti lykätä rikosilmoituksen kirjaamista, jos se olisi tarpeen käynnissä olevan tai tulevan tiedonhankinnan turvaamiseksi, valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi.

4.1.3 Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

Esitutinnan toimittamatta jättämisen tai lopettamisen käyttöalaa laajennettaisiin ja niiden käyttöä helpotettaisiin antamalla tutkinnanjohtajalle nykyistä enemmän toimivaltaa. Jos olisi ilmeistä, että syyte oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n nojalla jätettäisiin nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista, esitutkinta voitaisiin jättää toimittamatta tai lopettaa. Edellytyksenä olisi lisäksi nykyiseen tapaan, että rikos olisi suhteellisen lievä eli siitä ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Tutkinnanjohtajien toimivalta olisi siten jatkossakin selvästi kapeampi kuin syyttäjillä, mitä osoittaisi myös edellytysten täyttymistä koskeva kynnys.

4.1.4 Esitutkintatoimenpiteiden suhteuttaminen

Esitutkintalain 3 luvun 11 §:n 5 momenttiin lisättäisiin perusteet, jotka voitaisiin ottaa huomioon arvioitaessa sitä, missä tilanteissa ja millä tavalla esitutkintatoimenpiteet voitaisiin asettaa tärkeysjärjestykseen. Koska asiasta ei voida antaa kaavamaisia ja yleispäteviä määräyksiä, luettelo ei olisi tyhjentävä. Siinä mainittaisiin kuitenkin mahdollisina arviointiperusteina epäillyn rikoksen ja esitutkintatoimenpiteen laatu, epäillyn rikoksen syyteoikeuden vanhentumisaika sekä asian merkitys rikoksesta epäillyn virka- tai työtehtävien kannalta sekä muut vastaavat seikat.

4.1.5 Esitutinnan keskeyttäminen

Säännöstä esitutinnan keskeyttämisestä muutettaisiin ensinnäkin poistamalla edellytys siitä, että rikoksesta ei epäillä ketään. Ratkaisevaksi edellytykseksi muodostuisi näin ollen se, onko asiaan vaikuttavaa selvitystä saatavissa, minkä lisäksi olisi erityisesti otettava huomioon epäillyn rikoksen laatu, kuten nykyisinkin. Toiseksi säädettäisiin keskeyttämisen olevan mahdollista, jos asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta. Muutos selventäisi oikeustilaa erityisesti rajat ylittäviä rikosasioita tutkittaessa.

4.1.6 Tarkoituksenmukaisuusperiaate

Esitutkintaperiaatteisiin lisättäisiin yleisluontoinen säännös siitä, että esitutkinta tulee toimittaa mahdollisimman tarkoituksenmukaisella tavalla ottaen huomioon siihen osallistuvien oikeudet. Säännös korostaisi sujuvoittamisen erästä keskeistä tausta-ajatusta siitä, että asianmukainen käsittely ei tarkoita kaikkien asioiden käsittelemistä samalla tavalla.

4.1.7 Lapsiolettama

Esitutkintalakiin ja rikosoikeudenkäyntilakiin lisättäisiin niin sanotun lapsidirektiivin edellyttämä olettasäännös siitä, että jos ei ole varmuutta siitä, onko henkilö täyttänyt 18 vuotta, hänen oletetaan olevan lapsi. Olettama koskisi lapsia prosessiasemasta riippumatta eli niin asianosaisia kuin todistajiaakin. Sääntely olisi tällöin yhdenmukainen lasten kohtelua esitutkinnassa koskevan säännöksen kanssa. Kyse olisi selventävästä muutoksesta, joka ei merkitsisi asiallista muutosta oikeustilaan.

4.1.8 Edunvalvojan sijainen

Esitutkintalain 4 luvun 8 §:n nojalla määrätylle edunvalvojan sijaiselle määrättävän palkkion ja kustannusten osalta säädettäisiin oikeusapulain 22 §:ään viitaten, että rangaistukseen tuomittu vastaaja olisi velvollinen korvaamaan edunvalvojan sijaisen kulut valtiolle samalla tavalla kuin jos vastapuolen oikeusavustajan palkkio ja kulut suoritetaan oikeusapulain mukaisesti valtion varoista. Lisäksi edunvalvojan sijaista koskevaan lainkohtaan lisättäisiin asetuksenantovaltuus, jonka mukaan käräjäoikeuksien päivystyksestä kiireellisissä tapauksissa säädetään oikeusministeriön asetuksella. Tämä ehdotus koskisi väliaikaismääräyksiä.

4.1.9 Kuulustelujen äänitallentaminen

Esitutkintalain säännökseen kuulustelujen videotallentamisesta lisättäisiin mahdollisuus käyttää äänitallennusta harkinnanvaraisissa tilanteissa vastaavin perustein kuin nykyistä ääni- ja kuvatallennusta. Tallenteesta olisi kuitenkin tarpeen laatia syyttäjää varten litterointi, kuten nykyisin videotallenteiden osalta menetellään, tai tiivistelmä kuulustelun keskeisestä sisällöstä. Näiden tekemisessä voitaisiin todennäköisesti jo suhteellisen pian hyödyntää tekoälyratkaisuja. Äänitallenteen avulla voitaisiin joka tapauksessa olennaisesti pöytäkirjaa paremmin varmistua kuulustelun kulusta ja kertomuksen yksityiskohtaisesta sisällöstä. Samalla äänitallenteen käyttöön liittyy kuitenkin vähemmän teknisiä ja oikeudellisia haasteita kuin videotallenteisiin.

Ehdotuksella ei muutettaisi nykyisiä säännöksiä tilanteista, joissa tallenteen tekemiseen on velvollisuus. Ehdotus ei siten kaventaisi velvollisuutta ääni- ja kuvatallenteen tekemiseen, koska tällainen tallenne tulisi jatkossakin tehdä samoilla edellytyksillä kuin nykyisin. Mahdollisuus pelkän äänitallenteen tekemiseen kuitenkin laajentaisi myös velvollisuussäännöksen alaa, koska velvollisuus pelkän äänitallenteen tekemiselle täytyisi alhaisemmalla kynnyksellä kuin velvollisuus ääni- ja kuvatallenteen tekemiselle. Näin ollen tilanteissa, joissa ei nykyisin ja jatkossa olisi velvollisuutta tehdä ääni- ja kuvatallennetta, voisi kuitenkin olla velvollisuus pelkän äänitallenteen tekemiseen.

4.1.10 Avustajan velvollisuus antaa loppulausunto ja ennakkovastaus

Esitutkintalain loppulausuntomenettelyä koskevaan säännökseen lisättäisiin säännös, jonka mukaan asianosaisen avustaja on velvollinen antamaan loppulausunnon, jos siihen varataan tilaisuus. Vastaavalla tavalla säädettäisiin vastaajan avustajan velvollisuudesta antaa niin sanottu ennakkovastaus tuomioistuimen asettamassa määräajassa. Tällaisen velvollisuuden voidaan katsoa jo sisältyvän hyvään asianajotapaan. Velvollisuudella pyritään tehostamaan rikosasioiden valmistelua. Ehdotettu sääntely ei loukkaisi esimerkiksi itsekriminointisuoja, koska epäilty tai vastaaja luonnollisesti määrittäisi yhdessä avustajansa kanssa lausuman sisällön.

4.1.11 Saatavillaolohaaste

Rikosoikeudenkäyntilakiin lisättäisiin mahdollisuus suorittaa haasteen ja sen yhteydessä tiedoksi annettavien asiakirjojen tiedoksi antaminen epäillylle esitutinnan yhteydessä siten, että hän saisi tiedokseen ajankohdan, jolloin asiakirjat ovat noudettavissa tietyn tuomioistuimen kansliasta. Lisäksi asiakirjat lähetettäisiin epäillylle tämän ilmoittamaan osoitteeseen. Kyseistä tiedoksiantotapaa voitaisiin käyttää asioissa, joissa epäilystä rikoksesta on säädetty enintään neljän vuoden vankeusrangaistus ja paitsi tutkittaessa rikosta tapahtumapaikalla, myös esimerkiksi epäillyn kuulustelun yhteydessä. Tiedoksianto edellyttäisi ilmoituksen tekemistä henkilökohtaisesti, mutta ei asiakirjojen noutamista tai kuittaamista vastaanotetuiksi.

4.1.12 Asiamiestiedoksiannon laajentaminen

Oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 16 §:n mukaista niin sanottua asiamiestiedoksiantoa laajennettaisiin siten, että tähän valtuutetulle asiamiehelle voitaisiin antaa tiedoksi haaste rikoksesta, josta on säädetty enintään neljän vuoden vankeusrangaistus. Tämä laajentaisi asiamiestiedoksiannon käyttöalaa merkittävästi nykyiseen puolen vuoden enimmäisrangaistukseen verrattuna, mutta toisaalta rajaisi sitä vastaavasti kuin saatavillaolohaasteen osalta ehdotetaan.

4.1.13 Todistepreklusio

Rikosasioissa otettaisiin käyttöön todistepreklusio. Käräjäoikeus voisi asettaa sen harkinnanvaraisesti asioissa, joissa toimitetaan valmistelutuntunto. Preklusio rajoittuisi näin ollen laajimpiin ja vakaviimpiin asioihin eikä tulisi asianosaisille yllätyksenä. Lisäksi näin voitaisiin kannustaa toimittamaan valmistelutuntontoja nykyistä useammin. Hovioikeusvaiheessa todistepreklusio olisi sen sijaan voimassa suoraan lain nojalla kaikissa rikosasioissa. Kummassakin tapauksessa todistepreklusio kohdistuisi kaikkiin asianosaisiin. Riita-asioita vastaavasti siitä olisi myös mahdollista poiketa pätevistä syistä. Preklusiota ei lisäksi ulotettaisi uusiin seikkoihin vetoamiseen. Jotta todistepreklusio noudattaisi asteittaisen ankaroitumisen periaatetta, siitä säädettäisiin myös tuomionpurun osalta.

4.1.14 Rikosrekisteritietojen luovuttaminen esitutinnan rajoittamisasiaa varten

Rikosrekisterilakia muutettaisiin siten, että esitutkintaviranomaiselle ja syyttäjälle voitaisiin luovuttaa tietoja rikosrekisteristä myös esitutinnan rajoittamisasiaa varten.

4.1.15 Tuomioistuimen velvollisuus ilmoittaa hyvinvointialueen viranhaltijan tekemästä rikoksesta

Tuomioistuimen velvollisuudesta ilmoittaa eräistä ratkaisuksista annetun lain 2 §:ään lisättäisiin velvollisuus ilmoittaa hyvinvointialueen viranhaltijaa koskevasta rikosasiasta.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

4.2.1 Vaikutukset asianosaisten kannalta

4.2.1.1 Perus- ja ihmisoikeusvaikutukset

Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Rikosprosessin sujuvoittamisen keskeisenä tarkoituksena on vähentää rikosasioiden käsittelyyn kulutettavaa aikaa ja kustannuksia, mikä parantaa oikeusturvan saatavuutta ja oikeutta saada asiansa käsitellyksi ilman aiheetonta viivytystä. Oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ei toisaalta edellytä sitä, että kaikki asiat käsitellään samalla tavalla, vaan kunkin asian erityispiirteet huomioiden. Tältä kannalta oikeusturva perusoikeutena pikemminkin edellyttää mahdollisuutta saada yksinkertainen asia käsitellyksi nopeassa ja yksinkertaisessa menettelyssä.

Esitutkintaviranomainen voisi ehdotuksen mukaan jättää asianomistajan korvausvaatimuksen selvittämättä ainoastaan niissä tapauksissa, joissa on selvää, ettei syyttäjä tulisi ajamaan vaatimusta oikeudenkäynnissä. Ehdotuksella ei rajoitettaisi asianomistajan oikeusturvaa, sillä perusteita, joilla korvausvaatimuksen ajamista arvioidaan, ei muutettaisi. Pikemminkin olisi asianomistajan kannalta parempi saada mahdollisimman aikaisessa vaiheessa tieto siitä, että hänen tulisi valmistautua ajamaan korvausvaatimuksia itse. Tällöin asianomistaja voisi turvautua ajoissa myös tarvitsemaansa oikeudelliseen apuun.

Rikosilmoituksen kirjaamatta jättäminen eräissä rajatuissa tilanteissa ei myöskään rajoittaisi asianosaisten oikeusturvaa. Menettely ei ensinnäkään olisi mahdollinen tilanteissa, joissa joku tekee rikosilmoituksen. Se rajoittuisi esitutkintaviranomaisten tietoverkossa havaitsemiin, suhteellisen vähäisiin rikoksiin. Jos toisaalta rikosepäilyä ei esitutkintaviranomaisen perustellun arvion mukaan selvästikään voitaisi selvittää käytettävissä olevin keinoin, ei asian lopputuloksen kannalta kirjaamatta jättämisellä olisi merkitystä.

Ehdotus, jonka mukaan tutkinnanjohtaja voisi selvissä tapauksissa ja rikoksen ollessa suhteellisen vähäinen jättää asiaa tutkimatta tai lopettaa esitutkinta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n perusteilla, nopeuttaisi rikosprosessia. Syyttäjälaitoksen toimintakertomuksen mukaan esitutkinnan rajoittamisasioiden keskimääräinen käsittelyaika on noin 0,4 kuukautta, mihin se on laskenut oltuaan vuosina 2022 ja 2023 noin 0,5 kuukautta. Mikäli jäljempänä osiossa 4.2.2.1 arvioituihin tavoin toimivaltuutta voitaisiin käyttää jopa 10 000 asiassa vuosittain, merkitsisi tämä suunnilleen syyttäjän käsittelyaikaa vastaavaa ajansäästöä kussakin asiassa. Oletettavasti käsittelyaika ei tosin lyhenisi aivan näin paljoa, koska tutkinnanjohtajat voisivat ratkaista vain selviä ja suhteellisen yksinkertaisia asioita.

Esitutkintatoimenpiteiden suhteuttaminen liittyy erityisesti asianmukaisen käsittelyn vaatimukseen. Säättämällä priorisointiperusteista lain tasolla voidaan vahvistaa ne periaatteet, joita viranomaiset soveltavat arvioidessaan asianmukaista käsittelytapaa. Koska kaikkia esitutkintatoimenpiteitä kaikissa asioissa ei voida suorittaa samanaikaisesti, on välttämätöntä asettaa ne tärkeysjärjestykseen. Ehdotettu muutos ei kuitenkaan merkitse suurta muutosta oikeustilaan eikä rajoita asianosaisten oikeusturvaa.

Samoin ehdotus esitutkinnan keskeyttämisestä koskevan säännöksen muuttamisesta lähinnä selkeyttää oikeustilaa, mitä voidaan pitää asianosaistenkin edun mukaisena. Mikäli esitutkintaa ei voida saattaa tulokselliseen päätökseen, on parempi, että asianosainen saa tästä tiedon. Vastaavasti tilanne, jossa esitutkintaa ei keskeytetä, vaikka viranomaiset tietävät sen tuloksettomaksi, olisi omiaan heikentämään koettua oikeusturvaa sekä luottamusta viranomaisten toimintaa kohtaan.

Lapsiolettamaa ja edunvalvojan sijaisen palkkiota koskevien muutosten perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia tarkastellaan lähemmin seuraavassa osiossa. Edunvalvojan sijaisen määrääminen päivitysasiana voisi vähentää tarvetta vapautta rajoittavien pakkokeinojen käytölle esitutkinnan yhteydessä, erityisesti tilanteissa, jossa epäilty olisi vangittava niin sanotun sotkemisvaaran tuoksi, kunnes lasta on voitu kuulla. Kuulustelujen äänitallentaminen parantaisi kuulusteltavien oikeusturvaa, sillä tallenne antaisi tutkijan laatimaa pöytäkirjaa autenttisemman kuvan kuulustelun kulusta ja kertomuksen sisällöstä. Ehdotus vahvistaisi siten myös aineellisen totuuden tavoitetta rikosprosessin johtavana päämääränä. Pelkän äänen tallentaminen merkitsisi toisaalta vähäisempää puuttumista esimerkiksi kuulusteltavan yksityisyyden suojaan.

Epäillyn tai vastaajan avustajan velvollisuus antaa loppulausunto tai ennakkovastaus ei merkitsisi puuttumista oikeusturvaan, koska vastauksen sisällön eli suhtautumisen esitutkinnassa selvitettyihin asioihin tai syytteeseen määrittäisi henkilö itse. Ehdotus ei siten olisi ongelmallinen esimerkiksi itsekriminointisuojaan kannalta ja toisaalta sen voidaan katsoa olevan jo nykyisin hyvän asianajotavan edellyttämä toimintatapa. Kannanotto asiassa esitettäviin todisteisiin ja vaatimuksiin nopeuttaisi prosessia ja mahdollistaisi sen, että puolustusta kuullaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Vaikka epäilty tai vastaaja ei ole velvollinen myötävaikuttamaan syyllisyytensä selvittämiseen, voidaan häneltä kuitenkin edellyttää nykyisinkin esimerkiksi tiettyjen määräaikojen noudattamista. Oikeusturvaan vedoten ei tulisi viivästyttää asian käsittelyä.

On mahdollista, että velvollisuus loppulausunnon antamiseen jossain määrin lisää avustajien työtä ja asianosaisten oikeudenkäyntikuluja ainakin esitutkintavaiheessa. Toisaalta tärkeää olisikin, että rikosasioita valmistellaan mahdollisimman etupainotteisesti eikä oikeudenkäyntivaiheeseen siirretä valmistelutoimia, jotka olisi mahdollista suorittaa jo esitutkinnan aikana. Loppulausunnotonmenettelyllä turvataan osaltaan esitutkintalain 1 luvun 2 §:n 2 momentin mukaista tavoitetta valmistella asia siten, että syyteharkinta ja asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti ja että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa tai asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä.

Vastaavin perustein myöskään todistepreklusiota koskeva ehdotus ei rajoittaisi vastaajan oikeutta puolustautua. Säännösehdotuksen mukaan kärjäoikeus voisi asettaa määräajan todisteiden esittämiselle vasta kuultuaan asianosaisia ja lisäksi heillä tulisi olla riittävät mahdollisuudet valmistautua oikeudenkäyntiin. Tällöinkään oikeusturvasta ei seuraa, että kenelläkään asianosaisella olisi oikeus viivyttää prosessia esimerkiksi jättämällä vetoamatta kannaltaan väitetyistä todisteisiin. Oikeusastejärjestyksen periaatteesta puolestaan seuraa, että preklusio ei voi olla ylemmissä oikeusasteissa lievempi kuin alemmissa, tai muutoin se menettää käytännöllisen merkityksensä. Muutoksenhakuvaiheessa suoraan lain nojalla soveltuva todistepreklusio ei rajoita oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, koska oikeudenkäynnin painopisteen tulee olla kärjäoikeudessa ja koska preklusio on joka tapauksessa joustava todistelunrajoite.

Saatavillaolohaastamista koskevaan ehdotukseen sisältyy haastemiestiedoksianto vastaavat menettelylliset turvatoimet, minkä lisäksi tätä tiedoksiantotapaa ei ehdotuksen mukaan voitaisi käyttää vakavimmissa rikosasioissa. Ehdotuksen ei siten arvioida heikentävän vastaajan oikeusturvaa. Peruuntuneiden istuntojen väheneminen sen sijaan nopeuttaisi rikosasioiden käsittelyaikoja. Jos esimerkiksi peruutettujen istuntojen määrä vähenisi edes 3 500 asialla vuosittain, merkitsisi tämä yli 10 % lisäystä toteutuneisiin istuntoihin. Karkeasti arvioiden käsittelyajat voisivat nopeutua samassa suhteessa. Kun siis keskimääräinen käsittelyaika kärjäoikeuksissa on nykyisin 6,6 kuukautta, voisi pelkästään pääkäsittelyjen peruuntumisen vähentyminen tällä tavalla lyhentää keskimääräistä käsittelyaikaa lähelle kuutta kuukautta tai sen alle. Arviossa ei ole otettu huomioon muita sujuvoittamistoimenpiteitä.

Toisaalta saatavillaolohaasteen käyttämiseksi ei olisi tarpeen velvoittaa epäiltyä pysymään esitutkintaviranomaisen toimipaikassa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitetun syyttäjän antaman haasteen tiedoksiantamista varten. Esitutkintalain 10 luvun 2 a §:n mukaisen paikallapysymisvelvollisuuden toteuttamiseksi epäiltyä saadaan pitää lukitussa tilassa, jos se on välttämätöntä hänen poistumisensa estämiseksi. Ehdotus vähentäisi tarvetta tällaisille vapaudenrajoituksille.

Ehdotettu asiamiestiedoksiannon laajentaminen mahdollistaisi nykyistä tehokkaammin sen, että vastaaja voisi käyttää Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 c) kohdan mukaista

oikeuttaan valita, puolustautuuko hän henkilökohtaisesti vai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä. Tämänkin tiedoksiantotavan käyttöalaa ehdotetaan rajoitettavaksi siten, ettei se tule kysymykseen kaikkein vakavimpien rikosten osalta.

Rikosrekisteritietojen luovuttamista koskeva ehdotus on merkityksellinen perustuslain 10 §:n yksityiselämän suojaa koskevan sääntelyn kannalta. Nyt ehdotettava uusi käyttötarkoitus olisi kuitenkin rajattu ja siihen liittyisi eräänlaista syyttäjän valvontavaltaa, sillä rikosrekisteritietoja voitaisiin luovuttaa vain esitutkintalain 3 luvun 10 §:ssä tarkoitettuja syyttäjän rajoittamisasioita varten. On toisaalta huomioitava, että riittävän aikaisessa vaiheessa saatava tieto jälkikonkurrenssitilanteesta voi edistää perusoikeutta oikeusturvaan.

4.2.1.2 Vaikutukset eri ihmisryhmiin

Rikosprosessia koskeva sääntely ei ole sukupuolisidonnaista. Toisaalta tilastoista ilmenee, että selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyistä on selvästi suurempi osuus miehiä, esimerkiksi vuonna 2024 yli 78 % ja naisia vastaavasti alle 22 %. Samana vuonna rikosten uhreistakin suurin osa, tosin vain hieman yli puolet, oli miehiä. Näin ollen rikosprosessia koskevat uudistukset vaikuttavat suoraan erityisesti miehiin. Eräissä rikostyypeissä miesten osuus on erityisen suuri, esimerkiksi seksuaalirikoksiin syylliseksi epäillyistä miesten osuus oli samana vuonna lähes 95 %. Sen sijaan seksuaalirikosten asianomistajista yli 79 % oli naisia. Sujuvoittamistoimien tarkoituksena on kohdistaa viranomaisien resursseja tehokkaammin niin, että esimerkiksi vakavien rikosten käsittelyaikoja voitaisiin lyhentää. Sujuvoittamisella ei kuitenkaan tavoitella erityisesti sukupuolisidonnaisia vaikutuksia.

Ehdotuksilla ei ole tunnistettu olevan myöskään vaikutuksia kielellisten oikeuksien kannalta. Perustuslain 17 §:n 2 momentin mukaan jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Kielelliset oikeudet olisi toteutettava myös käytettäessä nyt ehdotettavia menettelytapoja.

Lapsiolettaman voidaan katsoa parantavan lasten oikeusturvaa, vaikkakaan ehdotus ei käytännössä muuttaisi oikeustilaa. Lapsen asemaa rikosprosessissa toisaalta parantaisi mahdollisuus antaa edunvalvojan sijaista koskeva väliaikais määräys kiireellisesti päivystysasiana ehdotetun asetuksen antovaltuuden mukaisesti.

Ehdotusten vaikutuksia on syytä arvioida myös haavoittuvassa asemassa esimerkiksi ikänsä tai terveydentilansa vuoksi olevien henkilöiden kannalta. Useimmat ehdotukset voidaan arvioida tässä suhteessa vaikutuksettomiksi, sillä niillä ainoastaan selvennetään oikeustilaa tai niillä ei muutoin katsota olevan erityisiä vaikutuksia haavoittuvien ihmisryhmien kannalta. Ehdotukset esimerkiksi kuulustelujen äänitallentamisesta ja asiamiestiedoksiannon käytöstä voivat parantaa tällaisten henkilöiden asemaa ja oikeusturvaa jossain määrin. Saatavillaolohaastetta koskevan ehdotuksen ei arvioida heikentävän haavoittuvien henkilöiden oikeusturvaa, koska näin meneteltäessä esitutkintaviranomaisen olisi toimitettava tiedoksianto vastaajalle henkilökohtaisesti, joten sen yhteydessä voidaan varmistua henkilön ymmärryskyvystä. Mikäli esitutkintaviranomaisen tietoon tulee syitä, joiden nojalla ymmärryskykyä on syytä epäillä, tulee heidän ryhtyä toimiin viime kädessä puolustajan määräämiseksi henkilölle viran puolesta.

4.2.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

4.2.2.1 Esitutkintaviranomaiset

Esitutkintaviranomaisia ovat poliisin lisäksi rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaiset. Vaikutusten arviointi perustuu erityisesti poliisin toimintaa kuvaaviin lukuihin, koska poliisin asiamäärät ovat selvästi suurimmat. Rikosprosessin sujuvoittaminen mahdollistaisi rikosoikeudenhoidon resurssien tarkoituksenmukaisemman suuntaamisen. Poliisin henkilötyövuoden hintana on käytetty 65 000 euroa, missä määrässä ei ole otettu huomioon uusien poliisivirkojen perustamisesta aiheutuvia kustannuksia. Lukua on kuitenkin käytetty sen vuoksi, että sujuvoittamistoimilla ei lähtökohtaisesti pyritä vaikuttamaan poliisiresurssien määrään, vaan niiden kohdentamiseen. Euromääräiset arviot osoittavat sitä, millaisia resursseja ehdotukset sitoisivat tai vapauttaisivat käytettäväksi nykyistä tehokkaammin. Tämä koskee myös muiden viranomaisten osalta esitettyjä arvioita.

Yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittämättä jättämistä koskeva muutosehdotus sujuvoittaisi esitutkintaviranomaisten toimintaa asioissa, joissa voidaan jo ennakolta päätellä olevan selvää, ettei syyttäjä tulisi ajamaan tällaista vaatimusta. Ehdotuksen tarkkaa säästövaikutusta on haastavaa arvioida, mutta jos oletetaan, että korvausvaatimuksen selvittämiseen ja kirjaamiseen sekä muuhun käsittelyyn kuluu esitutkintaviranomaisessa yhteensä noin 20 minuuttia, merkitsisi tällaisen työn säästyminen 15 000 asiassa tuottavuuden parantumista yhteensä noin 200 000 eurolla vuodessa.

Ehdotus rikosilmoituksen kirjaamatta jättämisestä tietyin edellytyksin, kun epäilty rikos tulee esitutkintaviranomaisen tietoon muutoin kuin rikosilmoituksella eli käytännössä sen omassa valvontatoiminnassa, toisi joustavuutta erityisesti verkossa tapahtuvien huumausainerikosten tutkintaan ja niiden suuntaamiseen tarkoituksenmukaisella tavalla. Keskusrikospoliisista saadun tiedon mukaan huumausaineiden myynti-ilmoituksia havaitaan tuhansia päivittäin. Jos oletetaan, että jokaisen rikosilmoituksen kirjaamiseen menisi 15 minuuttia aikaa, vastaisi jo hieman yli 6 500 ilmoituksen kirjaamiseen käytettävä aika yhtä henkilötyövuotta. Lisäksi kaikkien havaittujen rikosepäilyjen kirjaaminen on tällaisilla määrillä mahdotonta. Ehdotuksen tuottavuutta parantavan vaikutuksen voidaan arvioida olevan joitakin henkilötyövuosia eli noin 100 000 euron suuruusluokkaa.

Poliisihallitus on arvioinut, että nykyisistä esitutkinnan rajoittamisasioista jopa puolet voitaisiin ratkaista tutkinnanjohtajien toimesta. Syyttäjälaitoksesta saatujen lukujen perusteella esitutkinnan rajoittamispäätöksiä tehtiin vuonna 2023 yhteensä lähes 30 000, mihin määrään vaikutti laaja tietomurtoasia, ja vuonna 2024 lähes 19 000. Selvästi suurin osa esitutkinnan rajoittamispäätöksistä tehtiin rikosoikeudenkäyntilain 1 luvun 7 ja 8 §:ää vastaavilla perusteilla. Koska tutkinnanjohtaja laatii nykyisin rajoittamisesityksen näissä asioissa, voidaan arvioida, että esitutkintaviranomaisille aiheutuisi suhteellisen vähän lisätyötä päätöksen tekemisestä esityksen sijasta. Lisäksi rajoittamisesityksen käsittelemiseen syyttäjän kanssa ei kuluisi aikaa. Esimerkiksi 10 minuutin lisätyö noin 10 000 asiassa vastaisi yhden henkilötyövuoden resurssia eli noin 65 000 euron laskennallista kustannusvaikutusta. Toimivallan siirto merkitsi myös vastuunsiirtoa syyttäjältä poliisille, mikä voisi lisätä kanteluita. Määrän arvioidaan kuitenkin olevan vähäinen. Kuten jäljempänä esitetään, ehdotus säästäisi Syyttäjälaitoksen resursseja olennaisesti tätä enemmän, joten sillä olisi nettona laskennallinen säästövaikutus.

Esitutkintatoimenpiteiden suhteuttamista koskevalla ehdotuksella ei tavoitella säästövaikutuksia, vaan selvennettäisiin oikeustilaa sen osalta, miten esitutkintaviranomaiset voivat asettaa esitutkintatoimenpiteitä etusijajärjestykseen. Suhteuttamisella mahdollistetaan

se, että viranomaisten rajallisia resursseja käytetään mahdollisimman tehokkaalla ja tuloksekkaalla tavalla.

Ehdotettu mahdollisuus esitutinnan keskeyttämiseen nykyistä useammissa tilanteissa vähentäisi esitutinnan tilastollista kokonaiskestoja merkittävästikin esimerkiksi tilanteessa, jossa epäillyn henkilöllisyys on esitutkintaviranomaisen tiedossa, mutta tutkinnan loppuun saattamiseksi ei ole käytettävissä riittäviä keinoja vaikkapa sen vuoksi, että epäilty oleskelee ulkomailla. Tällaiset asiat saattavat päättyä siihen, että syyteoikeus vanhentuu, mikä on omiaan korottamaan merkittävästikin tilastollisia rikosasioiden käsittelyaikoja ja vääristämään kuvaa prosessin kestosta. Ehdotus arvioidaan kustannusneutraaliksi.

Lapsiolettamaa koskeva muutosehdotus ei edellä todetulla tavalla muuttaisi oikeustilaa, joten tämäkin ehdotus olisi kustannusneutraali.

Kuulustelujen äänitallentamista koskeva mahdollisuus edellyttäisi järjestelmäkehitystä ja soveltuvia laitteita, joista aiheutuisi viranomaisille kustannuksia. Poliisihallituksesta saadun alustavan arvion mukaan äänitallenteen tallennuskustannus voisi olla suuruusluokassa 10 senttiä yksittäistä tallennetta kohti kuukaudessa. Lisäksi yksittäisen tallenteen käsittelyajaksi on arvioitu 15 minuuttia sisältäen esimerkiksi litteroinnin tarkastamisen. Laite- ja järjestelmäkustannukset olisivat arviolta 20 000 euroa vuodessa, mikäli tallentamisessa voidaan hyödyntää nyt käytössä olevia laitteita, kuten puhelimia. Mikäli toisaalta oletetaan, että yksittäisessä kuulustelussa säästyisi kuulustelupöytäkirjan käsittelyyn ja tarkastamiseen käytettävää aikaa noin 30 minuuttia eli nettomääräinen työajan säästö noin 15 minuuttia, olisi äänitallenteiden käytöllä tuottavuutta parantava vaikutus hieman yli 2 000 kuulustelun määrästä ylöspäin. Vastaavasti hieman alle 9 000 kuulustelun määrällä ehdotus parantaisi työn tuottavuutta noin yhden henkilötyövuoden verran. Mikäli työajan säästö olisi 20 minuuttia kuulustelua kohti, merkitsisi 20 000 kuulustelun äänitallentaminen jo noin neljän henkilötyövuoden tuottavuussäästöä ja niin edelleen. Arviot ovat kuitenkin hyvin summittaisia ja käytännön menettelytavoista sekä käytettävistä tietoteknisistä ratkaisuista jäisi viime kädessä riippumaan, miten paljon äänitallenteita tultaisiin käyttämään.

Velvollisuus loppulausunnon antamiseen tehostaisi erityisesti laajojen ja vaativien rikosasioiden valmistelua oikeudenkäyntiä varten siten, että esitutkintaviranomainen voisi yhdessä syyttäjän kanssa nykyistä paremmin arvioida edellytyksiä esitutkinnan lopettamiselle ja toisaalta tarvetta toimittaa asiassa lisätutkintaa ilman, että tällainen tarve ilmenee vasta oikeudenkäynnin aikana. Toimenpiteen sujuvoittavaa vaikutusta on mahdotonta arvioida täsmällisesti, mutta se saattaa olla kuitenkin suhteellisen vähäinen sen vuoksi, että jo nykyisin voidaan katsoa hyvän asianajotavan velvoittavan antamaan loppulausunto.

Saatavillaolohaasteen käyttöönotto aiheuttaisi esitutkintaviranomaisille jonkin verran lisätyötä verrattuna nykyiseen. Toisaalta lisätyön määrä voidaan arvioida selvästi vähäisemmäksi kuin esimerkiksi haastemiesten työmäärä tilanteessa, jossa oikeudenkäyntiä pakoilevaa henkilöä joudutaan tavoittelemaan. Lisäksi tällainen menettely olisi omiaan vähentämään etsintäkuulutuksia haasteen tiedoksiantoa varten. Olettaen, että kyseistä tiedoksiantotapaa käytettäisiin noin 25 000 asiassa ja se merkitsisi 10 minuutin ajankäyttöä, merkitsisi tämä noin 2,5 henkilötyövuoden eli hieman yli 160 000 euron kustannusta vuosittain. Kuten jäljempänä esitetään, arvioidaan toimenpiteellä olevan tätä huomattavasti suurempi säästövaikutus.

Todistepreklusion käyttöönotto puolestaan vähentäisi erityisesti poliisin työtä, joka aiheutuu lisätutkintojen tekemisestä esitutkinnan päättämisen jälkeen. Tältäkin osin tuottavuushyötyjen täsmällistä arviointia on pidetty mahdottomana.

Edellä selostettujen laskelmien perusteella ehdotuksilla voisi esitutkintaviranomaisten osalta olla arviolta yhteensä noin 165 000 euron tuottavuutta parantava vaikutus siltä osin kuin tarkempien arvioiden esittämistä on pidetty mahdollisena. Ainakin kuulustelujen äänitallentamisen osalta tehostamispotentiaali pitkällä aikavälillä voisi olla merkittävästi suurempikin, mikäli tekniset ja toiminnalliset ratkaisut mahdollistaisivat sen laajamittaisen käytön. Lisäksi ehdotuksilla voidaan arvioida olevan merkittävästi jo esitutkintavaihetta nopeuttavia vaikutuksia.

4.2.2.2 Syyttäjälaitos

Syyttäjällä on akkusatorisen periaatteen mukaisesti vastuu syytteen nostamisesta ja ajamisesta aina mahdolliseen muutoksenhakuvaiheeseen saakka. Syyttäjä on ainoa viranomainen, jonka toimivaltuudet kattavat rikosprosessin kaikki vaiheet. Laskelmissa syyttäjän henkilötyövuoden hintana on käytetty 86 000 euroa. Myös Syyttäjälaitoksen osalta tätä määrää on käytetty kuvaamaan laskennallisia vaikutuksia toiminnan tuottavuuden kannalta eli sitä, millainen määrä resursseja voitaisiin kohdentaa muihin syyttäjän tehtäviin sekä kertyneen jutturuuhkan purkamiseen ja uuden ruuhkautumisen vähentämiseen.

Syyttäjälaitoksen vuoden 2024 tilinpäätöksen mukaan syyttäjien ajankäytöstä noin 1,3 % kohdistuu esitutkinnan rajoittamiseen. Kun syyttäjälaitoksen henkilötyövuosien määrä vuonna 2024 oli syyttäjien osalta 449, olisi esitutkinnan rajoittamisen osuus hieman alle kuusi henkilötyövuotta, mikä vastaisi noin 500 000 euron resurssia. Mikäli edellisessä osiossa arvioiduin tavoin oletetaan, että esitutkinnan rajoittamisasioista jopa puolet voitaisiin ratkaista esitutkintaviranomaisten toimesta, ja toisaalta, että nämä asiat olisivat suhteellisen yksinkertaisia, arvioidaan ehdotuksen vapauttavan resursseja Syyttäjälaitoksessa kohdennettavaksi nykyistä tehokkaammin noin kahden henkilötyövuoden verran, mikä vastaisi 172 000 euroa. Arvio työajan kohdentumisesta saattaa kuitenkin sisältää merkittäviä epävarmuuksia.

Kuulustelujen äänitallentamisella ei arvioida olevan syyttäjien kannalta merkittäviä kustannusvaikutuksia, joskin se voisi vähentää tarvetta vastata oikeudenkäynnissä esitettyihin perusteettomiin väitteisiin tutkinnassa tapahtuneista laiminlyönneistä tai kuulustelukertomuksen virheellisistä kirjauksista. Lisäksi äänitallenne voisi vähentää tarvetta lisätutkintapyyntöihin, sillä epäselvissä tilanteissa syyttäjä voisi tarkastaa asiaosaisen kertomuksen äänitallenteelta. Tarkoituksena ei ole, että syyttäjät joutuisivat perehtymään äänitallenteisiin yksittäisissä asioissa. Niitä käytettäessä voitaisiin hyödyntää esimerkiksi litterointeja ja tiivistelmiä. Tekoälyn käyttömahdollisuuksia tässä tarkoituksessa selvitetään jatkuvasti. Sen varalta, että äänitallenteen joitakin kohtia olisi tarpeen esittää oikeudenkäynnissä, olisi yhteenvedossa tai litteroinnissa syytä olla myös niin sanotut aikaleimat.

Todistepreklusio ja velvollisuus loppulausunnon tai ennakkovastauksen antamiseen tehostaisivat syyttäjien työskentelyä monin tavoin. Ensimmäkin velvollisuus loppulausunnon antamiseen tehostaisi esitutkintaa rikosasian valmisteluvaiheena. Yksilöidynnän loppulausunnon perusteella syyttäjä voisi muodostaa paremman käsityksen asian riitaisista ja riidattomista seikoista syyteharkinnan ja syytteen ajamisen pohjaksi. Loppulausunnon avulla voidaan arvioida myös esimerkiksi syyteneuvottelun soveltuvuutta asiassa. Viimeistään käräjäoikeudelle annettava kirjallinen ennakkovastaus palvelee samoja päämääriä. Varsinainen todistepreklusio puolestaan vähentäisi lisätutkintojen ja niistä aiheutuvien viivästysten määrää oikeudenkäyntivaiheessa. Todistepreklusio koskisi myös syyttäjää, mutta ei kuitenkaan rajoittaisi mahdollisuutta vedota uusiin todisteisiin, jos siihen on pätevä syy. Todistepreklusio

ja siihen liittyvät ehdotukset ovat omiaan vähentämään merkittävästikin rikosprosessiin käytettävää aikaa ja kustannuksia, mutta näiden vaikutusten tarkka arvioiminen on mahdotonta.

Saatavillaolohaastetta koskeva ehdotus mahdollistaisi menettelyn, jossa syyttäjälle jäisi selvästi enemmän aikaa haastehakemuksen ja haasteen laatimiseen kuin nykyisin on mahdollista niin sanotun syyttäjähasteen osalta. Esitutkintalain 10 luvun 2 a §:n nojalla syyttäjä voi määrätä, että rikoksesta epäilty on velvollinen pysymään esitutkintaviranomaisen toimipaikassa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitetun syyttäjän antaman haasteen tiedoksiantamista varten. Epäillyllä on oikeus poistua tiedoksiantamisen jälkeen, kuitenkin aina viimeistään kuuden tunnin kuluttua esitutkinnan päättämisestä. Viimeksi mainittu aikaraja on eräs syy syyttäjähasteiden suhteellisen vähäiseen käyttöön. Saatavillaolohaastetta käytettäessä syyttäjälle voisi jäädä viranomaisten kesken sovittavalla tavalla keskimäärin viikkoja aikaa laatia asiakirjat.

Saatavillaolohaasteen käyttöönotto voisi merkittävästi vähentää istuntojen peruuntumista rikosasioissa. Syyttäjälaitoksen työajanseurannan perusteella syyttäjien työpanoksesta lähes 23 % kohdistuu käräjäoikeuksien istuntoihin. Istuntojen peruuntumisprosentti on tuomioistuineläytöksen tilinpäätöksen mukaan ollut vuonna 2024 yli 34 %. Seuraavassa osiossa tarkemmin selostettavien laskentaperusteiden mukaisesti arvioituna jo 3 500 vähemmän peruuntuneita istuntoja voisi merkitä noin 100 000 euron laskennallista säästövaikutusta vuosittain olettaen, että syyttäjälle aiheutuisi ajanhukkaa edes hieman yli puoli tuntia peruuntuvaa juttua kohti. Asiamiestiedoksiannon laajentamisen osalta arvio vaikutuksista perustuu samoihin oletuksiin muutoin, mutta sen sujuvoittava vaikutus lienee olennaisesti pienempi, kenties noin kymmenesosa.

Rikosrekisteritietojen saatavuus esitutkinnan rajoittamisasioissa säästäisi syyttäjien resursseja arviolta vähäisissä määrin. Niillä olisi merkitystä erityisesti niin sanotun jälkikonkurrenssin osalta, eli kun havaitaan henkilön saaneen jo tuomion, jonka jälkeen ilmenee uusia rikoksia. Seuraamusjärjestelmä 2023 -katsauksen mukaan tapauksia, joissa aikaisempi rangaistus on katsottu rikoslain 7 luvun 6 §:n nojalla riittäväksi seuraamukseksi, on vuosittain noin 300–700. Esimerkiksi vuonna 2024 konkurrenssiperusteella päätettiin esitutkinnan lopettamisesta hieman yli 2 400 asiassa, kun taas syyttämättä jättämisspäätöksiä tällä perusteella tehtiin yli 3 800 asiassa. Mitä aikaisemmin rangaistuksen mittaamiseen selvästi vaikuttava konkurrenssitilanne havaitaan, sitä suurempi vaikutus sillä on asian käsittelyn sujuvuuden kannalta. Toisaalta on huomioitava, ettei syyllistyminen useaan rikokseen saisi merkitä kaavamaista rangaistuksen alentamista.

Lopuksi myös Syyttäjälaitoksen osalta voidaan todeta, että eri toimenpiteillä vapautuvat resurssit voitaisiin toisaalta käyttää muihin tehtäviin, jolloin voidaan saada välillisiä hyötyjä ja nopeuttaa rikosprosessia. Edellä selostettujen toimenpiteiden yhteinen tuottavuussäästö, siltä osin kuin sen arvioimista on pidetty mahdollisena, olisi yhteensä noin 282 000 euroa vuosittain.

4.2.2.3 Tuomioistuimet

Esitutkintaa koskevilla ehdotuksilla voidaan arvioida olevan tiettyjä sujuvoittavia vaikutuksia myös asian tuomioistuinkäsittelyssä. Esimerkiksi äänitallenteiden käyttö voisi vähentää perusteettomasti vasta oikeudenkäynnissä esitettäviä väitteitä lainvastaisesta menettelystä kuulustelussa ja toisaalta näin voitaisiin esittää nykyistä autenttisemmalla tavalla tallennettu kertomus tarvittaessa myös oikeudenkäynnissä. Velvollisuus loppulausunnon antamiseen olisi puolestaan omiaan edistämään rikosasioiden valmistelua niin, että valmistelun päätavoitteet olisi useammassa asioissa saavutettu jo ennen oikeudenkäyntiä. Myös tuomioistuinten osalta

laskelmilla pyritään osoittamaan tuottavuussäästöjä eli mahdollisuuksia kohdentaa työpanosta nykyistä tehokkaammin, jotta käsittelyaikojen pidentymiskehitys voitaisiin pysäyttää.

Edunvalvojan sijaista koskeva ehdotettu asetuksenantovaltuus ja asetusmuutos merkitsisivät, että väliaikais määräyksen antaminen tulisi uutena päivystysasiana käräjäoikeuksiin. Poliisista on arvioitu, että tarve päivystykselle on kuitenkin suhteellisen harvinainen ja koskee erityisesti niin sanottuja pitkiä pyhiä. Asiamäärän on arvioitu olevan noin prosentin luokkaa, joten suhteutettuna henkilöön kohdistuvien rikosten määrään, joissa asianomistajana on lapsi, olisi määrä enintään 240 vuosittain. Lisäksi kysymys on käytännössä siitä, että nykyisin virka-aikana tehtävä ratkaisu siirtyisi tehtäväksi joissain tapauksissa päivystysasiana, mutta asiamäärään muutos ei vaikuttaisi. Päivystyksestä suoritetaan oikeusministeriön päätöksen mukaisesti toimenpidekorvausta muussa kuin vangitsemis- tai säilöönottoasiassa 135 euroa asiaa kohti. Näin ollen muutoksen kustannusvaikutus olisi enintään noin 30 000 euroa vuosittain, mikä määrä on kuitenkin selvästi pienempi kuin ehdotetun takaisinkorvausvelvollisuuden säästövaikutus, jota tarkastellaan seuraavassa osiossa.

Haasteen tiedoksiannolla on rikosasian sujuvan käsittelyn kannalta suuri merkitys, sillä Tuomioistuinvirastosta saatujen tietojen mukaan yleisin istunnon peruuntumisen syy on se, ettei vastaajaa ole saatu haastettua. Suhteutettuna kaikkiin peruuntumissyyhin ennen istuntopäivää tästä syystä peruuntuu 37 % ja istuntopäivänä 8 % istunnoista. Valtakunnallisesti rikosasioiden istuntojen peruuntumisprosentti on noin kolmanneksen luokkaa. Peruuntumisesta aiheutuu tarpeetonta ajanhukkaa ja kustannuksia. Verrattuna esimerkiksi kirjallisessa menettelyssä käsiteltävän asian yksikkökustannuksia pääkäsittelyssä ratkaistavan asian kustannuksiin voidaan karkeasti arvioida peruuntuvan pääkäsittelyn kustannusten olevan useita satoja euroja. Syyttäjälle ja tuomioistuimelle aiheutuu kirjallisesta menettelystä keskimäärin yhteensä 657 euron yksikkökustannus, kun taas pääkäsittelyssä ratkaistavan asian yksikkökustannus on yhteensä 2 474 euroa. Esimerkiksi vuonna 2024 peruuntuneiden 17 184 istunnon aiheuttama kustannus olisi jo 200 euron kustannuksella kutakin peruuntunutta istuntoa kohti laskettuna yli 3,4 miljoonaa ja vastaavasti 300 euron kustannuksella jo yli 5,1 miljoonaa.

Ruotsissa saatujen kokemusten mukaan *snabbare lagföring* -menettelyn yhteydessä käyttöön otettu saatavillaolotiedoksianto vähensi peruutettuja pääkäsittelyjä yhteensä noin viidellä prosenttiyksiköllä niissä asiaryhmissä, joissa tätä tiedoksiantotapaa käytettiin. Jos vastaavasti ajatellaan, että Suomessa menettely voisi vähentää peruuntuneita pääkäsittelyjä edes noin viidenneksellä eli 3 500 asiassa, merkitsisi tämä edellä selostettuja yksikkökustannuksia käyttäen jopa noin miljoonan euron laskennallista säästöä vuosittain. Nettomääräinen säästövaikutus olisi näillä luvuilla noin 900 000 euroa. Mahdollista on, että yhdessä kirjallisen menettelyn ja poissaolokäsittelyn soveltamisalojen laajentamisen kanssa säästövaikutus olisi vielä merkittävästi suurempikin. Asiamiestiedoksiannon laajentamisen vaikutukseksi arvioidaan myös tuomioistuinten osalta noin kymmenesosa tästä.

Selkeämpi velvollisuus ennakkovastausten antamiseen voisi tehostaa rikosasioiden valmistelua tuomioistuimissa. Uudistuksen vaikutukset ovat luonnollisesti sitä suuremmat, mitä enemmän mahdollisuutta ennakkovastauksen pyytämiseen käytetään. Tältä osin voidaan arvioida, että kysymys on jossain määrin enemmän toimintatapojen muuttamisesta kuin lainsäädännöstä. Täsmällisten sujuvoittamisvaikutusten määrittelemineen on lisäksi erittäin vaikeaa. Sama koskee ehdotusta todistepreklusion käyttöönotosta. On selvää, että se voisi samoin tehostaa oikeudenkäyntien valmistelua ja vähentää esimerkiksi jatkuvasta uuden todistelun nimeämisestä johtuvia viivästyksiä. Koska todistepreklusio rajautuisi käräjäoikeuksissa laajoihin asioihin, sillä saavutettavat hyödyt saattavat myös vaihdella runsaasti eri vuosina.

Hovioikeuksissa todistepreklusio olisi voimassa lähtökohtaisesti kaikissa asioissa. Se olisi omiaan vähentämään oikeudenkäyntiaineiston laajentumista hovioikeusvaiheessa ja muutoksenhakuja, joiden pääasiallisena perusteena on uusi todistelu. Jatkossa myös rikosasioissa olisi jatkokäsittelyluvan myöntämistä koskevan harkinnan yhteydessä arvioitava sitä, onko asianosaisella oikeus nimetä uutta todistelua hovioikeudessa (vrt. KKO 2019:56, kohdat 12–14). Tämän johdosta ehdotus vaikuttanee hovioikeusmenettelyyn siten, että uusien todisteiden nimeäminen vasta hovioikeudessa ja tähän perustuvat muutoksenhakemukset rikosasioissa ylipäättään jossain määrin vähenevät. Niin sanotun todistelutalenneuudistuksen kannalta uudistus vaikuttaisi vähentämällä tarvetta uuden todistelun vastaanottamiseen vasta hovioikeudessa ja vahvistaisi kyseisen lakimuutoksen perustana olevaa ajatusta hovioikeuden kontrollifunktiosta (ks. HE 133/2021 vp, s. 20).

Preklusioon liittyvänä vaarana on usein esitetty se, että asianosaiset tarjoavat sen pelossa ylenpalttisesti todisteita. Näin ollen se saattaisi aiheuttaa oikeudenkäyntien pitkittymistä ja oikeudenkäyntikulujen lisääntymistä ainakin käräjäoikeusvaiheessa. Tähän voidaan huomauttaa, että oikeudenkäynnin painopisteen tulee olla käräjäoikeudessa, eikä järjestelmän tulisi olla sellainen, että ylenpalttista todistelua nimetään vasta hovioikeudessa. Lisäksi tuomioistuimen velvollisuutena on nykyisinkin evätä asiaan vaikuttamaton tai muuten tarpeeton todistelu oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 §:n mukaisesti. Oikeudenkäyntikulujen osalta puolestaan voidaan osana niiden korvaamiseen liittyvää kohtuullisuusarviota huomioda se, onko esitetty näyttö ollut aidosti tarpeen asiassa. Uudistus saattaisi jossain määrin lisätä hovioikeuksien työmäärää myös sen vuoksi, että todistepreklusion johdosta olisi tehtävä nykyistä enemmän käsittelyratkaisuja.

Ehdotettu muutos tuomioistuimien velvollisuuksiin ilmoittaa hyvinvointialueiden viranhaltijoiden rikosasioista ei arvion mukaan aiheuttaisi merkittävää lisätyötä.

Tuomioistuinten osalta laskennallisen tuottavuussäästön määrä olisi siten arviolta noin 990 000 euroa vuositasolla, minkä lisäksi edunvalvojan sijaisen palkkion takaisinkorvausvelvollisuutta koskevalla ehdotuksella olisi arviolta enintään 500 000 euron säästövaikutus.

4.2.2.4 Muut vaikutukset ja taloudellisten vaikutusten yhteenveto

Sujuvampi, tehokkaampi ja nopeampi rikosprosessi olisi omiaan vahvistamaan rikosvastuun toteuttamista. Mitä nopeammin rikos voidaan tutkia ja rangaistus määrätä, sitä paremmin toteutuvat kriminaalipolitiikan tavoitteet. Toisaalta ei ole perusteltua käyttää resursseja turhiin työvaiheisiin tai sellaisten asioiden käsittelyyn, joiden tutkimiselle ei ole edellytyksiä tai jotka eivät mahdollisesti edes kuulu rikosprosessiin. Hidas rikosprosessi vaikuttaa myös sillä tavalla, että valtiolle aiheutuu kustannuksia oikeudenkäyntien viivästymishyvityksistä, joita maksettiin vuonna 2024 lähes 430 000 euroa.

Edunvalvojan sijaisille maksetaan Tuomioistuinvirastosta saatujen vuotta 2025 koskevien tietojen mukaan palkkioina ja kuluina arviolta yli 2 miljoonaa euroa. Vuonna 2024 kustannusten määrä ylitti 2,5 miljoonaa euroa.

Ehdotetun takaisinkorvausvelvollisuuden säästövaikutuksia arvioitaessa on otettava ensinnäkin huomioon, että kaikki asiat, joissa määrätään edunvalvojan sijainen, eivät päädy tuomioistuimeen, vaan käsittely voi päättyä rikosprosessin aikaisemmissa vaiheissa. Lisäksi osassa asioista syyte hylätään tai vastaaja jää muusta syystä rangaistukseen tuomitsematta. Vielä on mahdollista, että tuomioistuin kohtuullistaa korvausvastuuta esimerkiksi rikosoikeudenkäyntilain 9 luvun 1 §:n 2 momentin nojalla.

Esimerkiksi vuonna vuosina 2019–2023 hieman yli 28 %:ssa tietoon tulleista rikoksista käräjäoikeus langetti tuomion. Käyttäen yksikkönä henkilöä ja verrattaessa pahoinpitelyrikoksista epäiltyjen bruttomäärää tuomittujen määrään päästään suunnilleen samaan osuuteen. Toisaalta arviossa on syytä ottaa huomioon se, että eniten kustannuksia aiheutuu asioista, jotka etenevät tuomioistuimeen. Karkeasti esituskintaan päätyvien asioiden osuudeksi kustannuksista voidaan arvioida noin kolmasosa täysimittaisen käsittelyn kustannuksista. Vielä on kuitenkin otettava huomioon se, ettei korvausvelvollisuutta saada pantua täytäntöön kaikkien vastaajien osalta. Esimerkiksi rikosuhrimaksujen osalta on todettu, että tuomioistuimen päätöksellä määrättyjen maksujen kertymä on jäänyt noin 44 %:iin (Rikosuhrimaksujen korotusmahdollisuudet: Arviomuistio. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:17, s. 12–15). Tämä ja edellä todetut laskelman muut epävarmuustekijät huomioiden voidaan arvioida, että takaisinkorvausvelvollisuudella voitaisiin saavuttaa vuosittain enintään noin 400 000–500 000 euron säästöt. Suhteutettuna edellisessä osiossa todettuun päivystystä koskevan ehdotuksen arvioituihin kustannuksiin olisi edunvalvojan sijaista koskevilla muutoksilla siten tämän suuruusluokan nettomääräinen säästövaikutus.

Rikosrekisteritietojen luovuttaminen esitutkintaviranomaisille ja syyttäjille on mahdollista jo nykyisin tiettyihin käyttötarkoituksiin. Näin ollen tekninen rajapinta tietojen luovuttamiseen on olemassa ja uuden käyttötarkoituksen muodostamisesta aiheutuisi suhteellisen vähäisiä arvioituja järjestelmäkustannuksia. Lisäksi Oikeusrekisterikeskuksessa joudutaan tekemään jonkin verran manuaalista työtä erityisesti sellaisissa asioissa, joissa henkilöllä ei ole suomalaista henkilötunnusta tai rikosrekisteritietoja pyydetään ulkomailta. Toisaalta edellä todetuin tavoin esitutkinnan rajoittamisedellytysten selvittäminen etupainotteisesti on omiaan sujuvoittamaan rikosprosessia ja vähentämään tarpeettomia rikosprosessin vaiheita. Lisäksi niissä tapauksissa, jotka johtavat esitutkinnan rajoittamiseen, ei syyttäjän tai tuomioistuimen olisi tarpeen hankkia rikosrekisteriotetta. Näin ollen ehdotuksen säästövaikutukset arvioidaan selvästi aiheutuvia kustannuksia suuremmiksi.

Hyvinvointialueiden viranhaltijoiden rikosasioita koskevalla ilmoitusvelvollisuudella ei Oikeusrekisterikeskuksesta saadun tiedon mukaan aiheutuisi merkittäviä lisäkustannuksia. Tällä hetkellä vastaava jakelu viranhaltijaa koskevasta rikosasiasta tehdään manuaalisesti ja muutos johtaisi tätä koskevan ohjeen päivittämiseen.

Lisäksi ehdotettujen uudistusten toimeenpano aiheuttaisi kaikille rikosprosessiketjun viranomaisille koulutustarpeita, joihin on syytä varautua.

Taulukko 2. Yhteenveto taloudellisista vaikutuksista eri viranomaisille. Kustannusvaikutus on merkitty plussalla (+) ja säästövaikutus miinuksella (-). Vaikeasti arvioitava säästövaikutus on merkitty tähdellä (*).

Toimenpide-ehdotus	Esitutkintaviranomaiset	Syyttäjälaitos	Tuomioistuimet
Korvausvaatimuksen selvittämättä jättäminen	- 200 000	ei arvoa	ei arvoa
Rikosilmoituksen kirjaamatta jättäminen	- 100 000	ei arvoa	ei arvoa
Esitutkinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen	+ 65 000	- 172 000	ei arvoa

Toimenpide-ehdotus	Esitutkintaviranomaiset	Syyttäjälaitos	Tuomioistuimet
Edunvalvojan sijaisen palkkio	ei arvoa	ei arvoa	- 500 000
Kuulustelujen äänitallentaminen	- 65 000 (*)	*	*
Saatavillaolohaaste	+ 160 000	- 100 000	- 900 000
Asiamiestiedoksianto	ei arvoa	- 10 000	- 90 000
Todistepreklusio	*	*	*
Rikosrekisteritietojen luovuttaminen	*	*	*
Yhteensä	- 140 000	- 282 000	- 1 490 000

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

5.1.1 Lisäresurssit

Rikosprosessin sujuvoittaminen olisi mahdollista osoittamalla viranomaisille enemmän rahoitusta. Valtiontalous asettaa kuitenkin rajat sille, missä määrin rahoitusta voidaan osoittaa millekin yhteiskunnan osa-alueelle. Hallitusohjelman kirjausten mukaan sekä poliisin että oikeusjärjestelmän toimijoiden resursseja pyritään merkittävästi lisäämään. Oikeudenhoidon selonteossa (Valtioneuvoston selonteko 13/2022 vp) todetaan, että oikeudenhoidon toimintaedellytysten turvaamiseksi ja kohtuullisiin oikeudenhoidon tavoitteisiin pääsemiseksi lisähenkilötyövuosien tarve on yhteensä noin 1 200 htv:ta vuoteen 2030 mennessä. Esimerkiksi syyttäjien määrä onkin korkeampi kuin koskaan aikaisemmin. Toisaalta valtiontalouteen kohdistuu merkittäviä säästöpaineita.

Pitkäaikainen vajeus perusrahoituksessa on johtanut tilanteeseen, jossa useille viranomaisille on kertynyt ratkaisemattomia asioita eli niin kutsuttu jutturuuhka. Sen purkamisen tulee vaatimaan aikaa, ennen kuin lisärahoitus alkaa näkyä saapuvien asioiden käsittelyssä. Tähän vaikuttaa muun ohella uuden henkilöstön rekrytointiin ja perehdyttämiseen tarvittava aika.

Lisäresursseilla ei voida ratkaista kaikkia muuttuvan toimintaympäristön asettamia haasteita ja toisaalta julkisen talouden kannalta järkevää on mahdollistaa viranomaisten joka tapauksessa rajallisten resurssien kohdentaminen tarkoituksenmukaisella tavalla. Nyt ehdotettavilla muutoksilla pyritään lisäämään viranomaisten mahdollisuuksia käsitellä rikosasiat objektiivisesti asianmukaisella tavalla ilman, että asianosaisten oikeusturvaa ja oikeuksiin pääsyä kuitenkaan rajoitetaan. Lisäresursseja ei olisi järkevää kohdentaa sellaisiin toimintoihin, jotka voidaan toteuttaa tehokkaammin ja oikeusturvan taso säilyttäen jollain muulla tavalla. Niinpä lisäresurssien kohdentaminen ei sellaisenaan olisi yhtä tehokas toimenpide kuin yhdessä nyt ehdotettavien lakimuutosten kanssa ja niitä täydentäen. Tässä vaiheessa ei myöskään voida

tarkemmin arvioida valtionhallinnon tilannetta ja rikosoikeudenhoitoon kohdennettavia resursseja tulevana vuosina.

5.1.2 Koulutus ja ohjeistaminen

Rikosprosessin sujuvoittamista tarkastelleen työryhmän muistiossa todetaan useiden toimenpiteiden osalta, että jo olemassa olevien säännösten soveltamista voitaisiin tehostaa koulutuksella ja ohjeistuksella. Näin on todettu esimerkiksi esitutinnan rajoittamista, tiedoksiantoja ja prosessinjohtoa koskevien säännösten osalta. Yleensä on kuitenkin kysymys siitä, että koulutuksella ja ohjeilla voidaan osaltaan tukea tarvittavia lainsäädäntömuutoksia. Toisaalta on huomattava, että rikosprosessia koskevan sääntelyn tulee olla korostetun selkeää ja viranomaisten toimivaltuuksien tarkasti määriteltyjä. Näistä syistä koulutus ja ohjeistaminen eivät olisi sellaisenaan riittäviä rikosprosessin sujuvoittamiskeinoja.

Nyt ehdotettavilla muutoksilla annettaisiin rikosoikeudenhoidon viranomaisille sellaisia uusia työkaluja, joita ei nykyisen sääntelyn puitteissa voida käyttää eikä pelkkä koulutus olisi siten riittävää. Selvää on, että viranomaisten riittävä koulutus on tärkeässä asemassa uudistusten toimeenpanon kannalta ja sillä voidaan merkittävästi tehostaa uudistusten sujuvoittamisvaikutuksia. Esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien toimivaltuuksien tarkoituksenmukaista ja samalla oikeudenmukaista käyttöä tulee tukea jatkuvasti koulutuksella. Tuomioistuinten osalta erityisesti riittävän aktiivinen prosessinjohtovaltuuksien käyttäminen on sujuvan prosessin kannalta merkittävää ja sitäkin voidaan jossain määrin lisätä koulutuksella.

5.1.3 Viranomaisten työskentelytapojen kehittäminen

Koulutuksen ja ohjeistamisen ohella rikosprosessia voitaisiin nykyisenkin sääntelyn puitteissa sujuvoittaa ainakin eräiltä osin kehittämällä viranomaisten työtapoja ja yhteistyötä. Rikosprosessin sujuvoittamista koskevassa työryhmän muistiossa on todettu monen tarkastellun toimenpiteen osalta, ettei sujuvoittaminen edellyttäisi lakimuutoksia, vaan olisi toteutettavissa työtapoja kehittämällä tai kohdentamalla resursseja uudella tavalla. Tämä koskee esimerkiksi sähköisen rikosilmoituskanavan kehittämistä, syyttäjähasteiden ja suppean esitutinnan laajempaa käyttöä, sovittelumahdollisuuden tunnistamista, automaattisia muistutusviestejä oikeudenkäynneistä sekä noutojen käyttöä pääkäsittelyn turvaamiseksi. Monia näistä toimenpiteistä onkin edistetty tai edistetään eri viranomaisissa. Esimerkiksi poliisissa kehitetään tehokkaampaa ”yhden kosketuksen periaatteen” käyttöä nykyisen lainsäädännön puitteissa.

Sisäministeriö on toteuttanut syksyllä 2025 kehityshankkeen, jossa on keskitytty tarkastelemaan rikosten esikäsittelytoimintaa eri poliisiyksiköissä. Hankkeesta saatiin hyviä kokemuksia, sillä se kannusti poliisiyksiköitä tarkastelemaan omaa toimintaansa suhteessa muihin ja arvioimaan mahdollisuuksia kehittää omia käytäntöjään. Joissain tapauksissa alueelliselle vaihtelulle on toki asialliset perusteet, mutta usein on myös perusteltua tarkastella kriittisesti vakiintuneita toimintatapoja sekä arvioida uusia mahdollisuuksia parantaa toimintaa.

Peruutettujen pääkäsittelyjen määrää voitaisiin oletettavasti jossain määrin vähentää esimerkiksi syyttäjähasteiden, muistutusviestien tai jo olemassa olevien noutomahdollisuuksien tehokkaammalla käytöllä. Nämä eivät kuitenkaan ole välttämättä kovin tehokkaita vaihtoehtoja käytettäväksi laajamittaisesti. Syyttäjähaste edellyttää syyttäjältä erittäin nopeaa toimintaa ja saattaa johtaa muun toiminnan keskeytyksiin. Muistutusviesti puolestaan on käyttökelpoinen vain tilanteessa, jossa haaste tai kutsu on voitu antaa tiedoksi. Noudot puolestaan edellyttävät riittäviä resursseja sekä aiheuttavat vapaudenmenetyksiä. Näiden mahdollisuuksien lisäksi on siten pidetty tarpeellisena lisätä käytettävissä olevien keinojen valikoimaa lainsäädäntöä muuttamalla.

Työtapojen jatkuva kehittäminen on erittäin tärkeää lainsäädännön suomien mahdollisuuksien hyödyntämiseksi täysimääräisesti. Rikosprosessin sujuvoittamisessa tällä on erittäin suuri käytännön merkitys. Myös nyt ehdotettavilla uudistuksilla voidaan saavuttaa tavoitellut vaikutukset vain ottamalla ne käyttöön tehokkaasti ja laajamittaisesti, mikä edellyttää osaltaan aikaisemmin omaksuttujen toimintatapojen kriittistä tarkastelua.

5.1.4 Toimivaltakysymykset

Valmistelun yhteydessä on arvioitu myös sitä, millä viranomaisella tulee olla toimivalta tehdä päätöksiä rikosprosessin eri vaiheissa. Esimerkkinä voidaan mainita sellainen vaihtoehto, että syyttäjälle annettaisiin toimivalta päättää joissain tilanteissa esitutinnan keskeyttämisestä. Tällainen olisi kuitenkin perusteltua lähinnä silloin, jos asiassa on kyse myös oikeudellisesta arvioinnista. Esitutkintaviranomaisella lienee yleensä parhaat mahdollisuudet arvioida sitä, olisiko asiaan vaikuttavaa selvitystä saatavissa käytettävissä olevin keinoin. Mikään ei luonnollisesti estä esitutkintayhteistyötä keskeyttämisen perusteiden arvioimiseksi yksittäistapauksessa.

5.1.5 Järjestelmäkehitys

Rikosilmoitusten käsittelyä saattaisi olla mahdollista tehostaa merkittävästikin järjestelmäkehityksen myötä, esimerkiksi tekoälyn avulla. Selvää toisaalta on, ettei tekoälylle voida rikosasioiden käsittelyssä antaa muita kuin avustavia tehtäviä. Tekoäly ja järjestelmäkehitys voisivat edistää myös kuulustelujen tallentamista ja sitä, että tallenteita voidaan hyödyntää prosessin seuraavissa vaiheissa mahdollisimman tehokkaasti. Näiltäkin osin rikosprosessin sujuvoittamiseksi tarvitaan myös lainsäädäntömuutoksia, koska tietojärjestelmien tarkoituksena on tukea viranomaisten toimintaa lainsäädännön mukaisesti.

5.1.6 Rikosilmoituksen kirjaamista koskevat ehdotukset

Esitutkintaviranomaisen tietoon muulla tavalla kuin rikosilmoituksen perusteella tulleiden rikosten kirjaamatta jättämistä koskeva ehdotus on rajattu yhtäältä tietoverkossa havaittuihin rikoksiin ja toisaalta rikosten vakavuuden perusteella niin, että kirjaamatta jättäminen on mahdollista ainoastaan sellaisten rikosten osalta, joista ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Lisäksi tulisi olla ilmeistä, että esitutkinta joudutaan keskeyttämään. Vaihtoehtoina on arvioitu myös näistä rajauksista luopumista. Koska rikosilmoituksen kirjaamatta jättäminen rinnastuu asiallisesti toimenpiteistä luopumiseen, on kuitenkin pidetty perusteltuna rajata tämän toimivaltuuden soveltamisalaa mahdollisimman selkeästi ja tilanteisiin, joissa tarve tämän kaltaiselle mekanismille on erityisen suuri.

Rikosilmoituksen kirjaamisen lykkäämistä koskevan ehdotuksen osalta on puolestaan arvioitu ensinnäkin sitä, voidaanko tällaista mahdollisuutta soveltaa asianomistajan tekemään ilmoitukseen. Soveltamisalaa ei ole päädytty rajaamaan, koska asianomistajien rajaaminen ulkopuolelle saattaisi heidät epäyhdenvertaiseen asemaan ja voisi heikentää heidän oikeusturvaansa tilanteessa, jossa on käsillä hengen tai terveyden vaara. Lisäksi on arvioitu vaihtoehtoisia ratkaisuja lykkäämisen enimmäiskeston ja lykkäämisen kynnyksen muotoilemiseksi. Perustelluimpana ratkaisuna on kuitenkin pidetty tämän mahdollisuuden rajaamista vain välttämättömiin tilanteisiin sekä säätää lykkäämiselle ehdoton enimmäisaika.

5.1.7 Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

Sääntelyvaihtoehtona ehdotetulle esitutinnan toimittamatta jättämistä ja lopettamista koskevalle lainkohdalle olisi ensinnäkin se, että kaikkia rikosoikeudenkäyntilain 1 luvun 7 ja 8

§:ssä säädettyjä perusteita ei voitaisi soveltaa, vaan jotkin niistä rajattaisiin soveltamisalan ulkopuolelle. Ehdotus on toisaalta jo nyt rajatumpi kuin syyttäjän toimivalta rajoittaa esitutkintaa. Lisäksi tarkoitus on, että soveltamiskäytäntö olisi linjassa esitutkinnan rajoittamistoimivallan kanssa siten, että tutkinnanjohtajan toimivalta lopettaa tai jättää toimittamatta esitutkinta olisi suppeampi kuin syyttäjän, mutta perusteita sovellettaisiin mahdollisimman yhdenmukaisella tavalla. Tämä puoltaa mallia, jossa viitataan rikosoikeudenkäyntilakiin. Sääntelyteknisesti olisi joka tapauksessa mahdollista myös kirjoittaa lainkohta siten, että siinä mainittaisiin kyseiset perusteet eikä käytettäisi viittausta.

5.1.8 Esitutkinta-asioiden suhteuttaminen

Poliisihallitus on ehdottanut, että esitutkintalain 3 luvun 11 §:n 5 momentissa, joka koskee esitutkintatoimenpiteiden asettamista tärkeysjärjestykseen, säädettäisiin nimenomaisesti myös esitutkinta-asioiden asettamisesta tärkeysjärjestykseen. Tätä ei ole kuitenkaan valmistelun aikana pidetty tarpeellisena sen vuoksi, että nykyinen sanamuoto on riittävän joustava. Esitöiden mukaan useimmiten järjestykseen asettaminen koskee esitutkintatoimenpiteistä nimenomaan esitutkinnan aloittamista. Tästä ei kuitenkaan seuraa, ettei lainkohdan nojalla olisi jo nykyisin mahdollista asettaa tärkeysjärjestykseen myös yksittäisiä esitutkintatoimenpiteitä sellaisissa asioissa, joissa tutkinta on jo aloitettu.

Esitutkintatoimenpiteen käsitettä ei ole varsinaisesti määritelty esitutkintalaissa tai sen esitöissä, mistä seuraa, että käsite on verrattain joustava. Sen sisältö riippuu jossakin määrin asiayhteydestä, mutta sillä tarkoitetaan esitutkintavirkamiehen suoritettavaa esitutkintalain mukaista toimenpidettä, jolla pyritään 1 luvun 2 §:n mukaisen esitutkinnassa selvittävän asian selvittämiseen. Näin ollen paitsi esitutkinnan aloittaminen, myös yksittäiset tutkintatoimenpiteet kuten kuulustelun suorittaminen tai tekninen tutkinta ovat esitutkintatoimenpiteitä. Toisaalta käsite ”esitutkinta-asia” ei nykyisellään esiinny esitutkintalaissa, joten säännöksen tällainen kirjoitustapa olisi omiaan vaikeuttamaan lain soveltamista ja saattaisi aiheuttaa tulkintaepäselvyyksiä myös suhteessa esitutkintatoimenpiteen käsitteeseen.

5.1.9 Esiselvityksiä koskevan sääntelyn selkeyttäminen

Työryhmän toimeksiantoon kuului arvioida tarvetta esiselvityksiä koskevan sääntelyn selkeyttämiseen. Esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan ennen esitutkinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa selvítettävä rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että ketään ei aiheuttomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan ja että asian sitä edellyttäessä voidaan tehdä ratkaisu esitutkinnan toimittamatta jättämisestä. Esitutkinnan aloittamista edeltäviin toimenpiteisiin sovelletaan soveltuvien osin tämän lain säännöksiä.

Työryhmässä todettiin, että Poliisihallituksesta saatujen tietojen mukaan esiselvitysten määrä on uuden ohjeistuksen myötä suunnilleen puolittunut. Kun niitä oli vuosina 2019–2023 yli 12 000 vuosittain, oli määrä vuonna 2024 enää alle 6 500 ja vuonna 2025 tammi–syyskuulta hieman yli 4 000. Tähän nähden työryhmä totesi, ettei uutta sääntelyä asian selkeyttämiseksi tarvittaisi. Vaihtoehtona olisi lähinnä säätää velvollisuudesta tehdä esitutkintapäätös tilanteessa, jossa esitutkinta esiselvityksen jälkeen aloitetaan. Näin voidaan tosin menetellä nykyisenkin lain mukaan, vaikka velvollisuutta siihen ei ole. Lisäksi esiselvitys voi johtaa myös siihen, että esitutkinta jätetään toimittamatta.

5.1.10 Saatavillaolohaaste

Yhtenä vaihtoehtona saatavillaolohaasteen osalta on arvioitu tarvetta rajoittaa kyseisen tiedoksiantotavan käyttöä esimerkiksi epäillyn rikoksen enimmäisrangaistuksen nojalla.

Vaihtoehtoisena tapana rajata saatavillaolohaasteen soveltamisalaa on arvioitu mahdollisuutta säätää siitä rikosoikeudenkäyntilain 5 luvun 1 §:n 1 momenttia vastaavasti siten, että tuomioistuimien voisi määrätä tämän tiedoksiantotavan käytöstä siinä laajuudessa kuin se katsoo aiheelliseksi. Kyseisen lainkohdan esitöissä kuitenkin korostetaan, että menettely on tarkoitettu poikkeukselliseksi (HE 82/1995 vp, s. 61), minkä lisäksi tällainen sääntelytapa voisi aiheuttaa epäyhtenäisiä käytäntöjä valtakunnallisesti.

5.1.11 Preklusiosääntelyn vaihtoehdot

Rikosprosessin sujuvoittamista tarkastelleessa muistiossa esitettiin vaihtoehtoina todistepreklusiolle velvollisuutta todistelun ilmoittamiseen sanktion uhalla, vastaajan velvoittamista esittämään käsityksensä syytteen teonkuvauksesta ja tarvittavasta todistelusta sekä oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuutta. Näitä vaihtoehtoja on tarkasteltu myös oikeusministeriön tilaamassa selvityksessä (Tapanila, Antti: Mahdollisuudet laajentaa asianosaisten velvollisuutta esittää todistelua määrääjässä rikosasiassa. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:26).

Todistepreklusio, joka lähtökohtaisesti estää todisteeseen vetoamisen myöhemmässä vaiheessa, muodostaa tehokkaan sanktion todisteiden ilmoittamiselle. Se on myös oikeudenkäyntimenettelyyn systemaattisesti soveltuva keino, koska se on nykyiselläänkin voimassa siviiliasioissa sekä rikosasioissakin korkeimmassa oikeudessa. Vastaajalla voidaan toisaalta katsoa olevan jo nykyisin velvollisuus antaa vastaus haasteeseen ja ilmoittaa siinä käsityksensä syytteen sisällöstä sekä tarvittavasta todistelusta. Tämän velvollisuuden laiminlyöminen ja pahimmillaan oikeudenkäynnin pitkittäminen voivat johtaa esimerkiksi oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuteen riippumatta asian lopputuloksesta. Viimeksi mainitut säännökset eivät kuitenkaan ole riittävästi tehostaneet puolustuksen osallistumista asian selvittämiseen, joten näitä vaihtoehtoja ei ole pidetty riittävinä rikosprosessin sujuvoittamiseksi.

Vaihtoehtona todistepreklusiolle pidettiin myös niin sanottua Saksan mallia, jossa todisteiden esittämiselle asetettaisiin määräaika ilman nimenomaista sanktiota. Kuten jäljempänä osiossa 5.2.2.4 esitetään, Saksassakin tuomioistuin voi hylätä pyynnön määräajan jälkeen nimetyn todisteiden esittämiseksi, joten järjestelmä ei ole vailla sanktiota. Vielä olisi mahdollista säätää todistepreklusioon poikkeusperusteista eri tavoin. Lainsäädännön systematiikka kuitenkin puoltaa sitä, että kynnys noudattaa riita-asioiden preklusiosääntelyä huolimatta siitä, että rikosasioissa tarve poikkeusperusteen tilanneherkkään tulkintaan ja soveltamiseen saattaa korostua.

5.1.12 Muut vaihtoehdot

Rikosprosessin sujuvoittamista arvioimaan asetettu oikeusministeriön työryhmä laatii toimeksiantonsa mukaisesti keväällä 2026 muistion sellaisista rikosprosessin sujuvoittavista ehdotuksista, joita ei ole pidetty mahdollisena valmistella lakiehdotuksiksi vielä tässä yhteydessä. Näitä ovat ainakin tarve ulottaa perätöntä lausumaa viranomaismenettelyssä koskeva rangaistusuhka etäyhteydellä toimitettavaan kuulusteluun sekä todistelun vastaanottaminen pääkäsittelyn ulkopuolella.

Vaihtoehtona olisi luonnollisesti jättää joitakin ehdotetuista sujuvoittamistoimenpiteistä tekemättä, mutta tällöin menetettäisiin niiden arvioidut hyödyt rikosprosessin keston tai kustannusten alentamiseksi.

5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot

5.2.1 Esitutkintaa koskeva sääntely

5.2.1.1 Ruotsi

Ruotsissa esitutkinta-asioiden käsittely eroaa monin tavoin Suomesta. Yleisprosessilaki *rättegångsbalkin* (RB) lisäksi esitutkintaa koskevaa sääntelyä sisältyy esimerkiksi *förundersökningskungörelseen*. Sääntelyn lähtökohtana on esitutkintavelvoite, mutta toisaalta useat säännökset myös rajoittavat tätä velvoitetta. Ensinnäkin RB 23:1.2:n mukaan esitutkintaa ei tarvitse aloittaa, jos on ilmeistä, ettei rikosta voida selvittää. Toiseksi esitutkinta voidaan RB 23:4a:n mukaan jättää aloittamatta lopettaa, jos 1) siitä aiheutuisi asian laatuun nähden suhteettomia kustannuksia ja teon rangaistusarvo ei ylitä kolmen kuukauden vankeutta tai 2) jos voidaan olettaa, että asiassa tultaisiin tekemään syyttämättäjättämispäätös eikä mitään merkittävää julkista tai yksityistä etua vaaranneta. Kolmanneksi RB 23:22.1:n mukaan esitutkintaa ei tarvitse toimittaa, jos syytteen tueksi on kuitenkin riittävät perusteet ja rikos johtaisi enintään sakkorangaistukseen. Käytännössä näissä tilanteissa riittää suppeamman tutkinnan (*förenklad utredning*) toimittaminen.

Esitutkinnan aloittamisesta tehdään Ruotsissa nimenomainen päätös (RB 23:3). Tutkinnanjohtajana voi saman säännöksen mukaan toimia poliisi tai syyttäjä. Vaikka syyttäjällä voidaan kuvata olevan yleistoimivalta tutkinnanjohtajana, merkitsee poliisin tutkinnanjohtajuus yksinkertaisissa asioissa käytännössä sitä, että lukumääräisesti suurimmassa osassa asioita poliisi toimii tutkinnanjohtajana. Esimerkiksi Ruotsin syyttäjälaitoksen (*Åklagarmyndigheten*) vuosikertomuksen mukaan vuonna 2024 poliisin johtamien esitutkintojen osuus suhteutettuna vastaajien määrään oli noin 80 %. Poliisilla on näissä yksinkertaisissa asioissa myös toimivalta päättää olla toimittamatta esitutkintaa tai lopettaa se ilman, että asia etenee syyttäjälle.

Ruotsin poliisin vuosikertomuksesta käy ilmi, että suurimmassa osassa poliisille saapuvia esitutkinta-asioita ei aloiteta esitutkintaa lainkaan. Esimerkiksi vuonna 2023 saapuneita esitutkinta-asioita rikesakkoja lukuun ottamatta oli 1 254 523, ja näistä 749 196 asiassa esitutkintaa ei aloitettu. Tämä merkitsee, että esitutkinta aloitetaan vain noin 40 % asioista (509 024). Näistä asioista edelleen selvästi suurin osa päättyi ilman, että asia päättyisi syyttäjälle (365 251). Syyttäjälle edenneitä asioita oli 139 277, mikä merkitsee noin 11 % kaikista saapuneista asioista.

Lopetetun esitutkinnan jatkamisesta on vain vähän säännöksiä. Päätös esitutkinnan aloittamisesta tai lopettamisesta ei kuitenkaan saa sellaista oikeusvoimaa kuin tuomio tai hallintopäätös, joten virallisperiaatteen mukaisesti poliisi voi jatkaa tutkintaa esitutkinnan aloittamista koskevien säännösten nojalla. Näin voidaan menetellä esimerkiksi, jos asiassa ilmenee uutta todistelua.

Ruotsin lain mukaan kuulustelu voidaan tallentaa äänitallenteelle tai ääni- ja kuvatallenteelle, minkä tarpeellisuutta arvioitaessa tulee ottaa erityisesti huomioon rikoksen laatu, kertomuksen merkitys ja kuulusteltavan olosuhteet (RB 23:21b). Tällöin kuulustellulle ei tarvitse varata tilaisuutta kertomuksen tarkastamiseen (RB 23:21), toisin kuin Suomessa on säädetty ääni- ja kuvatallenteen osalta. Ruotsissa sääntelyn taustalla oli vakiintunut käytäntö tehdä kuulusteluista ääni- tai kuva- ja äänitallenteita. Ruotsissa kehitys on kuitenkin sitemmin suosinut kuva- ja

äänitallenteita, sillä esimerkiksi niin sanotulla Tidiga förhör -uudistuksella laajennettiin juuri tällaisten tallenteiden käyttöä (RB 35:15).

Ruotsissa laaditun käsikirjan Polismyndighetens handbok för förhör: Polismyndighetens förhörsmoell (PM 2023:2) mukaan kuulustelu on dokumentoitava tavalla, joka varmistaa oikeusturvan, tehokkuuden ja läpinäkyvyyden. Kaikista kuulusteluista tulee lähtökohtaisesti tehdä äänitallenne. Tästä voidaan poiketa, jos äänitallentaminen viivästyttäisi tutkintaa tai aiheuttaisi muuta haittaa. Kirjallisten pöytäkirjojen osalta käsikirjassa todetaan tiivistelmän olevan usein sopivin muoto kertomuksen dokumentointiin. Lisäksi Ruotsissa on ehdotettu, että kuulustelukertomusten videotallentamista lisättäisiin (SOU 2024:51).

5.2.1.2 Norja

Norjassa merkittäviä esitutkintaa koskevia säännöksiä sisältyy rikosprosessilain (*Lov om rettergangsmåten i straffesaker* eli *Straffeprosessloven*, Srpl.) lisäksi säädökseen nimeltä *Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten (påtaleinstruksen)*. Norjassa alimman tason syyttäväviranomaiset toimivat poliisin yhteydessä ja poliisimestarien alaisuudessa, kuten poliisitkin. Lähtökohtana laissa on esitutkintavelvoite (Strpl. 224 §, *påtaleinstruksen* 7-4 §).

Norjassa rikosilmoitus on Strpl. 223 §:n mukaan tehtävä poliisille tai syyttäjälle. Suullinen ilmoitus tulee muuttaa kirjalliseen muotoon, päivätä ja allekirjoittaa. Esitutkinta toimitetaan, jos rikosilmoituksen tai muiden olosuhteiden perusteella siihen on perusteltu syy. Voimassa on siis lähtökohtainen esitutkintavelvollisuus, joka koskee myös vastuukärajan alle olevia 12–15-vuotiaita epäiltyjä (224 §). Tutkinnanjohtajana toimii syyttäjä, mutta tutkinnan suorittamisesta vastaa poliisi. Syyttäjä päättää esitutkinnan kulusta ja sen lopettamisesta. Toisaalta poliisilla voi olla valtuutuksen tai tilanteen kiireellisyyden vuoksi tiettyjä toimivaltuuksia (225 §).

Tilastotietojen (Politidirektoratet og riksadvokaten: *Straffesaksbehandlingen i politiet* 2024: POD-rapport 1/2025) mukaan vuonna 2024 jopa 34 % esitutkinnoista päätettiin sillä perusteella, ettei epäillyn henkilöllisyydestä ollut tietoa. Useissa tällaisissa asioissa ei tehdä mitään esitutkintatoimenpiteitä. Samana vuonna 12 % esitutkinnoista päätettiin puuttuvan todistelun nojalla. Näissä asioissa on saatettu tehdä laajojakin esitutkintatoimenpiteitä, jotka ovat kuitenkin osoittautuneet riittämättömiksi. Lähes 8 % esitutkinnoista päättyy Norjassa sillä perusteella, että asian selvittämisestä aiheutuvat kustannukset olisivat sen laatuun nähden kohtuuttomia. Kyseisen perusteen käyttö on noin kaksinkertaistunut viidessä vuodessa. Asioiden käsittelyaika poliisissa oli vuonna 2024 vain 54 päivää, eli 21 päivää vähemmän kuin vuonna 2019.

Esitutkintaviranomainen luopuu toimenpiteistä käytännössä ilmeisesti yleensä esitutkintavelvoitetta koskevan yleissäännöksen (Strpl. 224 §) nojalla (ks. esim. Riksadvokatens rundskriv nr. 3/1999, s. 5). Syyttäjä voi luopua toimenpiteistä (*henleggelse*) joko oikeudellisista tai näytöllisistä syistä sekä julkisen edun salliessa erilaisin vähäisyys- ja kohtuusperustein Strpl. 62 a §:n mukaisesti. Toimenpiteistä voidaan luopua myös ehdollisesti (*påtaleunntatelse*) eli edellyttäen, että vastaaja ei koeaikana syyllisty uusiin rikoksiin (Strpl. 69 §). Syyttäjä voi myös esimerkiksi siirtää asian käsiteltäväksi hallinnollisessa menettelyssä, jos syytteen edellytykset eivät täyty tai jos asia on muutoin perusteltua käsitellä hallinnollisesti (Strpl. 71 c §).

Norjassa syyttäväviranomainen voi antaa yleisiä ohjeita esitutkinnan priorisoinnista ja suorittamisesta (*påtaleinstruksen* 7-5.3). Käytännössä ohjeistus annetaan valtakunnansyyttäjän vuosittaisella kiertokirjeellä. Esimerkiksi vuoden 2025 kiertokirjeessä korostetaan esitutkintaresurssien vaikuttavuutta kohdistamalla ne vakavimpien asioiden tutkintaan sekä sellaisiin toimijoihin, joista aiheutuu suurin uhka yhteiskunnalle. Lisäksi korostetaan tarvetta

paljastaa rikoksia. Kiertokirjeessä luetellaan melko yleisin sanankääntein seitsemän erilaista painopistealuetta, joille resursseja tulisi kohdistaa. Näitä olivat esimerkiksi järjestäytynyt rikollisuus, talousrikollisuus ja nuorisoriikollisuus (Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2025). Rikostutkintaan osoitettujen resurssien puitteissa esitutkintoja katsotaan voitavan priorisoida esitutkintakynnystä koskevan säännöksen nojalla (ks. esim. Ny straffeprosesslov. NOU 2016:24, s. 134 ja Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2016 sekä siellä viitattu nr. 3/1999).

Kuulustelupöytäkirjan laatiminen on lain mukaan lähtökohtana (Strpl. 230 §). Saman pykälän mukaan voidaan kuitenkin antaa tarkempia määräyksiä kuulustelukertomuksen tallentamisesta pikakirjoituksella tai mekaanisin keinoin. Tällaisia määräyksiä sisältyy Pätaleinstruksenin 8-16 §:ään, jonka mukaan kuulustelusta voidaan tehdä äänitallenne, jos sitä pidetään soveliaana. Tallentamisesta on ilmoitettava kuulusteltavalle etukäteen. Äänitallenteen lisäksi kuulustelusta on laadittava myös pöytäkirja, mutta tämä voidaan korvata äänitallenteen litteroinnilla. Tallenne säilytetään, kunnes asian käsittely poliisissa päättyy. Mikäli kuulustelu tallentamisen lisäksi kirjataan pöytäkirjaan, tapahtuu tämä yleensä yhteenvedon muodossa.

Norjalaisten lainvalmisteluasiakirjojen (NOU 2016:24 s. 168) mukaan edellä selostetun sääntelyn nojalla on tehty myös videotallenteita, joita on käytetty suhteellisen laajasti. Valtakunnansyyttäjän ohje 2/2016 nimittäin edellytti, että äänitallenne tehdään niin usein kuin mahdollista kaikista kuulusteluista. Lisäksi videotallenne tuli ohjeen tehdä niin usein kuin mahdollista kuulusteltaessa tiettyjen rikosten asianosaisia. Mikäli ääni- tai videotallennetta ei tehdä, tämä on erikseen perusteltava.

Strpl. 242 §:ssä säädetään puolustuksen oikeudesta perehtyä esitutkinta-aineistoon. Puolustajalle voidaan myös antaa oikeus tutustua sellaiseen aineistoon, johon epäilty itse ei saa perehtyä. Tällöin puolustajalla on salassapitovelvollisuus suhteessa asiakkaaseen. Kieltäytyminen luovuttamasta aineistoa voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Asianosaisjulkisuuden osalta on lisäksi selvennävä säännös, jonka mukaan asiassa, jossa on useita epäiltyjä, ei asianosaisjulkisuus ulotu aineistoon, joka koskee ainoastaan muita epäiltyjä.

5.2.1.3 Tanska

Tanskassa keskeinen yleisprosessilaki on *lov om rettens pleje* eli *rettsplejeloven* (RPL). Rikosoikeudenhoito on järjestetty Norjan tapaan siten, ettei poliisi- ja syyttäjäviranomaisia ole eroteltu, vaan kaikki heistä toimivat maan 12 poliisipiirissä paikallisten poliisipäälliköiden alaisuudessa.

Poliisilla on velvollisuus aloittaa esitutkinta ilmoituksen perusteella tai omasta aloitteestaan, jos käsillä on perusteltu epäily (*rimelig formodning*, RPL 742 §). Laissa ei näyttäisi olevan säännöksiä, jotka edellyttäisivät ilmoituksen kirjaamista jälkimmäisessä tapauksessa. Mikäli esitutkinnan toimittamiselle ei ole perusteita, rikosilmoitus hylätään. Aloitettu esitutkinta voidaan toisaalta poliisin päätöksellä lopettaa, mikäli perusteita sen jatkamiselle ei ole eikä asiassa ole nostettu syytettä. Asianosaisille on ilmoitettava päätöksestä hylätä rikosilmoitus tai lopettaa esitutkinta (RPL 749 §). Mahdollisuus luopua toimenpiteistä siten, ettei poliisi omasta aloitteestaan kirjaa rikosilmoitusta, on tapaoikeudellinen eli siitä ei ole säännelty lailla (Holst, Nicolaj Sivan: Straffesagens gang. 8. painos. 2024 s. 37).

Tanskassa, samoin kuin Norjassa, mahdollisuus priorisoida esitutkintatoimenpiteitä perustuu lähinnä yleiseen esitutkintavelvoitteen ilmaisevaan säännökseen (Holst 2024, s. 37). Tanskan oikeusministeriön mukaan arvioinnissa voidaan ottaa rikoksen vakavuuden lisäksi huomioon esimerkiksi sellaisia seikkoja kuin rikoksella aiheutettu vahinko, sekä suhteellisuusperiaatteen mukaiset mahdollisuudet rikoksen selvittämiseen erityisesti kansainvälisissä yhteyksissä (ks.

esim. Justitsministeriet: Politiets eksisterende muligheder for at prioritere sager. REU Alm.del - endeligt svar på spørgsmål 754).

Kuulustelusta tehdään lähtökohtaisesti pöytäkirja, jossa kuultavan kertomus tulisi keskeisiltä osiltaan kirjata sanataarkasti. Muutoin riittävää on kirjata kertomuksen olennainen sisältö (RPL 744 § ja 751.1). Kuulustelusta voidaan tehdä äänitallenne, kunhan siitä on ilmoitettu kuultavalle (RPL 751.3). Laki ei näyttäisi asettavan äänitallentamiselle muita edellytyksiä.

5.2.1.4 Saksa

Saksan rikosprosessioikeuden yleislaki on *Straffprozessordnung* (StPO). Rikosilmoitus voidaan sen mukaan tehdä syyttäjälle, poliisille tai tuomioistuimelle. Suullisesti tehty ilmoitus on saatettava kirjalliseen muotoon ja uhrille on pyynnöstä toimitettava vahvistus ilmoituksen vastaanottamisesta (158 §). Saksassa syyttäjällä on velvollisuus käynnistää tutkinta heti, kun hänen tietoonsa tulee mahdollinen rikos, joka ei ole asianomistajarikos. Syyttäjä voi päättää rikosasiasta tiedon saatuaan, suorittaako hän tutkintaa itse, tai vaatia poliisia tekemään sen. Syyttäjä voi pyytää apua asian selvittämisessä lain 161 §:n mukaan poliisin lisäksi miltä tahansa muulta viranomaiselta.

Poliisilla on velvollisuus lähettää syyttäjälle kaikki heillä olevat tiedot viivytyksettä (163 §). Poliisin tulee noudattaa syyttäjän vaatimuksia ja määräyksiä asian tutkinnassa. Käytännössä syyttäjien toimintatavat voivat poiketa Saksassa osavaltioittain, sillä syyttäjiä koskevat tarkemmat määräykset ja ohjeet ovat osavaltiokohtaisia.

Saksassa nuorten rikosasioiden käsittelyyn sovellettavan lain (*Jugendgerichtsgesetz*) 1 §:n 3 momentissa säädetään, että mikäli on epävarmaa, onko vastaaja täyttänyt 18 vuotta rikoksentekehetkellä, häneen sovelletaan alaikäisiä koskevia säännöksiä.

5.2.1.5 Viro

Virossa esitutkintaviranomaisia ovat yleisen rikosprosessilain (*Kriminaalmenetluse seadustik*, KrMS) mukaisesti poliisin lisäksi omalla toimialallaan monet hallintoviranomaiset, kuten vero-, ympäristö- ja kilpailuviranomaiset (KrMS 31 ja 212 §:t). Syyttäjä ohjaa esitutkintaa ja huolehtii sen laillisuudesta. Toimivalta esitutkinnan lopettamiseen on syyttäjällä, joka voi myös muuttaa esitutkintaviranomaisen päätöksiä (30 ja 213 §:t). Joko esitutkintaviranomainen tai syyttäjä voi aloittaa esitutkinnan (193 §).

Esitutkinta tulee aloittaa, jos on syytä epäillä rikoksen tapahtuneen eikä käsillä ole mitään perustetta luopua toimenpiteistä. Rikosilmoituksen kirjaamisesta ei ole erityistä sääntelyä, joskin laissa on säännökset rikospaikalla suullisesti tehdyn tai puhelimitse tehdyn ilmoituksen tallentamisesta (195 §). Esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän tulee ilmoittaa kymmenen päivän kuluessa ilmoituksen tekemisestä, mikäli toimenpiteistä luovutaan lain 199 §:n 1 tai 2 momentissa säädetyllä perusteella. Lisäksi toimenpiteistä voidaan luopua muun ohella silloin, jos rikokseen liittyvä julkinen intressi tai tekijän syyllisyys eivät edellytä rikosprosessia (202 §).

Lapsiolettamasta säädetään Viron lastensuojelulaissa (*Lastekaitse seadus*), jonka 3 §:n mukaan jos henkilön ikä on tuntematon ja on syytä olettaa, että hän on alle 18-vuotias, häntä pidetään lapsena, kunnes toisin todistetaan.

Esitutkintapöytäkirja annetaan lähtökohtaisesti asianosaisten käyttöön sähköisesti tai pyydettyäessä paperilla. Saatuaan esitutkintapöytäkirjan asianosaisten tulee esittää mahdolliset

pyyntönsä yleensä kymmenen päivän kuluessa ja syyttäjän tulee ratkaista ne kymmenen päivän kuluessa. Pyyntö voi koskea esimerkiksi kevennetyn menettelyn käyttöä tai uuden todisteen hankkimista. Vaikka pyyntö hylättäisiin, se voidaan uudistaa tuomioistuimessa (225 §).

5.2.1.6 Englanti ja Wales

Englannissa ja Walesissä on ollut vanhastaan voimassa yleinen common law -perustainen poliisin velvollisuus paljastaa ja selvittää rikoksia. Rikostutkinta määritellään ainakin *Criminal Procedure and Investigations Act* -nimisessä säädöksessä, jonka 22 §:n mukaan rikostutkimuksella tarkoitetaan laissa poliisin toimittamaa tutkintaa, jonka tarkoituksena on selvittää, tulisiko jotakuta syyttää rikoksesta ja onko hän syyllistynyt rikokseen. Varsinaista esitutkintakynnystä lainsäädäntö ei näyttäisi tuntevan, kuten ei rikosilmoituksen kirjaamisen kaltaista velvoitettakaan. Sääntely keskittyy enemmänkin poliisin toimivaltuuksiin. Myöskään esitutkinnan keskeyttämisestä ei näyttäisi olevan ainakaan vastaavaa sääntelyä kuin Suomessa. Tilastojen perusteella esitutkinta kuitenkin lopetetaan huomattavan suuressa osassa asioita: Kun rikoksia esimerkiksi vuonna 2024 päättyneellä seurantajaksolla rekisteröitiin poliisissa 5,4 miljoonaa, tutkinta lopetettiin noin 4,8 miljoonan rikoksen osalta. Yleisin peruste tutkinnan lopettamiselle on se, ettei epäiltyä kyetä tunnistamaan. Lopettaminen on yleistä myös todisteluun liittyvien vaikeuksien vuoksi.

Esitutkinta-asoiden tai -toimenpiteiden suhteuttamisestakaan ei vaikuttaisi olevan nimenomaista sääntelyä, mutta tuomioistuinasoiden käsittelyn osalta *The Criminal Procedure Rules 2025* sisältää yleisiä periaatteita (ks. jäljempänä osio 5.2.2.6).

Lapsiolettamasta säädetään PACE Code C:ssä (1.5) sekä todistajien osalta lisäksi *Youth Justice and Criminal Evidence Act* -nimisen säännöksen 33 §:n 5 momentissa.

Kuulustelujen tallentamisesta säädetään PACE Code C:ssä, että jokaisesta kuulustelusta on tehtävä tarkat muistiinpanot riippumatta siitä, missä ne pidetään. Kirjallinen kuulustelupöytäkirja on lähtökohtaisesti laadittava kuulustelun aikana ja sen tulee olla joko sanataikka kuvaus kuulustelusta tai riittävän kattava ja tarkka yhteenveto. Kuulustelupöytäkirja voidaan laatia myös viivytystä kuulustelun jälkeen. Kuulusteltavalle on annettava tilaisuus lukea pöytäkirja ja tehdä siihen tarvittavat korjaukset. PACE Code E sisältää määräyksiä kuulustelun äänitallentamisesta ja PACE Code F videotallentamisesta. Tarkoituksena on kummankin ohjeen mukaan yhtäältä varmistaa kuulustelukertomuksen tallentamisen tarkkuus ja toisaalta ehkäistä perusteettomia väitteitä kuulustelun kulusta.

5.2.2 Oikeudenkäyntiä koskeva sääntely

5.2.2.1 Ruotsi

Ruotsissa rikosasioiden nopeutettua käsittelyä (*snabbare lagföring*) varten otettiin käyttöön uusi tiedoksiantotapa, *tillgänglighetsdelgivning*, jossa epäillylle ilmoitetaan heti rikospaikalla tapahtuvan tutkinnan ja kiinnioton yhteydessä, milloin asiakirjat ovat saatavilla käräjäoikeudesta. Asiakirjat lähetetään myös epäillyn ilmoittamaan osoitteeseen postitse tai sähköpostilla. Tiedoksiannon katsotaan tapahtuneen asiakirjojen tullessa saataville ja kun ne on lähetetty, riippumatta siitä, noutaako epäilty niitä tuomioistuimesta. Myöskään mitään postitse tai sähköpostilla tapahtuvan tiedoksiannon vahvistamista ei edellytetä. Lisäksi epäillylle ilmoitetaan jo rikospaikalla tieto alustavasta pääkäsittelyn ajankohdasta. Päivystävä tutkinnanjohtaja arvioi, milloin jutun asiakirjat valmistuvat eli kauanko tutkintaan kuluu aikaa, ja valitsee jonkin etukäteen sovituista istuntoajankohdista. Poliisipartio ilmoittaa tämän epäillylle, mitä varten partioautoissa on lomakepohjia, joihin käsittelyn päivämäärä ja

tuomioistuimien täytetään. Tehokkaana tiedoksiantomenettelyn on arvioitu vähentäneen pääkäsitteiden peruutuksia jopa viidellä prosenttiyksiköllä.

Tiedoksiantomenettelystä on annettu erillinen tiedoksiantolaki (*delgivningslagen*). Kysymyksessä on yleislaki, joka väistyy, mikäli muualla lainsäädännössä on tiedoksiantoa koskevia erityissäännöksiä (1 §). Laissa säädetään muun ohella, että haastemiestiedoksianto voidaan toimittaa myös tilanteissa, jossa tiedoksiannettavat asiakirjat eivät ole haastemiehen saatavilla (33 §). Tällöin voidaan antaa kirjallisesti tiedoksi asian tiedot ja varsinaiset asiakirjat toimittaa jälkikäteen. Tiedoksiantoasetuksen (*delgivningsförförordning*) mukaan suullinen tiedoksianto voidaan toimittaa paitsi henkilökohtaisesti, myös puhelimitse (8 §). Edellä mainitusta kevennetyksestä tiedoksiantotavasta eli saatavillaolotiedoksiannosta säädetään samoin tiedoksiantoasetuksessa (20 a–20 e §:t).

Ruotsissa ei ole säädetty lapsidirektiivin tai uhridirektiivin kaltaisesta lapsiolettamasta, mutta oikeuskäytännössä on katsottu, että epävarmassa tilanteessa vastaajan iän suhteen on noudatettava syytetyn suosimisen periaatetta, mikä vastaa lapsiolettamaa (NJA 2016 s. 719).

Varsinaista preklusiosääntelyä Ruotsin oikeudessa ei rikosasioissa ole, mutta aiheita on pohdittu lainvalmisteluasiakirjoissa. Esimerkiksi osamietinnössä *Straffprocessens ramar och domstolens beslutsunderlag i brottmål – en bättre hantering av stora mål* (SOU 2017:7) peräänkuulutetaan uusia työkaluja sen varmistamiseksi, että oikeudenkäynnin kohde ”lyötäisiin lukkoon” asianosaisten välisen vuoropuhelun tuloksena. Tätä voisivat edistää riidattomien seikkojen selvittäminen ja selkeämmät vaatimukset vastaajan kannan sekä todistelun ilmoittamiselle. Myös mahdollisuutta preklusioon prosessin eri vaiheissa toivottiin selvitetävän tarkemmin (s. 153–154).

Hankkeen loppumietinnössä *Stora brottmål – nya processrättsliga verktyg* (SOU 2019:38) päädyttiin kuitenkin siihen, että preklusiosääntelyä ei ehdotettu otettavaksi käyttöön rikosasioissa. Oikeudenkäynnin rinnalla jatkuvaa esitutkintaa pidettiin mietinnössä suurena hankaluutena laajojen rikosasioiden käsittelylle ja todettiin, etteivät nykyiset työkalut olleet riittäviä estämään sitä, että asianosainen ilman hyväksyttävää syytä esittää uusia väitteitä tai seikkoja vasta prosessin myöhäisessä vaiheessa. Preklusiosääntelyn mahdollisina etuina pidettiin järjestyksen ja ennakoitavuuden lisääntymistä sekä toisaalta tarpeettomien viivästysten ja lisätutkintojen vähentymistä. Selvityksessä katsottiin kuitenkin, että epäilyllä olisi rajoittamaton oikeus muuttaa kantaansa ja että tätä ei voida prosessuaalisin keinoin estää. Lisäksi pidettiin oikeusturvasyistä mahdottomana estää muodollisin säännöksin vastaajan oikeutta esittää näkemyksensä (s. 370–371).

RB 23:18a:n mukaan epäilylle ja puolustajalle on ilmoitettava oikeudesta tutustua esitutkinnassa selvitettyihin tietoihin ja oikeudesta pyytää tutkinnan täydentämistä. Tähän liittyen säädetään RB 23:18b:ssä, että puolustuksen pyytämät esitutkintatoimenpiteet tulee suorittaa, jos niillä voidaan olettaa olevan merkitystä esitutkinnan kannalta. Kieltäytymisestä on tehtävä perusteltu päätös. Lisäksi RB 23:18c:n mukaan puolustuksen riittävä tiedonsaantioikeus on turvattava silloin, kun vastaajan tai puolustajan on tarkoitus osallistua jonkun muun henkilön kuulusteluun. Esitutkinnan päättämisen jälkeen puolustus voi esittää tuomioistuimelle huomautuksen puutteista esitutkinnassa. Tämän johdosta tuomioistuin voi kuulla epäiltyä tai jotakuta muuta sekä ryhtyä muihinkin tarpeellisiin toimenpiteisiin. RB 45:9 ja 10:n mukaan haasteessa vastaajaa kehoitetaan vastaamaan syytteesen sekä ilmoittamaan tuomioistuimelle suullisesti tai kirjallisesti, mitä todistelua hän haluaa nimetä ja mitä näyttää kullakin todisteella toteen.

5.2.2.2 Norja

Vastaajan haastamisesta säädetään yleisesti Strpl. 86 §:ssä, jonka mukaan oikeudenkäynnissä esitetty suullinen kutsu vastaa haastetta.

Oikeudenkäynnissä vastaajalta tiedustellaan, kuten esitutkinnassa, haluaako hän antaa lausunnon ja mikäli vastaus on myöntävä, häntä kehoitetaan puhumaan totta. Kuulustelun aloittaa lähtökohtaisesti oikeuden puheenjohtaja

(91 §). Vastaaja ei saa kuulustelun aikana keskustella puolustajansa kanssa, ellei tuomioistuimien anna tähän erikseen lupaa. Mikäli vastaaja kieltäytyy vastaamasta kysymykseen tai mikäli vastaus sisältää varauksia, oikeuden puheenjohtaja voi huomauttaa, että tämä voidaan ottaa huomioon näyttönä häntä vastaan (93 §).

Syyttäjän tulee ilmoittaa tuomioistuimelle muun ohella omat todisteensa sekä näkemyksensä siitä, tarvitaanko valmistelussa joitakin tuomioistuimen aktiivisia prosessinhohtotoimia. Tarvittaessa syyttäjä voi myös laatia omasta aloitteestaan kirjallisen selvityksen asiasta tai siihen liittyvästä yksittäisestä kysymyksestä (262 §). Laissa on nimenomainen säännös myös siitä, että puolustajan tulee viipymättä ottaa yhteyttä vastaajaan ja keskustella siitä, miten puolustus järjestetään (264 c §). Lisäksi puolustaja on velvollinen antamaan oikeudelle kirjallisen vastauksen määräajassa. Vastauksessa tulee ilmoittaa muun ohella puolustuksen todistelu. Tuomioistuin voi pyytää myös laajempaa vastausta (*utvidet tilsvær*), jossa otetaan kantaa riitaisiin näyttö- ja oikeuskysymyksiin. Tällaisen vastauksen toimittamatta jättämistä ei kuitenkaan saada käyttää vastaajaa vastaan (265 §).

Puolustaja voi myös esittää pyynnön siitä, että todistelua hankitaan toisella tavalla kuin syyttäjä esittää tai että hankitaan uutta, puolustuksen nimeämää todistelua. Mikäli syyttäjä kieltäytyy tällaisesta pyynnöstä, asia voidaan viedä tuomioistuimen ratkaistavaksi, mutta sen päätöksestä ei ole valitusoikeutta (266 §). Vastaajaa, jolla ei ole puolustajaa, kehoitetaan haasteessa nimeämään mahdollinen uusi todistelu kolmen päivän kuluessa syytekirjelmän ja syyttäjän todisteluettelon tiedoksisaamisesta lukien. Tämän jälkeen syyttäjä lähettää aineiston tuomioistuimelle ja ottaa kantaa mahdolliseen uuteen todisteluun. Tuomioistuin arvioi tällaisen todistelun tarpeellisuuden ja lähettää asiakirjat kannanottoineen takaisin syyttäjälle (267 §). Asianosaisen tulee viipymättä ilmoittaa tuomioistuimelle ja vastapuolelle, jos hän haluaa nimetä uutta todistelua, luopua todisteesta tai esittää todistelun eri tavalla kuin on aiemmin ilmoitettu (269 §).

Tuomioistuimen prosessinhohtovelvollisuuksiin kuuluu varmistaa asianmukainen ja keskitetty oikeudenkäynti. Asianosaisten lausumille voidaan asettaa määräaikoja ja tehdä muitakin käsittelyä koskevia ratkaisuja. Tarvittaessa voidaan selvittää todistelun esittämistä koskevia järjestelyjä sekä laatia prosessisuunnitelma, jonka luonnoksen tuomioistuin voi pyytää asianosaisia laatimaan (271 a §). Tuomioistuin voi myös valmistelun aikana tehdä todistelua koskevia ratkaisuja, kuten evätä todisteen Strpl. 292 §:n nojalla (272 §). Viitatus säännöksen mukaan todiste voidaan evätä, jos sillä ei ole näyttöarvoa tai se on asian kannalta merkityksetön. Lisäksi todiste voidaan evätä, jos sen esittäminen ei ole tarpeen asian selvittämiseksi ja sen merkitys ei ole järkevässä suhteessa tehokkaan käsittelyn vaatimukseen. Säännösten tarkoituksena on esitöiden mukaan nimenomaisesti edistää käsittelyn sujuvuutta ja laajentaa mahdollisuuksia todistelun epäämiseen (Prop. 146 L (2020–2021), s. 83–84).

Yhteenvedon voidaan todeta, että Norjassa ei ole varsinaista preklusiosääntelyä, mutta prosessinhohtoa ja määräaikoja koskevat säännökset edellyttävät puolustukselta todistelun nimeämistä hyvissä ajoin ja tuomioistuin voi kieltäytyä ottamasta vastaan merkitykseltään

vähäistä uutta todistelua myös tehokkuusnäkökohtien perusteella. Vaikka määräajoilla ei siis ole varsinaisesti preklusiivista vaikutusta, on niiden noudattamiseen ja valmistelun onnistumiseen kiinnitetty erityistä huomiota myös Norjassa (ks. työryhmän suositus ”Bedre og mer effektiv straffesaksbehandling i domstolene”, 8.8.2022).

5.2.2.3 Tanska

Tiedoksiannoista oikeudenkäynnissä säädetään RPL 17 luvussa. Mahdollisia tiedoksiantotapoja ovat rikosasioissa henkilökohtaisesti tai postitse tapahtuvan tiedoksiannon lisäksi esimerkiksi tiedoksianto siihen valtuutetulle henkilölle (160 §). Tuomioistuimen päätös seuraavan istunnon ajankohdasta katsotaan annetun tiedoksi istunnossa läsnä olleille sekä myös ilman laillista estettä poissa oleville. Viimeksi mainituille henkilöille tulee kuitenkin lisäksi ilmoittaa ajankohdasta, jos asia on heille erityisen merkityksellinen (162 §).

Tanskan oikeudessa on muita Pohjoismaita vastaavat säännökset, joiden mukaan syyttäjän (RPL 839 §) ja puolustajan (839 §) tulee oikeudenkäyntikirjelmässään esittää omat todisteensa. Puolustukselle asetetaan tätä varten määräaika jo syytteessä. Norjan lainsäädännön tapaan Tanskassa on säännös siitä, että mahdolliset muutokset kirjelmässä nimettyyn todisteluun tulee tehdä viipymättä (842 §). Lähtökohtaisesti tuomioistuin voi kuitenkin lykätä pääkäsittelyä ennen sen aloittamista, jos se on tarpeen esimerkiksi uusien todisteiden ilmoittamisen vuoksi (847 §). Toisaalta saatavilla olevaa todistetta ei voida evätä sillä perusteella, että sitä ei ole nimetty niin ajoissa, että vastapuolella olisi riittävästi aikaa tutustua siihen. Vastapuoli voi tällöin pyytää lykkäystä, mutta tuomioistuin voi kieltäytyä siitä, jos todiste on vailla merkitystä tai lykkäykselle ei muutoin ole hyväksyttävää perustetta (874 §). Vaikka Tanskan oikeudessakaan ei ole varsinaista preklusiota, mahdollistaa sääntely hieman Norjan oikeuden tapaan puuttumisen sellaiseen prosessaamiseen, jolla lähinnä pyrittäisiin pitkittämään asian käsittelyä.

5.2.2.4 Saksa

StPO 37 §:ssä säädetään, että siviiliprosessilain (*Zivilprozessordnung*, ZPO) säännöksiä tiedoksiannoista sovelletaan myös rikosasioissa. Tiedoksianto tähän valtuutetulle edustajalle voidaan toimittaa samoin oikeusvaikutuksin kuin valtuuttajalle itselleen (ZPO 171 §). Lisäksi tiedoksianto tulee tehdä myös vastaajan oikeudenkäyntiasiamiehelle (ZPO 172 § ja StPO 218 §). Asiamiehelle voidaan lähettää ilmoituksia ja tiedonantoja samoin oikeusvaikutuksin kuin vastaajalle itselleen, mutta haasteen tiedoksianto edellyttää nimenomaista valtuutusta (StPO 145 §). Mikäli vastaajaa ei tavoiteta muilla keinoin, haaste voidaan antaa tiedoksi myös kuuluttamalla (StPO 40 §).

StPO 244 §:n mukaan todisteen esittäminen oikeudenkäynnissä edellyttää tätä koskevaa pyyntöä (*Beweisantrag*). Kyseinen mahdollisuus täydentää niin sanottua tutkimismenetelmää, joka tarkoittaa, että tuomioistuimella on velvollisuus viran puolesta selvittää totuus asiassa. Pyyntöä tulee esittää konkreettinen ja asian kannalta merkityksellinen tosiseikkaväite, jonka selvittämiseksi olisi tarpeen hankkia tietty todiste ja lisäksi tulee selvittää, miksi juuri pyynnössä mainittu todiste soveltuisi todistamaan väitetystä seikasta. Pyyntö voidaan evätä eri perusteilla, kuten jos kyseinen seikka on jo tullut näytetyksi tai jos todistetta ei voida hankkia.

Sen jälkeen, kun tuomioistuin on ottanut vastaan viran puolesta tarpeelliseksi katsotun todistelun, puheenjohtaja voi asettaa määräajan pyyntöjen esittämiselle. Mikäli edellä tarkoitettu pyyntö esitetään määräajan jälkeen, se voidaan ratkaista tuomioissa, paitsi mikäli pyynnön esittäminen määräajassa ei olisi ollut mahdollista. Myöhässä esitettyyn pyyntöön tulee sisällyttää tätä koskevat perustelut. Lain 246 §:n mukaan todisteita ei saa evätä sillä perusteella,

että todisteet tai todistettava seikka on esitetty liian myöhään. Tämän lainkohdan estämättä 244 §:n 6 momentin mukainen menettely tarkoittaa kuitenkin sitä, että määräajan jälkeen esitetty pyyntö voidaan hylätä tuomiolla, mikä ilmenee viimeksi mainitun lainkohdan esitöistä. Säännöksen tarkoituksena on nimenomaan antaa tuomioistuimille mahdollisuus torjua viivytystarkoituksessa esitettyjä todistepyyntöjä (Entwurf eines Gesetzes zur effektiveren und praxistauglicheren Ausgestaltung des Strafverfahrens. Drucksache 18/11277, s. 34–35). Tämä käy ilmi myös Saksan liittotuomioistuimen tuomiosta 6 StR 276/23 (ECLI:DE:BGH:2024:100124B6STR276.23.0), jonka mukaan määräajan asettaminen ei toisaalta edellyttänyt epäilyä siitä, että prosessia koetettaisiin viivyttää, eikä sitä tai määräajan pituutta tarvitse perustella.

Näin ollen Saksan rikosprosessisääntelyssä on käytössä eräänlainen preklusio, mutta järjestelmien monien eroavaisuuksien vuoksi se ei ole täysin verrattavissa Suomen oikeuteen. Joka tapauksessa sääntely mahdollistaa määräajan asettamisen sekä liian myöhään ja ilman hyväksyttävää perustetta esitettävän todistelun epäämisen. Huomionarvoista on, että Saksassakin sääntelyn taustalla on ollut nimenomaisesti pyrkimys tehostaa rikosasioiden käsittelyä.

5.2.2.5 Viro

Tiedoksiannoista säädetään KrMS:n osan 5 luvussa 3. Kutsu saapua esitutkintaviranomaisen, syyttäjänviraston tai tuomioistuimen käsittelyyn voidaan antaa tiedoksi puhelimitse tai muulla viestintävälineellä. Kutsu toimitetaan kirjallisesti pyynnöstä tai mikäli on syytä olettaa, että henkilö pakoilee menettelyä. Viranomaisen edustajan suullisesti läsnä olevalle henkilölle tekemällä ilmoituksella on samat oikeusvaikutukset kuin vastaanotetuksi vahvistetulla kutsulla (164 §).

Viron rikosprosessilain mukaan vastaajalla on oikeuksien ohella kaksi velvollisuutta eli velvollisuus noudattaa esitutkintaviranomaisen, syyttäjän tai tuomioistuimen kutsua ja osallistua prosessitoimiin sekä noudattaa edellä mainittujen viranomaisten määräyksiä (KrMS 34 §). Samat velvollisuudet koskevat vastaajaa oikeudenkäynnissä (35 §). Syyttäjän tulee ilmoittaa syytteen sisältö ja todisteensa syytekirjelmässä (154 ja 226 §:t). Saatuaan tiedoksi syytekirjelmän puolustajan on vastattava siihen viimeistään kolme päivää ennen valmistelustuntoa. Määräaikaa voidaan pidentää perustellusta pyynnöstä. Vastauskirjelmän tulee sisältää muun ohella vastaajan kanta syytteeseen sekä puolustuksen todistelu teemoineen. Laiminlyönti toimittaa vastaus määräajassa johtaa suoraan lain nojalla siihen, että tuomioistuin ilmoittaa asiasta Viron asianajajaliitolle ja puolustajaa vaihdetaan (227 §).

Lisäksi Viron lainsäädäntö sisältää todistepreklusion. Tuomioistuin voi evätä paitsi tarpeettoman todistelun, myös sellaiset todisteet, joita ei ole ilmoitettu syyte- tai vastauskirjelmässä ja asianosainen ei ilmoita hyväksyttävää syytä sille, että todistelua ei nimetty aikaisemmin (2861 §).

5.2.2.6 Englanti ja Wales

Englannissa ja Walesissa rikosprosessia koskeva sääntely on eriytynyt useisiin lakeihin, minkä lisäksi sovelletaan ”rikosprosessisääntöjä” (*The Criminal Procedure Rules 2025*). Kyseisen sääntökokoelman alussa korostetaan, että niiden johtavana päämääränä on asioiden oikeudenmukainen käsittely. Tämän täsmennetään tarkoittavan muun ohella, että asia ratkaistaan oikein ja eri asianosaisten etuihin kiinnitetään huomiota, mutta myös, että asia käsitellään tehokkaasti ja viivytyksettä. Oikeudenmukaisessa käsittelyssä otetaan kohdan 1.1

(h) mukaan huomioon väitetyn rikoksen vakavuus, asian monimutkaisuus, asianosaisille aiheutuvien seurausten vakavuus sekä muiden rikosasioiden tarpeet.

Oikeudenkäyntiasiakirjojen tiedoksiantotavoista säädetään rikosprosessisääntöjen osassa 4. Säännön 4.10. mukaan ellei tuomioistuimien määrää toisin, muun ohella haastetta tai kutsua todistajalle ei voida antaa tiedoksi asiamiehelle. Säännössä 4.11. määritellään, milloin tiedoksiannon katsotaan tapahtuneen. Olettamana on esimerkiksi, että tiettyyn osoitteeseen jätetty asiakirja katsotaan annetun tiedoksi seuraavana arkipäivänä ja postitse tai sähköisesti lähetetty asiakirja toisena arkipäivänä lähettämisestä.

Rikosprosessisääntöjen kohdassa 1.2. asetetaan jokaiselle asianosaiselle yleinen velvollisuus toimia asian valmistelussa ja käsittelyssä johtavan päämäärän mukaisesti ja ilmoittaa tuomioistuimelle sekä muille asianosaisille, mikäli johonkin prosessitoimeen ei ole voitu ryhtyä ja tämä saattaisi vaarantaa ensisijaisten tavoitteiden toteutumisen.

Säännöissä edellytetään lisäksi täsmällisemmin (3.3.), että kaikki asianosaiset aktiivisesti avustavat tuomioistuinta toimimaan ensisijaisten tavoitteiden mukaisesti, sekä ilman erillistä ohjeistusta että tarvittaessa ohjeiden mukaisesti, minkä lisäksi erillistä ohjeistusta tulee tarvittaessa pyytää. Aktiiviseen avustamiseen lukeutuu muun ohella se, että syyttäjä ja puolustus ovat yhteydessä aikaisimmassa mahdollisessa vaiheessa ja viimeistään jutun ensimmäisessä käsittelyssä, jossa usein vain luetaan syytekirjelmä ja päätetään jutun jatkokäsittelystä. Syyttäjän ja puolustuksen välisellä viestinnällä edellytetään selvitettävän muun ohella, tunnustaako vastaaja teon vai ei, mistä asianosaiset ovat yksimielisiä ja mistä erimielisiä, sekä millaisia tietoja tai aineistoa toiselta asianosaiselta tarvitaan ja mistä syystä. Tällaisesta yhteydenpidosta on lisäksi velvollisuus ilmoittaa tuomioistuimelle.

Criminal Procedure and Investigations Act 1996 sisältää säännöksiä siitä, missä vaiheessa asianosaisten tulee esittää kantansa käsiteltävään asiaan (osa I, 5). Kunhan syyttäjä on menetellyt omien tiedonantovelvollisuuksiensa mukaisesti, on vastaajan velvollisuutena antaa vastaus tuomioistuimelle ja syyttäjälle. Vastauksesta tulee käydä ilmi puolustuksen kanta tutkittavaan asiaan ja syytteen vastustamisen tulee olla yksilöityä sekä perusteltua. Vastaus tulee lisäksi antaa määräajan kuluessa. Mikäli vastausta ei anneta tai se annetaan määräajan jälkeen, tai mikäli puolustuksen väitteet ovat ristiriitaisia tai muuttuvat asian käsittelyn aikana, tällaisesta menettelystä voidaan tehdä tarpeelliset johtopäätökset, mutta ketään ei voida katsoa syylliseksi rikokseen yksin tällaisten johtopäätösten perusteella (osa I, 11). Käytännössä vastaajan menettelyä voidaan siis pitää lähtökohtaisesti hänelle epäedullisena näyttönä.

Muutoksenhakua rikosasioissa koskeva sääntely on moninaista, sillä muutoksenhakutiet ovat eriytyneet muun ohella sen mukaan, missä tuomioistuimessa asiaa on ensiksi käsitelty, ja toisaalta valitusperusteiden mukaan. Magistrates' courtissa ratkaistu asia voidaan saattaa uudelleen käsiteltäväksi Crown Courtissa, jolloin asia käsitellään uudelleen ja voidaan esittää myös uutta todistelua. High Courtiin on mahdollista valittaa joko suoraan magistrates' courtista tai Crown Courtista, mutta vain oikeuskysymyksistä. Crown Courtissa ensiasteena käsitelty asia voidaan saattaa Court of Appeal Criminal Divisionin käsiteltäväksi ja se voi ottaa vastaan uutta todistelua, mikäli tämä katsotaan "välttämättömäksi tai tarkoituksenmukaiseksi oikeusturvan kannalta" (necessary or expedient in the interests of justice). Tätä arvioitaessa otetaan huomioon erityisesti uuden todistelun uskottavuus ja merkitys asian lopputuloksen kannalta sekä se, olisiko todiste voitu esittää aikaisemmin ja mistä syystä sitä ei ole esitetty (*Criminal Appeal Act 1968* 23 §).

Ylimääräistä muutoksenhakua varten Englannissa ja Walesissä on säädöksellä *Criminal Appeal Act 1995* perustettu Criminal Cases Review Commission, joka voi osoittaa asian käsiteltäväksi

uudelleen. Edellytyksenä on, että on olemassa todellinen mahdollisuus ylimääräisen muutoksenhaun menestymisestä. Uusi todistelu on eräs peruste asian ositettavaksi uudelleen käsiteltäväksi.

6 Lausuntopalaute

7 Säännöskohtaiset perustelut

7.1 Esitutkintalaki

1 luku Soveltamisalasäännökset

2 §. *Esitutkinnassa selvittävät asiat.* Pykälän 1 momentissa luetellaan esitutkinnassa selvittävät asiat. Sen 3 kohtaa muutettaisiin siten, että asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta ei olisi tarpeen selvittää esitutkinnassa myöskään niissä tapauksissa, joissa on pidettävä ilmeisenä, ettei syyttäjä ottaisi sitä ajaakseen.

Asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus selvitetään esitutkinnassa sen vuoksi, että syyttäjä voisi ratkaista, ottaako hän rikosoikeudenkäyntilain 3 luvun 9 §:ssä säädetyllä tavalla sen ajaakseen vai ei. Syyttäjä on kyseisen lainkohdan perusteella velvollinen ajamaan rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta rikosasian vastaajaa vastaan, jos se voi tapahtua ilman olennaista haittaa eikä vaatimus ole ilmeisen perusteeton. Vastaavasti tällaisen vaatimuksen ajamiseen ei siis ole velvollisuutta, jos se ei perustu rikokseen, jos sen ajamisesta aiheutuisi olennaista haittaa tai jos se on ilmeisen perusteeton.

Käytännössä esimerkiksi tietyt henkilövahingot, kuten rikoksesta johtuva kärsimys tai pysyvä haitta voivat edellyttää sellaisiin seikkoihin tai todisteisiin vetoamista, joka irtautuu selvästi asian rikosoikeudellisesta seikastosta eli syytteen teonkuvauksesta ja siihen liittyvästä todistelusta. Sen sijaan esimerkiksi omaisuusrikosten osalta anastetun omaisuuden arvo on yleensä yksinkertaisesti selvitettävissä ja se liittyy kiinteästi myös teon rikosoikeudelliseen arviointiin ja sisältyy syytteen teonkuvaukseen. Ensiksi mainituissa tilanteissa saattaa olla jo esitutkintaviranomaisen arvion mukaan selvää, että syyttäjä ei tulisi ajamaan korvausvaatimusta. Tällöin vaatimusten selvittäminen esitutkinnassa on tarpeetonta ja toisaalta omiaan antamaan asianomistajalle virheellisen käsityksen siitä, että viranomaiset selvittävät hänen vaatimuksensa. Tällainen virheellinen käsitys saattaa johtaa siihen, että asianomistaja ei ajoissa hanki tarvitsemaansa oikeudellista apua ja riittävää selvitystä korvausvaatimuksen tueksi. Oikeudenmenetysten välttämiseksi olisi perusteltua, että asianomistaja saisi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa tiedon siitä, tuleeko syyttäjä ajamaan hänen korvausvaatimustaan vai tuleeko hänen ajaa sitä itse.

Kynnys sille, että korvausvaatimusta ei selvitetä, olisi kuitenkin korkea. Tällainen arvio voitaisiin tehdä lähinnä sellaisissa usein toistuvissa rikosasioissa, joissa soveltamiskäytäntö on vakiintunut. Lisäksi voitaisiin ottaa huomioon mahdolliset syyttäjän harkintaa koskevat valtakunnansyyttäjän ohjeet. Lainkohdan soveltaminen ei kuitenkaan saisi olla liian kaavamaista. Mikäli korvausvaatimuksen ajamisesta olisi epäselvyyttä, asia tulisi jättää syyttäjän ratkaistavaksi. Syyttäjä voisi ratkaista asian myös jo esitutinnan aikana, mikäli vaiheessa 1 tehty tätä koskeva ehdotus hyväksytään (HE 188/2025 vp). Viimesijaisesti ratkaisu tehtäisiin, kuten nykyisinkin, syyteharkinnan yhteydessä.

Esitutkintaviranomainen tai syyttäjä olisivat myös jatkossakin velvollisia huomioimaan asianomistajan ilmoituksen siitä, että hän haluaa esittää yksityisoikeudellisen vaatimuksen, jotta tuomioistuimien voi varata tähän tilaisuuden rikosoikeudenkäyntilain 3 luvun 10 §:n 1 momentin mukaisesti. Soveltamisessa on noudatettava riittävää varovaisuutta myös sen vuoksi, ettei korvausvaatimusten selvittäminen muodostu rikosprosessia hidastavaksi vaiheeksi tuomioistuimissa. Tältä kannalta tärkeää on myös ohjata asianomistajaa tarvittaessa oikeusavun piiriin, mikä nopeuttaa ja tehostaa hänen yksityisoikeudellisen vaatimuksensa selvittämistä ja ajamista silloin, kun syyttäjä ei ota sitä ajaakseen.

3 luku **Esitutinnan toimittamisen yleiset säännökset**

1 §. *Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaaminen.* Pykälän 2 momentissa säädetään, että rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuus koskee myös muuten kuin 1 momentissa tarkoitetulla tavalla esitutkintaviranomaisen tietoon tullutta epäiltyä rikosta, jos 9 §:n 1 momentissa tarkoitetut toimenpiteistä luopumisen edellytykset eivät täyty. Lainkohtaan lisättäisiin uusi virke, jonka mukaan kirjaamisvelvollisuutta ei ole myöskään sellaisten tietoverkossa havaittujen rikosten osalta, joista ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja joiden esitutkinta jouduttaisiin ilmeisesti keskeyttämään 13 §:n mukaisesti.

Esitutkintaviranomaisen velvollisuus kirjata rikosilmoitus sen tietoon tulleen rikosepäilyn perusteella voi yleisperusteluissa todetulla tavalla johtaa hyvin epätarkoituksenmukaisiin tilanteisiin esimerkiksi verkossa tehtäviä rikoksia paljastettaessa ja selvitettäessä. Etenkin huumausainekauppaa käydään hyvin laajamittaisesti verkossa, paljolti myös kansainvälisillä alustoilla. Huumausainekauppa on anonyymiä ja käsiteltävät tietomäärät hyvin suuria. Yksittäisten ilmoitusten tietojen perusteella on vaikeaa arvioida esimerkiksi ilmoituksen aitoutta, ilmoittajan kansallisuutta tai sitä, käyttääkö samaa nimimerkkiä vain yksi toimija. Käytännössä saattaa siten olla ilmeistä, ettei rikosepäilyn selvittämiseksi voida ryhtyä mihinkään tuloksellisiin toimenpiteisiin, vaan tutkinta joudutaan keskeyttämään välittömästi kirjaamisen jälkeen ja lopulta päättämään rajoittamalla se tai viimeistään syyteoikeuden vanhentumisen vuoksi. Edelleen on mahdollista, etteivät Suomen viranomaiset olisi edes toimivaltaisia selvittämään asiaa.

Toimivaltuuden käyttöä rajattaisiin ensinnäkin siten, että kysymykseen tulisi vain tietoverkossa havaittu ja sieltä esitutkintaviranomaisen tietoon tullut rikosepäily. Lisäksi epäillyn rikoksen tulisi olla suhteellisen lievä eli sellainen, josta olisi odotettavissa oikeuskäytännön mukaan sakkorangaistus. Vielä edellytetään olevan selvää, että esitutkinta jouduttaisiin keskeyttämään kyseisen rikosepäilyn osalta. Ehdotus liittyy tältä osin jäljempänä olevaan 13 §:n muutosehdotukseen. Tämä mahdollistaisi esitutkintaviranomaisille valikoivan, mutta kulloiseenkin tilannekuvaan perustuen mahdollisimman tehokkaan harkinnan keskittyä esimerkiksi tiettyjen vakavimpien huumausainerikosten selvittämiseen ilman, että yksittäisten rikosepäilyjen kirjaamisvelvollisuus vie turhia resursseja silloinkin, kun epäillyn rikoksen selvittäminen ei ole mahdollista.

Rikosilmoituksen kirjaamatta jättämisestä ehdotuksen mukaisissa tilanteissa ei olisi yleensä tarpeen tehdä erillistä päätöstä, mutta toisaalta olisi tärkeää, että toimivaltuutta sovelletaan yhdenmukaisesti. Tätä voitaisiin edistää esimerkiksi Poliisihallituksen ohjeilla.

Pykälään lisättäisiin myös uusi 5 momentti, jonka mukaan rikosilmoituksen kirjaamista saadaan lykätä enintään vuodella, jos se on välttämätöntä toisen rikoksen selvittämisen, käynnissä olevan tai tulevan tiedonhankinnan turvaamiseksi, valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi.

Rikosilmoituksen kirjaamista voi olla välttämätöntä lykätä tutkinnan alkuvaiheessa taktisista syistä esimerkiksi käytettäessä peitetoimintaa. Toisaalta esimerkiksi vakavissa perheväkivaltaa tai kunniaväkivaltaa sisältävissä tapauksissa myös hengen ja terveyden suojaamiseksi voisi olla tarpeen lykätä rikosilmoituksen kirjaamista. Kynnys lykkäämiselle olisi kuitenkin korkea, eli sen tulisi olla välttämätöntä jonkin lainkohdassa luetellun intressin suojaamiseksi. Lykkäämistä ei saisi tehdä kaavamaisesti, vaan sen tulisi aina perustua harkintaan yksittäistapauksessa.

Haittaa toisen rikoksen selvittämislle voisi aiheutua erityisesti ammattimaisen ja järjestäytyneen rikollisuuden osalta tilanteissa, joissa rikoksia tutkitaan pitkän ajan kuluessa ja käyttäen mahdollisesti salaisia tiedonhankintakeinoja tai pakkokeinoja. Jo ilmoituksen kirjaamisaika voi paljastaa tietoja antaneen henkilön, kuten peitepoliisin, ja vakavasti vaarantaa tämän turvallisuuden sekä samalla toisen rikoksen selvittämistä.

Perusteet vastaisivat muutoin sisällöltään pakkokeinolain 10 luvun 60 §:n 3 momentissa säädettyjä salaisen pakkokeinon käytöstä ilmoittamisen lykkäämisperusteita ja niitä olisi sovellettava yhdenmukaisella tavalla. Lykkäämisen mahdollistavana perusteena olisi siten toiseksi käynnissä olevan tiedonhankinnan turvaaminen. Tiedonhankinta voisi mainitun lainkohdan esitöiden mukaisesti liittyä mihin tahansa vireillä olevaan esitutkintaan. Lykkääminen olisi mahdollista myös valtion turvallisuuden varmistamiseksi. Lisäksi ilmoittamisen lykkääminen olisi mahdollista hengen tai terveyden suojaamiseksi. Tämä peruste voi esimerkiksi henkilön turvaamiseksi tehtyjen toimenpiteiden johdosta poistua tietyn ajan kuluttua, jolloin kirjaaminen voitaisiin tehdä (HE 222/2010 vp, s. 361). Pakkokeinolaista poiketen kynnyksenä ei kuitenkaan olisi se, että lykkääminen on perusteltua, vaan tätä olennaisesti korkeampi välttämättömyys.

Erityisesti asianomistajan osalta tarve rikosilmoituksen kirjaamisen lykkäämiseen saattaisi liittyä rikosilmoituksen paljastumisen vaikutuksiin. Vakavissa lähisuhdeväkivaltatapauksissa uhrin ja tekijän asuessa samassa osoitteessa esimerkiksi rikosilmoituksesta annettavan vahvistuksen toimittaminen sinne postitse voisi aiheuttaa vaaran asianomistajalle. Tältä osin on kuitenkin huomattava, että esitutkintaviranomaisen tulisi ensisijaisesti tiedustella asianomistajalta soveltuvaa ilmoituksen antamis- tai lähettämistapaa. Se voitaisiin esimerkiksi antaa asianomistajalle poliisilaitoksella tai lähettää turvalliseen sähköiseen osoitteeseen (ks. EOAK/308/2025, s. 6). Mikäli asianomistaja olisi epäillystä rikoksesta kerrottuaan vakaasti sitä mieltä, ettei hän halua tehdä rikosilmoitusta, ei vahvistusta olisi tarpeen antaa lainkaan. Tämä ei kuitenkaan estäisi rikosilmoituksen kirjaamista esitutkintaviranomaisen tietoon muulla tavalla tulleen rikosepäilynä. Mikäli asianomistajaa voidaan suojata tällaisilla tavoilla, ei kirjaamisen lykkääminen olisi välttämätöntä.

Rikosilmoituksen kirjaamisen lykkääminen ei tarkoittaisi sitä, ettei esitutkintaa toimitettaisi. Mikäli esitutkintakynnys ilmoituksen perusteella ylittyy, kysymys olisi nimenomaan esitutkinnan toimittamisesta eikä esiselvityksestä, vaikka rikosilmoituksen kirjaamista lykättäisiinkin. Epäselvyyksien välttämiseksi olisi perusteltua tehdä ainakin viranomaisen tietojärjestelmään merkintä esitutkinnan aloittamisesta tällaisissa tilanteissa. Kirjaamisen lykkäämisestä päättäisi tutkinnanjohtaja, mutta siitä ei olisi yleensä tarpeen tehdä erillistä esitutkintapäätöstä, kunhan myös perusteet lykkäämisen välttämättömyydelle käyvät ilmi esimerkiksi tietojärjestelmään merkityistä tiedoista, jotta niiden oikeellisuus voidaan jälkikäteen varmentaa. Asianomistajalle tulisi lisäksi antaa vahvistus, vaikka rikosilmoituksen kirjaamista lykättäisiin, ottaen kuitenkin huomioon edellä mainitun mahdollisen tarpeen toteuttaa tämä turvallisella tavalla. Vahvistuksen antamatta jättäminen ei ole uhridirektiivin mukaan mahdollista.

Lykkäämiselle säädetty korkeahko kynnys ja ehdoton enimmäismääräaika merkitsisivät sitä, ettei rikosilmoitusta voitaisi jättää kokonaan kirjaamatta. Tästä syystä ja koska asianomistajalle olisi annettava rikosilmoituksesta vahvistus kirjaamisen lykkäämisestä riippumatta, ei lykkääminen vaikuttaisi asianosaisten oikeuksiin tai velvollisuuksiin tavalla, joka edellyttäisi esitutkintapäätösten tekemistä. Ilmoitus olisi kirjatta viipymättä sen jälkeen, kun ehdotetussa lainkohdassa tarkoitettu peruste ei enää olisi käsillä.

9 §. Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen. Pykälässä säädetään tilanteista, joissa esitutkinta saadaan jättää toimittamatta tai jo aloitettu esitutkinta lopettaa tutkinnanjohtajan päätöksellä. Sen *1 momenttiin* lisättäisiin mahdollisuus luopua toimenpiteistä myös silloin, jos on ilmeistä, että oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:ssä säädetty edellytykset täyttyvät.

Viitatuissa säännöksissä säädetään eri perusteista syyttämättä jättämiselle. Samoin edellytyksin voidaan myös rajoittaa esitutkintaa 10 §:n mukaisesti. Erona on kuitenkin se, että esitutinnan rajoittamisesta päättää syyttäjä tutkinnanjohtajan esityksestä, kun taas esitutinnan toimittamatta jättämisestä ja lopettamisesta nyt muutettavaksi ehdotetun pykälän mukaisesti päättää tutkinnanjohtaja. Edellytyksenä sille, toimenpiteistä voitaisiin luopua tutkinnanjohtajan päätöksellä, olisi jonkin rikosoikeudenkäyntilain 1 luvun 7 tai 8 §:ssä säädetyn edellytyksen selvän täyttymisen lisäksi se, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, sekä se, ettei epäilystä rikoksesta ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa.

Tämänkään toimivaltuuden soveltaminen ei saisi muodostua liian kaavamaiseksi, minkä vuoksi soveltamiskäytäntöä olisi seurattava huolellisesti. Tarkoituksena ei olisi tiettyjen rikosten jättäminen tutkimatta säännönmukaisesti tai esimerkiksi silloin, kun tekijä on alaikäinen. Niin sanotun konkurrenssiperusteen osalta olisi huomioitava, että samalla kerralla arvioitavina olevien rikosten keskinäinen yhteys voi vaikuttaa joissakin tilanteissa yhteistä rangaistusta lieventävästi ja joskus taas sitä koventavasti (ks. esim. KKO 2017:88, kohta 8). Vaikka kysymyksessä olisi sakkorikos, saattaisi rajoitusperusteen soveltuvuus olla siinä määrin epävarmaa suhteessa ehdotettuun korkeaan kynnykseen, että syyttäjän olisi ratkaistava asia. Soveltamiskäytäntöä voitaisiin kuitenkin ohjata esimerkiksi valtakunnansyyttäjän ohjeilla ja viranomaisten yhteistyöllä.

Ehdotetulla sääntelyllä ei muuteta eikä siten laajenneta toimenpiteistä luopumisen edellytyksiä. Tarkoituksena on mahdollistaa sujuvampi menettely niissä asioissa, joissa on selvää, että nykyisin tehtäisiin päätös esitutinnan rajoittamisesta. Ehdotukset eivät vaarantaisi asianosaisten oikeusturvaa, koska käytettävissä olisivat yleisperusteluissa todetut esitutinnan oikeusturvakeinot, kuten nykyisinkin.

Tutkinnanjohtajalle ehdotettavat toimivaltuudet rajautuisivat siis selviin tapauksiin ja suhteellisen lieviin rikoksiin. Lisäksi myös sakkorikosten osalta toimivalta olisi syyttäjällä, jos toimenpiteistä luopumisen perusteen täyttyminen asiassa ei olisi selvää. Esimerkiksi varsinaista näytön arviointia sisältävät ratkaisut tulisi jättää syyttäjälle.

11 §. Esitutinnan toimittamisaika. Pykälässä säädetään velvollisuudesta toimittaa esitutkinta ilman aiheetonta viivytystä sekä erilaisista kiireellisyyssperusteista. Lisäksi pykälän *5 momentissa* säädetään mahdollisuudesta asettaa esitutkintatoimenpiteet olosuhteiden sitä edellyttäessä tärkeysjärjestykseen. Säännöstä muutettaisiin lisäämällä momenttiin luettelo perusteista, jotka saataisiin ottaa huomioon tärkeysjärjestykseen asettamisessa. Näitä olisivat epäillyn rikoksen laatu ja laajuus, vanhentumisaika, asian merkitys rikoksesta epäillyn virka- tai työtehtävien kannalta sekä muut vastaavat seikat.

Pykälän 1 momentin esitöiden mukaan esitutkinnan asianmukainen kesto yksittäistapauksessa riippuu asian erityispiirteistä, muun ohessa sen laadusta ja laajuudesta. Tästä syystä ei olisikaan perusteltua säätää kovin kaavamaisia tai joustamattomia priorisointiperusteita. Tärkeysjärjestykseen asettamisessa on yleensä kysymys siitä, että poliisin rajallisten resurssien puitteissa vakavimmat rikokset asetetaan kiireellisyys suhteen etusijalle. On kuitenkin huomattava, että esitutkinnan kiireellinen toimittaminen ei ole itseisarvo. Asia on riittävästi ja huolellisesti selvitettävä esitutkinnassa (HE 222/2010 vp, s. 188).

Priorisointiperusteita onkin syytä tarkastella myös suhteessa pykälän 2–4 momentteihin, joissa säädetään erilaisista kiireellisyysperusteista. Velvollisuus toimittaa esitutkinta kiireellisesti ei tarkoita, että kiireelliseksi säädetty esitutkinta tai siihen liittyvät esitutkintatoimenpiteet saisivat automaattisesti etusijan suhteessa muihin esitutkintatoimenpiteisiin. Esimerkiksi alaikäisiin kohdistuvien rikosten kiireellisyyttä koskevan 3 momentin esitöissä on todettu, että esitutkintatoimenpiteet olisi näissä tilanteissa toimitettava mahdollisimman kiireellisesti ottaen kuitenkin huomioon esitutkinnalle asetettujen tavoitteiden toteutuminen (HE 144/2022 vp, s. 13).

Poliisihallitus on antanut vuonna 2023 ohjeen Esitutkinnan priorisointi ja päätöksenteko (POL-2023-68548). Ohjeessa todetaan muun ohella, että rikosasioiden laadusta ja työmääristä johtuen tutkinnanjohtajan työssä joudutaan jatkuvasti asettamaan tutkittavia ja päätettäviä asioita etusijajärjestykseen. Rikosasioiden priorisointi etukäteen esimerkiksi rikosnimikkeiden perusteella on erittäin vaikeaa, eikä kaikkia tehtäviä voida hoitaa yhdenmukaisesti, esimerkiksi samalla joutuisuudella. Tutkinnanjohtajan päätösten yhdenmukaisuus on kuitenkin keskeinen tavoite. Esitutkinnan priorisointia käsitellään myös eräissä muissa viranomaisohjeissa.

Ohjeessa katsotaan priorisointiperusteiden suhteesta samassa pykälässä kiireellisiksi säädettyihin esitutkintoihin, että kiireellisyys ei tarkoita sitä, että yksittäiset esitutkintatoimet tulisi kiireelliseksi säädettyissä esitutkinnoissa suorittaa nopeammin kuin muissa asioissa, vaan tavoitteena on, että tutkinta-aika kiireellisissä asioissa on kokonaisuutena lyhyempi. Kiireellisyysperusteiden ja priorisointiperusteiden suhde onkin ymmärrettävä siten, että esimerkiksi lapseen kohdistuvan rikoksen esitutkinta tulee yleensä saattaa loppuun nopeammin kuin aikuiseen kohdistuvan rikoksen esitutkinta. Yksittäisten esitutkintojen olosuhteista riippuen saattaa kuitenkin olla perusteltua kohdentaa resursseja siten, että aikuiseen kohdistuvan rikoksen selvittämiseksi tarpeellinen ja kiireellinen esitutkintatoimenpide suoritetaan ennen vastaavaa lapseen kohdistuvan rikoksen tutkimiseksi tarpeellista, mutta vähemmän kiireellistä toimenpidettä. Lisäksi kiireelliseksi säädettyjäkin esitutkintoja on tarvittaessa asetettava tärkeysjärjestykseen ja kiireellisyyttä arvioitaessa on otettava huomioon esimerkiksi rikoksen törkeys ja erityisesti sen vahingollisuus asianomistajalle.

Ohjeessa erotetaan kiireellisinä toimitettava esitutkinta, välittömästi tai viivytyksettä aloitettavat tutkintatoimenpiteet sekä muut priorisointiperusteet. Kiireellisyyden osalta viitataan esitutkintalain 3 luvun 11 §:n 2–4 momentissa säädettyyn. Ohjeen mukaan välittömät toimet korostuvat varsinkin silloin, kun rikoksen uhrin henkilökohtainen turvallisuus on vielä uhattuna ja rikolliseen toimintaan pitää välittömästi puuttua. Viivytyksettömät toimet korostuvat puolestaan niin sanotuissa reaaliaikaisissa rikosasioissa, kun rikoksella aiheutetaan isoja vahinkoja, tai esimerkiksi silloin, kun rikoksesta epäilty on vapautensa menettäneenä ja rikosasiassa on asetettu syyteen nostamisen määräaika. Välittömiä tai viivytyksettömiä toimia arvioitaessa tulee ohjeen mukaan ottaa huomioon myös esimerkiksi epäillyn rikoksen vakavuus sekä se, onko asianomistaja haavoittuvassa asemassa.

Tärkeysjärjestykseen asettamisessa on nykyisen lainkohdan esitöiden mukaan yleensä kysymys siitä, että vakavimmat rikokset asetetaan kiireellisyyden suhteen etusijalle osana resurssien

tarkoituksen mukaista käyttöä. Toisaalta jonkin rikoksen tutkiminen kiireellisesti saattaa olla tärkeätä muustakin syystä. Esimerkkinä voidaan mainita lähiaikoina vanhentumassa oleva rikos sekä rikos, jolla on rikoksesta epäillyn virka- tai työtehtävien suorittamisen kannalta merkitystä. Lähtökohtaisesti momentin tarkoittamassa tapauksessa olisi kysymys esitutkintojen asettamisesta toisiinsa nähden kiireellisyysjärjestykseen. Useimmiten järjestykseen asettaminen koskee esitutkintatoimenpiteistä nimenomaan esitutkinnan aloittamista (HE 222/2010 vp, s. 189).

Tämän mukaisesti asian laatu olisi keskeinen peruste suhteuttaa esitutkintojen aloittamista ja esitutkintatoimenpiteitä. Yleisenä periaatteena olisi, että vakavampien rikosten esitutkintatoimenpiteet olisi asetettava vähäisempien rikosten tutkinnan edelle. Huomioon voidaan ottaa myös asiaan liittyvän yleisen tai yksityisen edun painoarvo. Niinpä esimerkiksi tekotavoiltaan muutoin samankaltaisista petosrikoksista voidaan etusijalle asettaa se, jolla on aiheutettu suurempi vahinko.

Rikoksen syyteoikeuden vanhentumisen osalta on syytä ottaa huomioon väitetyn rikoksen lievin mahdollinen tekomuoto sekä toisaalta mahdollisuuksien mukaan se, että syyttäjälle tai asianomistajalle jäisi riittävästi aikaa harkita syytetoimia osaltaan (HE 222/2010 vp, s. 188–189). Kahdesta keskenään samanlaisesta rikoksesta olisi siten asetettava etusijalle se, joka olisi vanhentumassa aikaisemmin. Tämä ei kuitenkaan saisi johtaa lainkohdan kaavamaiseen soveltamiseen. Olennaista olisi arvioida tilannetta kokonaisuutena ja sitä, voidaanko esitutkintatoimenpiteiden priorisoinnilla estää syyteoikeuden vanhentuminen.

Viimeisenä nimenomaisesti mainittavana priorisointiperusteena olisi esitutkinnan merkitys epäillyn virka- tai työtehtävien suorittamisen kannalta. Tällä perusteella voidaan nähdä liityntöjä ainakin vähimmän haitan periaatteeseen ja hienotunteisuusperiaatteeseen. Kyseisen perusteen nojalla kahdesta keskenään samankaltaisesta rikosepäilystä etusijalle olisi tutkinnassa asetettava se, josta aiheutuu enemmän haittaa epäillyn virka- tai työtehtävien kannalta. Arviointi olisi toisaalta suoritettava objektiivisesti ja tasapuolisesti eikä ratkaisevaa merkitystä olisi annettava epäillyn omalle käsitykselle asian merkityksestä. On selvää, että esitutkinta voi vaikeuttaa epäillyn virka- tai työtehtävien suorittamista, erityisesti jos häneen kohdistetaan pakkokeinoja. Tältä kannalta nyt arvioitava priorisointiperuste liittyy myös esimerkiksi pakkokeinojen käyttöä ohjaaviin periaatteisiin.

Koska esitutkintatoimenpiteiden suhteuttaminen ei edellä todetulla tavalla voi olla kovin kaavamaista, ei luettelo olisi tyhjentävä. Priorisointiperusteiden lopussa mainittaisiin siksi avoin harkintakriteeri ”muut vastaavat seikat”. Tällä perusteella voitaisiin etusijalle asettaa esimerkiksi sellaiset esitutkintatoimenpiteet, joiden suorittaminen kiireellisesti olisi tärkeää esimerkiksi todistusaineiston heikentymisen tai katoamisen vuoksi. Myös asianosaisen tai kuultavan todennäköinen siirtyminen ulkomaille voitaisiin ottaa harkintaperusteena huomioon. Lisäksi muuna seikkana merkitystä voitaisiin antaa Poliisihallituksen ohjeessa todetulla tavalla pyrkimykselle saattaa rikoskokonaisuuksissa esitutkinnat syyteharkintaan samanaikaisesti sekä syyteharkinnan kiireellisyydelle.

13 §. Esitutkinnan keskeyttäminen. Pykälän 1 momentin mukaan esitutkinta saadaan sen aloittamisen jälkeen tutkinnanjohtajan päätöksellä keskeyttää, jos rikoksesta ei epäillä ketään ja jos asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa. Lainkohtaa muutettaisiin poistamalla edellytys siitä, että rikoksesta ei epäillä ketään ja lieventämällä asiaan vaikuttavan selvityksen saatavuutta koskevaa edellytystä siten, että keskeyttäminen olisi mahdollista, jos selvitystä ei ole saatavissa asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta.

Nykyisen lainkohdan mukaan edellytykset ovat kumulatiivisia eli niiden kummankin tulee täytyä, jotta keskeyttämis päätös voidaan tehdä. Käytännössä saattaa kuitenkin syntyä tilanne, jossa epäillyn henkilöllisyys on tiedossa, mutta asiaan vaikuttavaa selvitystä ei voida käytettävissä olevin toimenpitein saada esimerkiksi sen vuoksi, että epäilty oleskelee ulkomailla tavoittamattomissa. Tämä saattaa estää esitutinnan saattamisen päätökseen etenkin suhteellisen vähäisissä rikosasioissa, joissa kynnys kansainväliseen oikeusapuun turvautumiseen ei ylity. Rikosepäilyn kohdistuminen johonkuhun ei muutoinkaan ole tae siitä, että rikosepäilyä voitaisiin kohtuudella käytettävissä olevin toimenpitein selvittää esitutkinnassa, minkä tulisi olla keskeyttämisen kannalta olennaista.

Keskeyttämisen kynnystä voidaan nykyisin pitää epätarkoituksenmukaisella tavalla korkeana myös sen vuoksi, että laissa ei ole mitenkään täsmennetty asiaan vaikuttavan selvityksen saatavuutta käytettävissä olevin keinoin. Kuitenkin esimerkiksi oikeudenkäymiskaaressa 17 luvun 8 §:n 5 kohdan mukaan tuomioistuimen on evättävä näyttö, joka on asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta jäänyt tavoittamattomiin, eikä asian ratkaisemista tule enää viivyttää. Kun tuomioistuimen tulee siis ottaa huomioon se, voidaanko selvitystä saada asianmukaisilla toimenpiteillä, olisi johdonmukaista sallia vastaavan perusteen soveltaminen esitutkinnassa.

Perusteena esitutinnan keskeyttämiselle ei olisi näytön riittävyys, vaan se, ettei asiaan vaikuttavaa selvitystä ole saatavilla. Mikäli esitutkinta on aloitettu, toimenpiteistä luopuminen näytön riittämättömyyden perusteella on syyttäjän toimivaltaan kuuluva kysymys. Selvityksen saatavuus voisi puolestaan riippua monesta tekijästä, kuten siitä, onko teolla ollut silminnäkijöitä tai onko tekijä todennäköisesti tallentunut valvontakameraan. Selvimmissä tapauksissa voitaneen jo rikosilmoituksen perusteella arvioida sitä, onko selvitystä saatavilla. Esimerkiksi jos ilmoittajalta on anastettu polkupyörä yhteiskäytössä olleesta varastosta, eikä hän voi yksilöidä anastuksen ajankohtaa kovinkaan täsmällisesti tai tuoda ilmi mahdollista muuta selvitystä, voisi esitutinnan keskeyttämiseen olla edellytykset jo näiden tietojen perusteella. Esitutinnan keskeyttämisen edellytyksistä voi toisaalta vaikeammassa asiassa olla aiheellista keskustella osana esitutkintayhteistyötä. Tällöin saatetaan päätyä myös siihen, että syyttäjä arvioi olevan mahdollista rajoittaa esitutkintaa joltain osin.

Momentin viimeistä virkettä ei muutettaisi, joten jatkossakin esitutinnan keskeyttämisestä päätettäessä on erityisesti otettava huomioon epäillyn rikoksen laatu. Rikoksen laatu olisikin otettava huomioon myös arvioitaessa sitä, mitä esitutkintatoimenpiteitä voidaan pitää yksittäisen rikoksen osalta asianmukaisina. Yleisenä periaatteena olisi edelleen se, että mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys, sitä kauemmin ja tehokkaammin selvitystä tekijästä ja rikoksesta tulisi pyrkiä hankkimaan ennen keskeyttämis päätöksen tekemistä. Rikoksen laadulla on vaikutusta myös esimerkiksi siten, että keskeyttämis päätöksen harkitsemisen yhteydessä voitaisiin varsinkin lievien rikosten kohdalla harkita myös toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten soveltamista (HE 222/2010 vp, s. 191).

Esitutinnan keskeyttämisestä päättäisi, kuten nykyisinkin, tutkinnanjohtaja. Näin ollen syyttäjän toimiessa tutkinnanjohtajana lain 2 luvun 4 §:n mukaisesti olisi toimivalta keskeyttämisestä päättämiseen syyttäjällä.

Ehdotus olisi merkityksellinen myös rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuutta koskevan 1 §:n 2 momentin muutosehdotuksen kannalta. Tietoverkossa havaitusta rikoksesta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa, ei olisi tuon ehdotuksen mukaan tarpeen kirjata rikosilmoitusta, jos keskeyttämisen edellytykset täyttyvät.

4 luku **Esitutkintaperiaatteet ja esitutkintaan osallistuvien oikeudet**

6 a §. *Tarkoituksenmukaisuusperiaate.* Pykälä olisi uusi. Siinä säädettäisiin, että esitutkinta tulee toimittaa mahdollisimman tarkoituksenmukaisella tavalla ottaen huomioon esitutkintaan osallistuvien oikeudet.

Tarkoituksenmukaisuusperiaate on vakiintunut prosessioikeudellinen periaate, jonka mukaan prosessi on järjestettävä niin, että se mahdollisimman varmasti ja nopeasti sekä mahdollisimman pienin kustannuksin täyttää tarkoituksensa. Suurin painoarvo voidaan perustellusti antaa tavoitteelle prosessin varmuudesta, mutta oikeusturvan saatavuuden kannalta suurta merkitystä on myös prosessiekonomialla eli menettelyn nopeuden ja edullisuuden tavoitteilla. Saattaa toisaalta syntyä tilanteita, joissa menettelyn liiallinen nopeus tai kustannustehokkuus on omiaan vaarantamaan joko varmuustavoitteen tai oikeudenmukaisen käsittelyn. Tämän estämiseksi säännöksessä mainitaan erikseen, että tarkoituksenmukaisuusperiaatteen soveltamisessa on kiinnitettävä huomiota esitutkintaan osallistuvien oikeuksiin eli erityisesti asianosaisten oikeusturvaan. Toisaalta myöskään varmuusperiaatteen nimissä ei saisi kohtuuttomasti vaarantaa oikeutta saada asiansa käsitellyksi ilman aiheetonta viivytystä. Arvioitaessa yksittäisten esitutkintatoimenpiteiden tarkoituksenmukaisuutta voisi merkitystä olla myös esimerkiksi todistajana kuultavan oikeuksilla. Tältä osin sääntely lähestyisi vähimmän haitan periaatetta.

Periaatesäännös ohjaisi esitutkintaviranomaisia esimerkiksi arvioitaessa, toimitetaanko esitutkinta suppeana vai täysmittaisena sekä soveltuuko asia sakkomenettelyyn, sovitteluun tai tunnustamismenettelyyn ja syyteneuvotteluun. Lisäksi tarkoituksenmukaisuudella voisi olla merkitystä arvioitaessa edellytyksiä toimittaa kuulustelu etäyhteydellä. Asiassa tulisi myös mahdollisimman aikaisessa vaiheessa arvioida toimenpiteistä luopumisen edellytyksiä. Selvissä tilanteissa tulisi mieluummin suoraan jättää esitutkinta toimittamatta kuin aloittaa se ja vasta myöhemmin lopettaa. Sanottu ei tietenkään tarkoita sitä, että toimenpiteistä olisi luovuttava mahdollisimman usein, vaan sitä, että edellytysten täytyessä myös tällaiseen ratkaisuun tulisi päätyä mahdollisimman tarkoituksenmukaisella menettelyllä.

Tarkoituksenmukaisuusperiaatteen tulisi ohjata myös esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyötä, jotta vältytään tarpeettomilta työvaiheilta. Asiat tulee mahdollisuuksien mukaan pyrkiä ratkaisemaan tai ainakin niiden käsittelyä edistämään ”yhden kosketuksen periaatteella” sen sijaan, että niihin joudutaan palaamaan yhä uudelleen. Käytännössä viranomaiset epäilemättä pyrkivätkin menettelemään tarkoituksenmukaisella tavalla, mutta tämän periaatteen lisääminen täydentämään muita esitutkintaperiaatteita olisi aiheellista sen korostamiseksi, että valittaessa jotakin vaihtoehtoisista menettelytavoista tai esitutkintatoimenpiteistä olisi huomioon otettava tarkoituksenmukaisuusperiaatteen tavoitteet totuuden selvittämisestä sekä ajan ja kustannusten säästämisestä. Näiden tavoitteiden välillä olisi myös pyrittävä löytämään järkevä tasapaino, sillä varmuustavoitteella on merkitystä nimenomaan oikeusturvan kannalta, mutta oikeankin ratkaisun merkitys voi heikentyä merkittävästi, jos asian käsittelyyn kuluu kohtuuttoman pitkä aika.

7 §. *Lasten kohtelu esitutkinnassa.* Pykälään lisättäisiin uusi 3 momentti, jossa säädettäisiin, että henkilön oletetaan olevan alle 18-vuotias, jos ei ole varmuutta siitä, onko hän täyttänyt 18 vuotta.

Säädösmuutoksella toteutettaisiin EU:n lapsidirektiivin 3 artiklan 2 kohdan mukainen lapsiolettama lainsäädännön tasolla. Esimerkiksi uhridirektiivin toimeenpanon yhteydessä todettiin vastaavan oletteman osalta, ettei tarvetta lainsäädännön muuttamiselle olisi. Lähtökohtana Suomen viranomaistoiminnassa katsottiin näet voitavan pitää sitä, että jos henkilön iästä ei ole varmuutta, mutta on syytä epäillä kyseessä olevan lapsi, häntä kohdellaan

lapsena, kunnes toisin osoitetaan. Vastaava arvio oli tehty eräiden muidenkin direktiivien osalta (HE 66/2015 vp, s. 35).

Lapsiolettamaa onkin viranomaistoiminnassa noudatettu esimerkiksi Poliisihallituksen ohjeen Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa (POL-2019-34669) mukaisesti. Ohjeessa viitataan myös YK:n yleissopimukseen lapsen oikeuksista (SopS 59 ja 60/1991). Ohjeen mukaan epävarmassa tilanteessa henkilöä kohdellaan lapsena, kunnes toisin osoitetaan. Tällainen konkreettinen tilanne voi tulla esille esimerkiksi ihmiskaupparikoksissa sekä tilanteessa, jossa asianomistajan tai epäillyn henkilöllisyyden selvittäminen on haastavaa ilman luotettavia henkilöllisyyspapereita tai niissä olevien epäselvyyksien vuoksi.

Komissio toimitti 12.3.2025 Suomelle perustellun lausunnon, jossa katsotaan, ettei Suomi ole pannut asianmukaisesti täytäntöön direktiivin säännöstä lapsiolettamasta. Käytännössä toimeenpanon katsotaan siis edellyttävän nimenomaista sääntelyä, eikä viranomaisohjeistus ole tässä suhteessa riittävää. Suomi on vastauksessaan komissiolle ilmoittanut ryhtyvänsä valmistelevaan lainsäädäntömuutoksiin, joilla varmistetaan artiklan kansallinen täytäntöönpano.

Lapsidirektiivi koskee rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia. Vastaavasti kuitenkin uhridirektiivin 24 artiklan 2 kohdan mukaan jos uhrin iästä ei ole varmuutta ja on syytä epäillä, että uhri on lapsi, hänen oletetaan tätä direktiiviä sovellettaessa olevan lapsi. Esitutkintalain 4 luvun 7 § koskee puolestaan muitakin kuin asianosaisia, eli esimerkiksi todistajia. Johdonmukaisuussyistä olisi perusteltua säätää lapsiolettamasta neutraalisti siten, että sitä olisi sovellettava myös muihin kuin asianosaisiin.

Vastaava muutos tehtäisiin rikosoikeudenkäyntilakiin.

8 §. *Edunvalvojan määrääminen lapselle huoltajan tai muun edustajan sijaiseksi.* Pykälän 2 momentissa säädetään edunvalvojan määräämisestä aiheutuneiden kustannusten sekä edunvalvojan palkkion ja kustannusten korvaamisesta valtion varoista. Siihen lisättäisiin säännös, jonka mukaan valtion varoista suoritettua korvauksen maksamisessa takaisin valtiolle sovelletaan oikeusapulain (257/2002) 22 §:ää. Lainkohtaan lisättäisiin myös asetuksenantovaltuus, jonka mukaan käräjäoikeuksien päivystyksestä kiireellisissä tapauksissa säädetään oikeusministeriön asetuksella.

Ensimmäinen ehdotettu muutos merkitsisi sitä, että edunvalvojan sijaisen palkkio olisi korvattava valtiolle vastaavin perustein kuin oikeusapua saaneen vastapuolen on korvattava valtiolle sen varoista asiassa maksettavaksi määrättyt kustannukset. Käytännössä tämä merkitsisi yleensä sitä, että rangaistukseen tuomittu vastaaja velvoitettaisiin korvaamaan valtiolle asianomistajalle määrätyn edunvalvojan sijaisen kustannukset. Siinä harvinaisessa tilanteessa, että kysymys olisi todistajalle määrätystä edunvalvojan sijaisesta, olisi sovellettava vastaavia periaatteita kuin valtion varoista maksettujen todistelukustannuksia korvattaessa. Oikeuskäytännön mukaan merkitystä voi oikeusaputilanteissa olla sillä, onko myös vastaaja nimennyt todistajan (KKO 2002:10 ja KKO:2004:111).

Tarve edunvalvojan sijaisen määräämiselle voi poikkeuksellisesti tulla ilmi kiireellisesti ja myös virka-ajan ulkopuolella. Momentissa viitataan mahdollisuuteen antaa väliaikainen määräys edunvalvojan sijaisesta holhoustoimesta annetun lain 79 §:n mukaisesti. Vangitsemisasioiden ja muiden kiireellisten asioiden käsittelystä käräjäoikeuksissa eräissä tapauksissa annetussa oikeusministeriön asetuksessa ei kuitenkaan mainita tätä asiaryhmää, joten päivystävät käräjäoikeudet eivät ole voineet antaa väliaikaismääräyksiä. Asiat, joissa kiireellinen väliaikaismääräys olisi tarpeen, ovat lähtökohtaisesti vakavia rikosasioita, joten

vaikka niitä voidaan olettaa olevan lukumääräisesti vähän, on niiden merkitys asianosaisten ja erityisesti lapsen edun kannalta suuri. Toisena muutoksena lainkohtaan ehdotetaan sen vuoksi lisättäväksi asetuksenantovaltuus näitä tilanteita varten.

15 §. Asianosaisjulkisuus esitutkinnassa. Pykälän 6 momentissa viitataan tiedon antamista ääni- ja kuvatallenteesta koskevaan 9 luvun 7 §:n 2 momenttiin. Viittaus säilyisi ennallaan, mutta siihen tehtäisiin 9 luvun 3 §:ään ehdotettavien muutosten johdosta muutos, jotta se koskisi myös äänitallenteita. Tämä toteutettaisiin käyttämällä sanan ”kuva- ja äänitallenne” sijasta sanaa ”tallenne”.

7 luku **Kuulustelut**

11 §. Kuulustelutodistaja. Pykälän 2 momenttia muutettaisiin 9 luvun 3 §:ään ehdotettavien muutosten johdosta siten, että kuulustelutodistajan käyttö voitaisiin korvata myös äänitallenteella. Muutos toteutettaisiin tässäkin lainkohdassa käyttämällä sanaa ”tallenne”. Edellytyksenä tallenteen käytölle kuulustelutodistajan korvaamiseksi säilyisi se, että näin voidaan riittävän luotettavasti osoittaa kuulustelun suorittamistapa ja kuulustelun aikaiset tapahtumat. Arviointi olisi tehtävä jatkossakin tapauskohtaisesti (ks. HE 222/2010 vp, s. 221). Käytännössä videotallenne antaisi luonnollisesti luotettavamman kuvan tilanteen kulusta kuin pelkkä äänitallenne, mistä syystä videotallennetta tulisi edelleen käyttää ainakin vakavampien rikosten tutkinnassa, jos tallenteella halutaan korvata kuulustelutodistajan käyttäminen.

9 luku **Esitutkinta-aineisto**

3 §. Kuulustelutilaisuuden tallentaminen ääni- ja kuvatallenteeseen. Pykälään lisättäisiin mahdollisuus ottaa kuulustelutilaisuus kokonaan tai osittain ääni- ja kuvatallenteen vaihtoehtona äänitallenteeseen. Tämän johdosta lyhennettäisiin pykälän otsikko muotoon ”Kuulustelutilaisuuden tallentaminen”.

Pykälän ensimmäisen virkkeen mukaan kuulustelutilaisuus saadaan ottaa kokonaan tai osittain ääni- ja kuvatallenteeseen. Säännös antaisi näin ollen mahdollisuuden tehdä äänitallenne esitutkintaviranomaisen harkinnan mukaan. Äänitallennetta ei käytettäisi korvaamaan henkilötodistelun esittämistä pääkäsittelyssä, vaan kuulustelun dokumentoimisen välineenä. Tässä suhteessa sillä voidaan nähdä monia etuja verrattuna perinteiseen kuulustelupöytäkirjaan. Tallenne antaisi ensinnäkin autenttisemman käsityksen kuulustelun sisällöstä ja kulusta, mikä vahvistaisi kuulusteltavan oikeusturvaa ja vähentäisi perusteettomia väitteitä kuulustelussa tai sen pöytäkirjaamisessa tapahtuneista virheistä. Kuulustelija voisi toisaalta keskittyä pöytäkirjaamisen asemesta paremmin kuulustelun kulkuun. Tallentaminen olisi myös kuulustelun pöytäkirjaamista ja pöytäkirjan tarkastamista nopeampi ja helpompi tapa tallentaa kuulustelu. Se olisi myös selvästi videotallennetta edullisempi vaihtoehto. Toisaalta on selvää, että joissain tilanteissa olisi edelleen perusteltua tallentaa myös kuva.

Tarkoituksena on joka tapauksessa lisätä tallenteiden käyttöä. Selvää on, että tämä edellyttää myös toimivia teknisiä ratkaisuja niin tallentamisen kuin tallenteiden säilyttämisen ja käytön osalta. Erityisesti on kiinnitettävä huomiota salassapitonäkökohtiin sekä henkilötietojen ja yksityisyyden suojaan, johon äänitallentamisella kuitenkin puututaan vähemmän kuin videotallentamisella. Tallenteen perusteella voitaisiin esitutkintaviranomaisten ja Syyttäjälaitoksen kesken tarkemmin sovittavilla tavoilla laatia syyttäjän käyttöön litterointi ja sen lisäksi tiivistelmä kuulustelusta. Näiden laatimisessa voitaisiin hyödyntää myös tietoturvallisia tekoälyratkaisuja. Lisäksi tiivistelmästä olisi käytävä ilmi ainakin kertomuksen keskeisen sisällön osalta aikaleima eli kyseinen tallenteen kohta, jotta yksityiskohtien varmistaminen olisi tarvittaessa helppoa.

Seuraavan virkkeen säännös tilanteista, joissa tallentaminen on esitutkintaviranomaisen velvollisuus, säilyisi ennallaan. Kuulustelutilaisuus olisi siis jatkossakin tallennettava kokonaan tai osittain, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Arviointikriteerejä sovellettaessa olisi kuitenkin otettava huomioon se, onko lainkohdassa luetelluista syistä riittävää tehdä äänitallenne, vai onko syytä tallentaa myös kuva. Lähtökohtana olisi, että mitä vakavammasta rikoksesta on kyse tai mitä suurempi painoarvo henkilöön liittyvillä seikoilla olisi, sitä perustellumpaa olisi tehdä ääni- ja kuvatallenne. Lisäksi tulisi ottaa huomioon esimerkiksi se, onko kuulustelussa tarpeen näyttää jotain tai muusta syystä nähdä kuulusteltavan ilmeitä tai eleitä. Kuulustelun kulun todentamiseksi äänitallenne voisi kuitenkin tavanomaisissa rikosasioissa olla riittävä tapa, jos kuulusteltavan henkilöön ei liity videotallentamista puoltavia seikkoja. Koska tarkoituksena on lisätä tallenteiden käyttöä nykyisestä, olisi videotallenne tehtävä jatkossakin niissä tilanteissa, joissa sellainen nykyisin tehtäisiin.

5 §. Tallenteen tarkastaminen. Luvun 3 §:ään ehdotettavan muutoksen johdosta pykäläotsikko muutettaisiin muotoon ”Tallenteen tarkastaminen”. Äänitallenne rinnastettaisiin videotallenteeseen myös tarkastamisen osalta, joten riittävää olisi, että siihen varataan tilaisuus säännöksen mukaisesti. Mikäli sanatarkan litteroinnin lisäksi kuulustelukertomuksesta laaditaan yhteenveto kuulustelun yhteydessä, olisi kuulusteltavalle syytä varata tilaisuus tällaisen yhteenvedon tarkastamiseen.

7 §. Esitutkinta-asiakirjojen julkisuus. Pykälän 2 momentissa säädetään ääni- ja kuvatallenteen julkisuudesta. Edellä 3 §:ään ehdotetun muutoksen johdosta lainkohtaa muutettaisiin siten, että se koskisi myös äänitallennetta. Selvää on, että mahdollisuus yksityisyyden suojan loukkaamiseen voi olla vähäisempi silloin, kun kysymys on pelkästä äänitallenteesta. Tästä huolimatta on perusteltua mahdollistaa se, että myös äänitallenteeseen voisi tutustua vain esitutkintaviranomaisen luona. Lainkohtaan tehtäisiin myös vähäinen kielellinen muutos, koska äänitallennetta ei luovutettaisi ”nähtäväksi”.

10 luku Esitutinnan päättäminen

1 §. Loppulausunto. Pykälän 1 momenttiin lisättäisiin uusi virke, jonka mukaan asianosaisen avustaja on velvollinen antamaan loppulausunnon, jos siihen varataan tilaisuus.

Rikosoikeudenkäyntilain 2 luvun 6 §:n mukaan puolustaja ja asianomistajan oikeudenkäyntiavustaja on velvollinen huolellisesti hyvää asianajotapaa noudattaen valvomaan päämiehensä etua ja oikeutta sekä siinä tarkoituksessa edistämään asian selvittämistä. Saman luvun 7 §:n 1 momentin mukaan puolustajan ja asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan tulee niin pian kuin mahdollista neuvotella päämiehensä kanssa ja ryhtyä valmistelemaan hänen avustamistaan sekä ryhtyä sellaisiin toimenpiteisiin, joita tämän oikeuksien valvominen vaatii.

Esitutkintalain 11 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan asianosaisen avustajana esitutkinnassa saa toimia asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa laissa (715/2011) tarkoitettu luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja. Hyvän asianajajatavan mukaan asianajajien on toiminnassaan otettava huomioon 1. asiakkaat, jotka ovat oikeutettuja luottamaan asianajajien lojaalisuuteen; 2. asiakkaiden vastapuolet, joita asianajajien on kohdeltava asiallisesti ja joiden laillisia oikeuksia asianajajien on kunnioitettava; ja 3. tuomioistuimet ja muut viranomaiset, joissa asianajajat ovat velvollisia toimimaan lain ja hyvän asianajajatavan edellyttämällä tavalla ja joissa asianajajien on edistettävä hyvää ja tehokasta oikeudenhoitoa (TO 2.3).

Asianajajan on oltava asiakkaalleen lojaali. Asianajaja on velvollinen lakia ja hyvää asianajajatapaa noudattaen parhaan kykynsä mukaan valvomaan asiakkaansa etua ja oikeutta (TO 3.1). Tehtävät on hoidettava huolellisesti, täsmällisesti, tarpeellisella joutuisuudella sekä tarpeettomia kustannuksia aiheuttamatta (TO 4.1). Asianajaja ei saa ottaa tehtävää vastaan, jos hänellä ei ole sen edellyttämää ammattitaitoa tai jos hän ei muulla tavoin kykene huolehtimaan tehtävän asianmukaisesta hoitamisesta (TO 4.2). Asianajaja ei saa antaa tuomioistuimelle lausumia, jotka hän tietää paikkansapitämättömiksi, eikä kiistää, minkä tietää todeksi. Asianajaja ei ole ilman erityistä syytä velvollinen tarkistamaan asiakkaansa antamia tietoja. Asianajaja ei saa myötävaikuttaa todisteiden hävittämiseen tai vääristelemiseen. Asianajajalla ei ole velvollisuutta, eikä vastoin asiakkaan tahtoa oikeutta esittää asiakkaan kannalta vahingollista todistetta tai tietoa, ellei tähän ole lakiin perustuvaa velvollisuutta (TO 8.2). Edellä asianajajan velvollisuuksista tuomioistuinta kohtaan sanottu on soveltuvin osin voimassa myös suhteessa muihin viranomaisiin ja välimiehiin (TO 8.3).

Luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetun lain 8 §:ssä säädetään pitkälti tapaohjeita vastaavista velvollisuuksista. Kuten edellä on todettu, seuraa jo rikosoikeudenkäyntilain säännöksistä velvollisuus noudattaa hyvää asianajotapaa ja sen mukaisesti paitsi valvoa asiakkaansa etua, myös edistää asian selvittämistä. Loppulausunnon antaminen on rikosasian käsittelyn sujuvuuden kannalta erittäin tärkeää, koska siinä tulee esittää näkemykset esitutkinta-aineiston riittävydestä, näytön arvioinnista, oikeuskysymyksistä tai muista asian käsittelyn kannalta tärkeistä seikoista. Näin ollen loppulausunnon perusteella voidaan arvioida tarvetta lisätutkinnan suorittamiselle ja se voidaan ottaa huomioon myös syyteharkinnassa.

Edellä selostettujen hyvää asianajotapaa koskevien ohjeiden nojalla voidaan katsoa, että avustajan velvollisuutena on ilman lakimuutostakin antaa loppulausunto esitutkintaviranomaiselle. Loppulausunnolla edistetään asian selvittämistä ja tehokasta oikeudenhoitoa. Selvää on toisaalta, ettei avustajalla voi olla velvollisuutta tietyn sisältöisen loppulausunnon antamiseen. Asian jatkokäsittelyn kannalta on kuitenkin tärkeää saada tietää esimerkiksi epäillyn mahdollisesta kiistämisestä ja sen perusteista, mikäli sellaisiin halutaan vedota. Vaikka asianosaisella on oikeus vaieta, voi tuomioistuin ottaa myöhemmin todistelutarkoituksessa annetun kertomuksen uskottavuutta arvioidessaan huomioon sen, miten myöhäisessä vaiheessa prosessia se annetaan ja millaisia tietoja asianosainen on saanut ennen kuin antaa lausunnon.

Toisaalta on selvää, että mahdollisuus puolustautua edellyttää laajaa tiedonsaantioikeutta esitutkinnassa ilmi tulleista seikoista sekä riittävää aikaa perehtyä esitutkinta-aineistoon. Pykälän 2 momentin mukaan loppulausunnon antamista varten onkin varattava aikaa niin, että lausunnon antaja ehtii riittävästi perehtymään asiaan ja että asian käsittelyä ei kuitenkaan tarpeettomasti viivytetä. Riittävää perehtymisaikaa arvioitaessa tulisi jo nykyisinkin ottaa huomioon esimerkiksi asian laatu ja laajuus sekä se, onko puolustus saanut mahdollisuuden perehtyä aineistoon jo esitutkinnan aikana vai vasta sen lopuksi. Viimeksi mainitussa tilanteessa aikaa on varattava eniten.

Avustajan laiminlyöntiä ei sanktioitaisi erikseen, mutta tällainen menettely voitaisiin ottaa huomioon arvioitaessa avustajan kelpoisuutta sekä edellytyksiä erilaisten asianajajaoikeudellisten seuraamusten määräämiseen. Näitä voivat olla esimerkiksi kantelu valvontalautakunnalle, esiintymiskielto tai menettelyn ottaminen huomioon oikeudenkäyntikuluja koskevassa ratkaisussa.

7.2 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

5 luku Syytteen vireillepanosta

8 §. Pykälässä säädetään haasteen antamisesta. Siihen lisättäisiin uusi *5 momentti*, jonka mukaan jos syyte koskee tekoa, josta on säädetty rangaistukseksi sakko tai enintään neljä vuotta vankeutta, haastaminen voidaan toimittaa esitutinnan yhteydessä niin, että epäillylle ilmoitetaan henkilökohtaisesti, milloin ja minkä tuomioistuimen kansliasta haaste ja muu tiedoksi annettava aineisto ovat saatavana (*saatavillaolohaaste*). Tiedoksi annettavat asiakirjat on lisäksi lähetettävä epäillyn ilmoittamaan osoitteeseen. Aineiston tulee olla saatavana niin hyvissä ajoin, että epäillyllä on riittävästi aikaa valmistella puolustustaan ennen asian käsittelyä oikeudessa.

Säännöksellä mahdollistettaisiin rikosasioissa uusi haasteen tiedoksiantotapa, joka vastaisi Ruotsissa käyttöön otettua ”saatavillaolohaastetta” (*tillgänglighetsdelgivning*). Sitä käytettäessä epäillylle ilmoitetaan heti rikospaikalla tapahtuvan tutkinnan ja kiinnioton yhteydessä, milloin asiakirjat ovat saatavilla kärjäoikeudesta. Asiakirjat lähetetään myös epäillyn ilmoittamaan osoitteeseen postitse tai sähköpostilla. Tiedoksiannon katsotaan tapahtuneen asiakirjojen tullessa saataville ja kun ne on lähetetty, riippumatta siitä, noutaako epäilty niitä tuomioistuimesta. Myöskään mitään postitse tai sähköpostilla tapahtuvan tiedoksiannon vahvistamista ei edellytetä.

Ehdotettu tiedoksiantotapa olisi tarkoitettu käyttöalaltaan laajemmaksi kuin Ruotsin menettely. Keskeisenä rajoituksena olisi, että sitä ei voitaisi käyttää vakavimmissa rikosasioissa. Ehdotuksen mukaiseen enintään neljän vuoden rangaistusuhkaan on päädytty sen vuoksi, että vastaava raja koskisi vaiheessa 1 tehdyn ehdotuksen mukaan (HE 188/2025 vp) kirjallisessa menettelyssä käsiteltäviä asioita ja lisäksi yhden tuomarin toimivalta on rajattu vastaavalla tavalla. Vakavimmissa rikosasioissa vastaaja on myös suhteellisen usein tutkintavankina, joten häntä ei tarvitse erikseen tavoitella haasteen tiedoksiantoa varten. Ratkaisevaa olisi se, mistä rikoksesta vastaajaa syytetään. Jos siis syyteharkinnan aikana syyttäjä päätyisi nostamaan syytteen vakavammasta rikoksesta kuin mistä henkilöä on esitutkinnassa epäilty, ei saatavillaolohaaste olisi lainmukainen tiedoksiantotapa asiassa, vaan olisi käytettävä muuta tiedoksiantotapaa. Mikäli tuomioistuin toisaalta päätyisi viran puolesta harkitsemaan yli neljän vuoden vankeusrangaistusta syyttäjän vaatimuksesta poiketen, olisi sen varattava vastaajalle tilaisuus tulla kuulluksi, vaikka haaste olisikin annettu laillisesti tiedoksi nyt ehdotettavalla tavalla.

Esitutkintaviranomaiset ovat kontaktissa asianosaisten kanssa myös muutoin kuin välittömästi rikospaikalla, esimerkiksi henkilökohtaisesti toimitettavan kuulustelun yhteydessä. Kuulustelua koskevien esitutkintalain 7 luvun säännösten nojalla tässä yhteydessä tulee lisäksi varmistua henkilön kunnosta ja ymmärryskyvystä. Tämän vuoksi säännöksessä edellytettäisiin, että ilmoitus tehdään henkilökohtaisesti, eikä esimerkiksi sähköpostin, puhelimen tai muun etäyhteyden välityksellä. Näin esitutkinnan yhteydessä olisi hyvät edellytykset saatavillaolohaasteen käyttöön myös muissa tilanteissa vastaanottajan oikeusturvaa vaarantamatta. Menettely ei käytännössä poikkeaisi esimerkiksi haastemiehen suorittamasta tiedoksiannosta tai tiedoksiannosta ”tien päällä” muutoin kuin siten, että epäillylle ei luonnollisestikaan voitaisi vielä esitutkinnan yhteydessä ilmoittaa haasteen ja muiden asiakirjojen tarkempaa sisältöä.

Vastaajan katsottaisiin saaneen haasteen tiedoksi silloin, kun asiakirjat ovat tulleet saataville ja lähetetty hänelle. Tiedoksiannon onnistumisen varmistamiseksi epäillyltä tiedusteltaisiin myös osoitetta, johon asiakirjat voidaan kärjäoikeudesta lähettää. Tämä osoite voisi olla sähköinen tai postiosoite. Mikäli epäillyllä olisi avustaja tai puolustaja, voitaisiin ilmoittaa myös hänen osoitteensa, jos asiamies samalla valtuutetaan ottamaan vastaan haasteen tiedoksianto. Tiedoksiannon edellytyksenä ei olisi, että vastaanottaja kävisi noutamassa ne tuomioistuimesta tai että hän lukisi lähetetyt asiakirjat tai kuittaisi ne vastaanotetuiksi. Olisi kuitenkin perusteltua

seurata tiedoksiantoja siten, että tuomioistuimella olisi tieto siitä, onko vastaaja noutanut asiakirjat vai ei. Tiedoksianto olisi toimitettu laillisesti myös, vaikka vastaanottajalla ei olisi ilmoittaa osoitetta. Tällöin hänen vastuulleen jäisi noutaa asiakirjat tuomioistuimesta. Mikäli vastaajalla ei ole osoitetta eikä hän nouda asiakirjoja, nämä seikat voitaisiin ottaa huomioon arvioitaessa edellytyksiä määrätä vastaaja noudettavaksi istuntoon ennakolta, mikäli hänen läsnäolonsa on tarpeen.

Saatavillaolohaasteen käyttöön liittyisi kuitenkin harkintavaltaa. Mikäli esitutkinnan aikana kävisi esimerkiksi ilmi, ettei epäilty kykene puolustamaan itseään, olisi nykyisenkin lain mukaisesti ryhdyttävä toimiin puolustajan määräämiseksi. Tällöin saatavillaolohaasteen käyttäminen ei olisi perusteltua. Samoin on selvää, ettei saatavillaolohaaste soveltuisi tilanteisiin, joissa epäilty on todennäköisesti vangittuna asian oikeuskäsittelyyn saakka. Mitään estettä ei kuitenkaan olisi sille, että jos epäilty vapautetaan ennen oikeudenkäyntiä, haaste annettaisiin hänelle tuossa yhteydessä tiedoksi nyt ehdotettavalla tavalla. Viime kädessä tuomioistuimen arvioitavaksi jäisi edelleen se, onko haaste annettu tiedoksi laillisesti. Tuomioistuimen olisikin saatava tieto saatavillaolohaasteen käyttämisestä paitsi asiakirjojen luovuttamista, myös asian käsittelyä varten.

Ehdotettu tiedoksiantotapa edellyttäisi viranomaisten yhteistyötä siten, että sovittaisiin lähtökohtaisesti noudatettavasta ajasta, jossa esitutkinta ehdittäisiin toimittaa loppuun ja suorittaa syyteharkinta sekä laatia tiedoksi annettavat asiakirjat. Esimerkiksi yksinkertaisissa asioissa, joissa noudatettaisiin nopean toiminnan (NOTO) menettelyjä, tällainen määräaika voisi olla kaavamainen. Muissa asioissa voitaisiin tarpeen tullen esitutkintayhteistyöllä sopia siitä, millainen määräaika esimerkiksi kuulustelussa voidaan epäilylle ilmoittaa. Lisäksi ajankohtaa määritettäessä olisi otettava huomioon se, että vastaajalle tulee jäädä riittävästi aikaa valmistella puolustustaan ennen oikeudenkäyntiä. Yksinkertaisissa asioissa riittävänä voidaan pitää joidenkin viikkojen aikaa. Tältä osin kysymys olisi järjestettävä yhteistyöllä Syyttäjälaitoksen ja tuomioistuinten välillä esimerkiksi varaamalla tiettyjä istuntopäiviä jo etukäteen, kuten nykyisinkin, tai sopimalla istunnon ajankohdasta tapauskohtaisesti.

Asiakirjojen olisi syytä tulla lähtökohtaisesti saataville epäillyn asuinpaikkaa lähellä olevassa käräjäoikeudessa. Myös epäillyn pyyntö saada noutaa asiakirjat tietystä käräjäoikeudesta voitaisiin ottaa huomioon. Sille olisi annettava erityistä painoarvoa, jos epäilyllä ei ole käytössään mitään osoitetta. Haasteen ei tarvitsisi olla saatavilla siinä käräjäoikeudessa, joka on toimivaltainen tai joka todennäköisesti tulee käsittelemään rikosasiaa. Käytännössä asiakirjat voisivat olla saatavilla käräjäoikeuden tiedoksiantokansliassa. Näin voitaisiin hyödyntää haastemiesten ammattitaitoa.

Ehdotuksella ei toisaalta rajoitettaisi mahdollisuutta käyttää niin sanottuja syyttäjähasteita rikosoikeudenkäyntilain 5 luvun 1 §:n 1 momentin mukaisesti. Tiedoksi annettava haaste voisi siten olla myös syyttäjän antama, vaikka se tulisivat saataville käräjäoikeuden kansliasta. Erona syyttäjähasteeseen olisi se, että tiedoksi annettavien asiakirjojen ei tarvitsisi valmistua niin nopeasti kuin syyttäjähasteen yhteydessä edellytetään. Käytettäessä saatavillaolohaastetta esitutkintaviranomainen ei luovuttaisi asiakirjoja epäilylle, vaan hän saisi tiedon siitä, mistä asiakirjat myöhemmin ovat saatavilla ja luovuttaisi osoitetietonsa niiden lähettämistä varten. Näin syyttäjälle jäisi enemmän aikaa haastehakemuksen sekä mahdollisen haasteen laatimiseen ja toisaalta vastaajaa ei olisi tarpeen yrittää tavoittaa uudelleen tiedoksiantoa varten.

Joskus saattaisi eri syistä tapahtua niin, etteivät asiakirjat valmistukaan ilmoitettuun ajankohtaan mennessä. Tällöin olisi käytettävä muita todisteellisia tiedoksiantotapoja, viime kädessä haastemiestiedoksiantoa tai haastamista ”tien päällä”. Lisäksi on mahdollista, että asian

käsittelyssä päädytäänkin esimerkiksi esitutinnan rajoittamiseen tai syyttämättä jättämiseen, jolloin päätös tästä annettaisiin tai lähetettäisiin epäillylle nykyisten säännösten mukaisesti.

9 §. Pykälässä säädetään vastauksen antamisesta haasteeseen ja sen sisällöstä. Sen *1 momenttia* muutettaisiin lisäämällä säännös, jonka mukaan vastaajan oikeudenkäyntiavustaja on velvollinen antamaan vastauksen tuomioistuimen määräämässä ajassa.

Haasteessa vastaajaa kehoitetaan vastaamaan häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin kirjallisesti tuomioistuimen määräämässä ajassa tai suullisesti istunnossa. Tuomioistuimen harkinnassa on, kehoitetaanko vastaus antamaan ennakolta kirjallisesti vai vasta istunnossa suullisesti. Niin sanottu kirjallinen ennakkovastaus on tarpeen erityisesti laajoissa asioissa, koska se edistää tuomioistuimen kirjallista tai mahdollista suullista valmistelua. Velvollisuus vastata koskisi tilannetta, jossa tuomioistuin on kehottanut vastaamaan haasteeseen etukäteen kirjallisesti sen määräämässä ajassa. Selvää on, että oikeudenkäyntiavustaja on velvollinen antamaan vastauksen myös suullisesti istunnossa. Toisaalta mitään estettä ei olisi antaa tuomioistuimelle kirjallinen ennakkovastaus, vaikka sellaista ei olisi pyydettykään.

Tehokas ja onnistunut valmistelu on avainasemassa rikosasian sujuvan tuomioistuin­käsittelyn kannalta. Ehdotuksen perustelut vastaavat osin myös edellä esituskintalain 10 luvun 1 §:ään ehdotettua muutosta. Haasteeseen vastaamistakin voidaan pitää jo nyt hyvän asianajotavan mukaisena velvollisuutena. Toisaalta sääntely ei ohjaisi vastauksen sisältöä, joten vastaajan avustaja voisi kiistää syytteen kokonaisuudessaan. Tälläkin tiedolla olisi merkitystä oikeudenkäynnin valmistelun kannalta erityisesti sellaisissa rikosasioissa, joissa ennakkovastauksen pyytämistä pidetään tarpeellisenä. Vastauksen sisällöllä voi olla vaikutusta myös tuomioistuimen arvioi­dessa, onko asiassa tarpeen toimittaa valmisteluistunto.

10 a §. Kumotun pykälän tilalle säädettäisiin uusi pykälä, jonka *1 momentin* mukaan tuomioistuin voi tarvittaessa kehottaa asianosaista täyttämään määräajassa 9 §:ssä tarkoitetut velvollisuutensa uhalla, ettei hän määräajan jälkeen saa ilmoittaa uutta todistetta, ellei hän saata todennäköiseksi, että hänen menettelynsä johtuu pätevistä syistä.

Lainkohdan sanamuoto vastaisi oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 22 §:ää, jossa säädetään niin sanotusta preklusiouhkaisesta valmistelukehotuksesta. Sääntelyn tarkoitus olisi sama kuin riita-asioissa, eli keskitetyn pääkäsittelyn turvaaminen ja tarpeettomien lykkäysten välttäminen. Preklusion kohteena olisivat kuitenkin ainoastaan todisteet, eli se ei rajoittaisi uusiin seikkoihin vetoamista. Rikosasioissa mahdollisuutta vedota uusiin seikkoihin rajoittaa jo nykyisin syytteen muuttamista koskeva rikosoikeudenkäyntilain 5 luvun 17 § ja toisaalta vastaajan mahdollisuutta vedota uusiin seikkoihin ei ole erityistä tarvetta rajoittaa, koska hänellä ei ole vetoamistaakkaa. Lisäksi tällainen rajoite olisi ongelmallinen puolustautumisoikeuksien kannalta.

Preklusion kohteena olisi myös asianosaisen kuuleminen todistelutarkoituksessa (ks. KKO 2004:70). Toisin sanoen jos asianosainen ei ilmoittaisi kehotuksen mukaisessa määräajassa haluavansa tulla kuulluksi todistelutarkoituksessa, tämä todistuskeino olisi lähtökohtaisesti prekludoitunut. Asianosaisen osalta voitaisiin vain erittäin poikkeuksellisesti arvioida, ettei todisteen merkitystä olisi kyetty arvioimaan ennakolta. Toisaalta tällaisessa tilanteessa voisi olla tapauskohtaisesti aiheellista informatiivisen prosessin johdon keinoin tiedustella, onko asianosainen tarkoituksella ja tietoisena ratkaisunsa oikeudellisista seurauksista jättänyt itsensä nimeämättä kuultavaksi.

Kehotuksen antaminen olisi tuomioistuimen harkinnassa, mutta sen olisi noudatettava jäljempänä ehdotettavaa 2 momentin mukaista menettelyä.

Prekludoitunutta todistetta ei siis lähtökohtaisesti saisi nimetä eikä esittää määräajan jälkeen, ellei poikkeusperuste täytyisi. Preklusiouhka koskisi tasapuolisesti kaikkia asianosaisia eli niin syyttäjää kuin asianomistajaa ja vastaajaa. Pätevää syytä arvioitaessa voitaisiin kiinnittää huomiota ensinnäkin asianosaisten prosessitoimien huolellisuuteen, kuten riita-asioita koskevassa oikeuskäytännössä on katsottu (esim. KKO 2012:93, KKO 2017:10 ja KKO 2019:56). Selvää on, että asianosainen voisi preklusion estämättä vedota vasta määräajan jälkeen ilmi tulleeseen todisteeseen. Rikosasioissa poikkeusperusteen soveltamisessa olisi lisäksi kiinnitettävä huomiota todisteen mahdolliseen merkitykseen vastaajan syyttömyyden kannalta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä syytetyn nimeämän todistelun epäämistä arvioitaessa on kiinnitetty huomiota ensinnäkin niihin perusteisiin, joita syytetty esittää todistelun vastaanottamisen tueksi. Näihin lukeutuu sen osoittaminen, että todiste olisi merkityksellinen totuuden selvittämiseksi asiassa. Merkityksettömiä tai selvästi shikaaninomaisessa tarkoituksessa nimettyjä todisteita ei tarvitse hyväksyä. Toiseksi tarkastellaan sitä, miten mahdollinen syytetyn nimeämän todistelun epäävä ratkaisu on perusteltu. Käytännössä kansalliselta tuomioistuimelta edellytetään sitä vakuuttavampia perusteluja todisteen epäämiselle, mitä painavimmat perusteet puolustus esittää. Kolmanneksi suoritetaan kokonaisarvio siitä, onko oikeudenkäynti ollut oikeudenmukainen. Tältä kannalta merkitystä voi olla muun ohella sillä, miten paljon muuta todistelua asiassa on esitetty (ks. esim. suuren jaoston tuomio Murtazaliyeva v. Venäjä, 18.12.2018 ja siinä viitattu suuren jaoston tuomio Perna v. Italia, 6.5.2003).

Preklusiouhkaisten kehotuksen poikkeusperustetta arvioitaessa olisikin otettava huomioon myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen ja ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön kehittyminen. Edellä todetuin tavoin oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuus ei kuitenkaan edellytä sitä, että todistepreklusio automaattisesti joustaisi tilanteessa, jossa vastaaja haluaisi esittää todisteita määräajan jälkeen ja väittäisi niiden olevan kannaltaan edullisia. Samalla on selvää, että mitä suurempi merkitys tarjotulla todisteella voisi olla vastaajan puolustautumismahdollisuuksien kannalta, sitä aiheellisempaa olisi sallia sen esittäminen preklusion estämättä. Mikäli todiste ei lähtökohtaisesti vaikuta erityisen merkitykselliseltä, sitä suurempi painoarvo voitaisiin vastaavasti antaa sille, esittääkö puolustus riittävät perusteet poiketa preklusiosta. Viimesijaisesti tuomioistuin voisi soveltaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 7 §:ssä säädettyä mahdollisuutta hankkia näyttöä, jos se todennäköisesti ei tue syytettä. Selvää on, ettei preklusio koske tuomioistuimen hankkimaa näyttöä.

Mikäli asianosainen nimeää todisteita preklusiouhkaisten kehotuksen mukaisen määräajan jälkeen, olisi tuomioistuimen otettava huomioon myös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 §:n sääntely. Preklusiouhasta riippumatta tuomioistuimen on kyseisen lainkohdan nojalla evättävä muun ohella näyttö, koskee asiaan vaikuttamatonta seikkaa tai on muuten tarpeeton. Viimeksi mainitulla perusteella voitaisiin esitöiden mukaan puuttua myös tilanteeseen, jossa asianosainen tarjoaa ylenpalttisesti todisteita. Yleensä riittävän kattava ja luotettava näyttö saadaan, kun teemasta kuullaan joitain todistajia. Kohta tulisi sovellettavaksi esimerkiksi silloin, kun asianosaisten soveltuvuudesta huoltajaksi tarjotaan kuultavaksi suurta todistajamäärää tai kun todistettavasta tapahtumasta on hyvätasoinen kuva- ja äänitallenne, jonka aitoudesta ei ole epäselvyyttä, mutta tästä huolimatta vaaditaan laajaa henkilötodistelua esitettäväksi. Säännöksen soveltaminen asianmukaisesti olisi tärkeää etenkin silloin, kun laajan todistelun tarkoituksena on selvästikin oikeudenkäynnin viivyttäminen tai vastapuolelle aiheutuvien oikeudenkäyntikulujen kasvattaminen (HE 46/2014 vp, s. 55).

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että tuomioistuim voi asettaa määräajan todisteiden esittämiseksi, jos asiassa on toimitettu valmisteluistunto. Tuomioistuimen olisi kuultava asianosaisia ennen määräajan asettamista. Määräaikaa ei voitaisi asettaa ennen kuin asianosaisilla on ollut riittävästi aikaa ja edellytykset valmistautua oikeudenkäyntiin.

Tarve preklusiouhkaisen valmistelukehotuksen käytölle pääkäsittelyn keskittämiseksi kärjäoikeudessa olisi suurin laajoissa rikosasioissa. Todistepreklusio ei siten olisi voimassa suoraan lain nojalla. Laajoissa asioissa olisi toisaalta erityisen tärkeää varmistua siitä, että asianosaisilla on ollut riittävästi aikaa ja edellytykset valmistautua oikeudenkäyntiin ennen kuin määräaika todisteiden nimeämiseksi asetetaan. Tästä syystä tuomioistuimen olisi myös kuultava asianosaisia ennen määräajan asettamista. Se, että asianosaiset vastustaisivat määräajan asettamista, ei kuitenkaan estäisi kehotuksen antamista ja määräajan asettamista. Arvioitaessa riittävää aikaa ja edellytyksiä valmistautua oikeudenkäyntiin tulisi ottaa huomioon muun ohella asian laatu ja laajuus, jo nimetty todistelu sekä se, missä vaiheessa asianosaiset ovat voineet perehtyä esitutkinta-aineistoon.

Määräaika voitaisiin asettaa joko suoraan valmisteluistunnossa tai sen jälkeen kirjallisessa valmistelussa tai vasta pääkäsittelyssä, jos vasta myöhemmin havaitaan tarve kehotuksen antamiselle. Edellytyksenä todistepreklusiouhkaisen määräajan asettamiselle olisi kuitenkin valmisteluistunnon toimittaminen asiassa. Oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan kärjäoikeudessa on vain puheenjohtaja valmistelussa. Näin ollen puheenjohtaja on toimivaltainen antamaan kehotuksen ennen pääkäsittelyä. Mikäli todistepreklusio asetetaan vasta pääkäsittelyssä, päätöksen tekisi asiaa käsittelevä kokoonpano.

15 b §. Pykälä olisi uusi ja siinä säädettäisiin niin kutsutusta lapsiolettamasta samoin kuin edellä ehdotetussa esitutkintalain 4 luvun 7 §:n 3 momentissa. Ehdotuksen perustelut vastaavat edellä kyseisen lainkohdan osalta esitettyä.

7.3 Oikeudenkäymiskaari

11 luku Tiedoksiannosta oikeudenkäynnissä

16 §. Pykälässä säädetään tiedoksiannosta asiamiehelle. Pykälän 2 momenttia muutettaisiin siten, että asiamiestiedoksiannon käyttöala ulotettaisiin rikosasioihin, joissa säädetty rangaistus on enintään neljä vuotta.

Käyttöalan laajennus olisi merkittävä. Enimmäisrangaistus vastaisi kirjallisen menettelyn käyttöalaa ja toisaalta myös yhden tuomarin toimivaltaa. Neljän vuoden enimmäisrangaistus rajaisi toisaalta asiamiestiedoksiannon käyttöalaa niin, ettei sitä voitaisi käyttää kaikkein vakavimpien rikosten kohdalla. Laajennuksen vaikutuksia oikeusturvaan arvioitaessa on huomioitava, että vastaajan olisi edelleen täytynyt valtuuttaa asiamies vastaanottamaan haasteen. Tällaisen valtuutuksen perusteella vastaajalle täytyy olla selvää, että haaste voidaan antaa tiedoksi asiamiehelle. Rikoksesta syytetyllä on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 c kohdan nojalla oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä, joten ehdotettu muutos olisi omiaan vahvistamaan tätä valinnanvapautta. Puolustuksen järjestäminen on vahvan pääsäännön mukaan epäillyn tai syytetyin ja avustajan välinen asia.

25 luku Muutoksenhaku kärjäoikeudesta hovioikeuteen

17 §. Pykälässä säädetään uudesta aineistosta hovioikeudessa. Siihen lisättäisiin uusi 3 momentti, jonka mukaan valittaja ei saa rikosasiassa vedota uusiin todisteisiin muutoin kuin 1 momentissa tarkoitettuun edellytykseen.

Pykälän 1 momentin mukaan valittaja ei saa hovioikeudessa riita-asiassa vedota muihin seikkoihin tai todisteisiin kuin niihin, jotka on esitetty kärjäoikeudessa, paitsi jos hän saattaa todennäköiseksi, ettei hän ole voinut vedota seikkaan tai todisteeseen kärjäoikeudessa tai että hänellä on ollut pätevä aihe olla tekemättä niin.

Hovioikeusvaiheessa todistepreklusio olisi voimassa suoraan lain nojalla eikä edellyttäisi tuomioistuimelta erityistä kehotusta. Muutos vahvistaisi oikeusastejärjestyksen periaatetta ja tavoitetta siitä, että oikeudenkäynnin painopisteen tulee olla kärjäoikeudessa. Säännös noudattaisi myös nykyisin riita-asioissa voimassa olevaa periaatetta preklusion asteittaisesta ankaroitumisesta. Toisaalta rikosoikeudenkäyntilakiin ehdotettu preklusiouhkainen valmistelukehotos jäisi käytännössä merkityksettömäksi, mikäli preklusiouhka ei olisi hovioikeusvaiheessa voimassa vähintään yhtä ankarana kuin kärjäoikeudessa.

Laki 96/2022, jonka voimaantulosta säädetään erikseen lailla, muuttaa hovioikeusmenettelyä monella merkityksellisellä tavalla. Sen myötä kärjäoikeudessa esitettävä henkilötodistelu tallennetaan yleensä videolle, jota käytetään todistelun vastaanottamiseksi hovioikeudessa. Henkilöiden kuuleminen uudelleen hovioikeudessa nykyiseen tapaan tulee olemaan uudistuksen myötä mahdollista vain erittäin poikkeuksellisesti, ja myös lisäkysymysten esittämiselle tulee olla riittävät perusteet. Uudistus ei kuitenkaan rajoita mahdollisuuksia uuden henkilötodistelun esittämiseen vasta hovioikeudessa. Nyt ehdotettava muutos vahvistaisi siten osaltaan kyseisen muutoksen tavoitteita hovioikeusmenettelyn tehostamisesta.

Suoraan lain nojalla soveltuva todistepreklusio palvelisi myös edellä kärjäoikeusvaiheen preklusiota koskevan ehdotuksen osalta todettuja tavoitteita pääkäsittelyn keskittämisen turvaamisesta ja sen välttämistä, että asianosainen voisi yllättää vastapuolensa nimeämällä aikaisemmin tiedossa olleen todisteen vasta muutoksenhakuvaiheessa. Myös puolustuksen voidaan edellyttää esittävän kaikki tiedossaan olevat todisteet jo kärjäoikeudessa. Oikeus puolustautua ja itsekriminointisuoja eivät merkitse, että puolustukselle tulisi mahdollistaa taktikoiminen siten, että syytetty aktivoituu ajamaan asiaansa vasta kärjäoikeuskäsittelyn jälkeen saatuaan tietoonsa kaiken syyttäjän esittämän todistelun. Hovioikeusvaiheessa on toisaalta jo selvää, millaista todistelua asiassa esitetään, joten myöskään puolustuksen tiedonsaantioikeuksien turvaamisen kannalta ei olisi estettä todistepreklusiolle.

Edellä todetuin tavoin todistepreklusion piirissä ovat kaikki todistuskeinot, myös asianosainen todistelutarkoituksessa. Niinpä asianosaista, jota ei ole nimetty kuultavaksi kärjäoikeudessa, ei voitaisi nimetä kuultavaksi hovioikeudessa ilman, että preklusion poikkeusperuste täyttyy. Tämä koskisi myös rikosasian vastaajan kuulemistä todistelutarkoituksessa.

Nykyisen lainkohdan esitöissä on todettu, että jos asianosainen ei alioikeuskäsittelyn aikana ole vielä ymmärtänyt seikan tai todisteen merkitystä eikä tämä johdu asianosaisen huolimattomuudesta, tulisi hänellä yleensä olla mahdollisuus vedota siihen hovioikeudessa. Pätevä syy uuden selvityksen esittämiselle voi olla olemassa myös silloin, kun todiste, johon vedotaan, aivan oleellisesti vaikuttaisi jutun lopputulokseen, ja jota asianosainen ei ole voinut tai huomannut aikaisemmin esittää (HE 15/1990 vp, s. 125–126). Edellä rikosoikeudenkäyntilain 5 lukuun ehdotetun muutoksen kaltaisesti pätevää syytä arvioitaessa voitaisiin siis myös hovioikeudessa kiinnittää huomiota todisteen merkitykseen. Syyttäjän kannalta huomionarvoista on, että puolustuksen mahdollisesti vetoamat uudet seikat voisivat antaa aiheen vedota uuteen todisteluun, mihin olisi tällöin myös pätevä syy.

Kuten korkein oikeus on ennakkopäätöksessään KKO 2019:56 (kohta 16) todennut, preklusion edellytyksiä koskevassa punninnassa on otettava huomioon tarve välttää sitä, että kielto vedota asian ratkaisemisen kannalta merkityksellisiin todisteisiin johtaisi oikeudenmenetyksiin, samoin kuin tarve välttää sitä, että todisteisiin vetoaminen ensimmäisessä oikeusasteessa laajenee pelkästään varmuuden vuoksi. Preklusio muutoksenhakuvaiheessa hovioikeudessa ei saa aiheuttomasti estää aineelliseen totuuteen pääsemistä (ks. KKO 2015:51, kohta 22). Uuteen todisteluun vetoamiselta edellytettyä pätevää aihetta arvioitaessa on otettava huomioon edellä kuvatut preklusion ristiriitaiset tavoitteet (ks. KKO 2015:28, kohta 7).

31 luku Ylimääräisestä muutoksenhausta

8 §. Pykälässä säädetään lainvoiman saaneen tuomion purkamisesta syytetyn eduksi rikosasiassa. Siihen lisättäisiin uusi *2 momentti*, jonka mukaan tuomion purkamista koskevaa asiaa käsiteltäessä noudatetaan uuteen todisteeseen vetoamisen osalta oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 7 §:ää.

Korkeimmassa oikeudessa seikka- ja todistepreklusio ovat voimassa myös rikosasioissa oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 7 §:n nojalla. Säännös koskee valitusasioita. Ylimääräisen muutoksenhaun osalta preklusiosta säädetään ainoastaan syytetyn vahingoksi tapahtuvan muutoksenhaun osalta oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 9 ja 9 c §:issä, minkä lisäksi ylimääräiselle muutoksenhaulle on säädetty vuoden määräaika saman luvun 10 §:ssä. Varsinaisen muutoksenhaun osalta on lisäksi säädetty valitusluvan myöntämisen erääksi perusteeksi oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 3 §:n 1 momentissa niin sanottu purkuperuste eli se, että ratkaisu olisi purettava tai poistettava. Näin ollen preklusiouhka saattaa olla käytännössä varsin heikkotehoinen myös varsinaisessa muutoksenhausta silloin, kun kysymys on syytetyn nimeämästä todistelusta.

Esimerkiksi ennakkopäätöksessään KKO 2018:41 hovioikeus oli tuominnut vastaajan rangaistukseen laittomasta uhkauksesta. Korkeimmalle oikeudelle tekemässään valituksessa vastaaja nimesi kuultavaksi uusia todistajia, jotka olivat hovioikeuden tuomion antamisen jälkeen suoritetussa lisätutkinnassa kertoneet tapahtumista tavalla, joka puhui vastaajan syyllisyyttä vastaan. Korkein oikeus katsoi, että vastaaja oli vedonnut sellaiseen uuteen selvitykseen, joka lainvoiman saaneen tuomion purkamista koskevassa asiassa esitettynä olisi johtanut tuomion purkamiseen. Tämän perusteella vastaajan sallittiin nimetä uudet todistajat vasta korkeimmassa oikeudessa oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 7 §:n preklusiosäännöksen estämättä.

Perusteeksi preklusion puuttumiselle ylimääräisestä muutoksenhausta syytetyn eduksi on todettu, että julkinen etu vaatii sellaisen tuomion purkamista, jolla joku on syyttömästi tuomittu. Lisäksi, kun syytetty ei rikosasiassa periaatteessa ole todistusvelvollinen, ei hänen viakseen voida lainkohdan esitöiden mukaan lukea, ettei hän jo jutussa ole vedonnut johonkin tiedossaan olleeseen seikkaan tai todisteeseen (KKO 2016:83, kohta 18 ja siellä viitattu HE 14/1958 vp s. 9).

Ylimääräisen muutoksenhaun keskeisenä tarkoituksena on estää väärin langettavien tuomioiden jääminen voimaan. Voidaankin pitää rikosoikeudellisen järjestelmän legitimiisyyden kannalta tärkeänä, että tällainen mahdollisuus lainvoimaistenkin syylliseksi toteavien tuomioiden purkamiseen on olemassa. Järjestelmän kannalta tärkeää on kuitenkin myös rikostuomioiden lähtökohtainen pysyvyys. Oikeusastejärjestyksen periaatteen kannalta on ongelmallista, mikäli uutta todistelua voidaan esteettä nimetä ylimmässä oikeusasteessa riippumatta siitä, onko se ollut muutoksenhakijan tiedossa jo aikaisemmin.

Todistepreklusion asteittaisen ankaroitumisen ja käytännön toimivuuden vuoksi olisikin tarpeen säätää myös ylimääräistä muutoksenhakua koskevasta rajoituksesta uusien todisteiden esittämiselle. Muutoin preklusiouhka alemmissa oikeusasteissa menettäisi merkitystään ja toisaalta saattaisi epäsuorasti kannustaa pitkittämään asian käsittelyä perusteettomastikin aina korkeimpaan oikeuteen saakka.

Preklusio olisi kuitenkin myös ylimääräisessä muutoksenhaussa joustava ja selvää on, että esimerkiksi vasta oikeudenkäynnin jälkeen tietoon tullut alibitodistelu voitaisiin ottaa huomioon todistepreklusion estämättä. Todisteen merkityksen lisäksi harkinnassa olisi kuitenkin mahdollista arvioida esimerkiksi syyksi aikaisemmin esitetyn näytön vakuuttavuutta ja perusteita sille, miksi todisteeseen vedotaan vasta ylimääräisessä muutoksenhaussa. Tuomionpurun edellytyksenä on nykyisinkin se, että uuden todisteen esittäminen todennäköisesti olisi johtanut syytetylle edullisempaan lopputulokseen. Uuden todisteen nimeäminen ei siis sinänsä muodosta riittävää perustetta purkaa tuomio tai myöntää valituslupa purkuperusteella.

8 a §. Pykälässä säädetään menettämisseuraamusta rikosasiassa koskevan tuomion purkamisesta vastaajan eduksi. Siihen lisättäisiin uusi *2 momentti*, jonka mukaan tuomion purkamista koskevaa asiaa käsiteltäessä noudatetaan uuteen todisteeseen vetoamisen osalta oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 7 §:ää.

Ehdotuksen perustelut vastaisivat edellä 8 §:n osalta esitettyä.

7.4 Rikosrekisterilaki

4 §. Pykälässä säädetään tietojen luovuttamisesta rikosrekisteristä eri tarkoituksiin. Sen *1 momentin* 2 ja 5 kohtiin lisättäisiin mahdollisuus luovuttaa tietoja rikosrekisteristä syyttäjälle ja esitutkintaviranomaiselle esitutkinnan rajoittamisasiaa varten.

Rikosrekisterilain nykyinen säännös on alkuperäisessä muodossaan eli se on ajalta ennen rikosoikeudenkäyntilain ja nykyisen esitutkintalain säätämistä. Sääntelyssä ei näin ollen ole otettu huomioon nykyisin voimassa olevia mahdollisuuksia luopua toimenpiteistä esimerkiksi rajoittamalla esitutkintaa niin sanotulla konkurrenssiperusteella eli jos epäilty rikos ei yhteisen rangaistuksen määramistä tai aikaisemmin tuomitun rangaistuksen huomioon ottamista koskevien säännösten johdosta olennaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään. Käytännössä konkurrenssiperusteen soveltaminen edellyttäisi kuitenkin eräissä tilanteissa tietoa rikosrekisteristä esimerkiksi sen selvittämiseksi, onko epäilty tuomittu rangaistukseen sellaisista teoista, jotka kuuluisivat samaan konkurrenssiryhmään tutkittavana olevan rikosepäilyn kanssa. Tällaisesta niin sanotusta jälkikonkurrenssitilanteesta olisi tarkoituksenmukaista saada tieto mahdollisimman varhaisessa rikosprosessin vaiheessa, jotta sen vaikutus epäillyn rikoksen esitutkinnan ja syyteharkinnan kannalta voidaan arvioida etupainotteisesti.

Lainkohdan esitöiden mukaan tietojen luovuttamista rajoitettiin jonkin verran aikaisemmasta, jolloin tieto oli pyydettyäessä annettava kaupungin poliisiviranomaiselle syytettä varten. Kun syytteenpano kuuluu viralliselle syyttäjälle, ei tiedon antamista poliisille voitu kyseisellä perusteella pitää enää tarpeellisenä. Lisäksi todettiin, että poliisilla tai muulla esitutkintaviranomaisella ei olisi oikeutta hankkia tietoa rikosrekisteristä pelkästään rikostutkintaa varten, koska henkilön menneisyyttä ei voida pitää todistusaineistona esitutkinnassa (HE 368/1992 vp, s. 11). Sääntelyn tarkoituksena ei siten voida katsoa olleen rajoittaa tiedonsaantia nyt kysymyksessä oleviin tarkoituksiin.

Luovuttaminen esitutinnan rajoittamisasiaa varten merkitsisi esitutkintalain 3 luvun 10 §:ssä tarkoitettua rajoittamista, josta päättää syyttäjä tutkinnanjohtajan esityksestä. Säännöstä ei sen sijaan sovellettaisi tilanteissa, joissa tutkinnanjohtaja voisi päättää esitutkinnan toimittamatta jättämisestä tai lopettamisesta ehdotetun esitutkintalain 3 luvun 9 §:n nojalla.

7.5 Laki tuomioistuimen velvollisuudesta ilmoittaa eräistä ratkaisuksistaan

2 §. *Velvollisuus ilmoittaa virkamiestä ja viranhaltijaa koskevasta rikosasiasta.* Pykälän 1 momentin mukaan tuomioistuimen, joka on tuominnut valtion virkamiehen, kunnallisen tai evankelis-luterilaisen kirkon viranhaltijan rikoksesta, on ilmoitettava ratkaisustaan lähettämällä siitä jäljennös sille viranomaiselle, jonka alainen virkamies tai viranhaltija on. Evankelis-luterilaisen kirkon pappia koskevasta ratkaisusta on ilmoitettava lisäksi tuomiokapitulille. Tuomioistuimen on lähetettävä jäljennös myös oikeuskanslerille ja eduskunnan oikeusasiamiehelle edellä tarkoitettua ratkaisusta samoin kuin ratkaisusta, jolla virkamiestä tai viranhaltijaa koskeva syyte on hylätty.

Lainkohtaan lisättäisiin velvollisuus ilmoittaa hyvinvointialueen viranhaltijaa koskevasta rikosasiasta. Hyvinvointialueita ja niiden viranhaltijoita koskeva lainsäädäntö tuli voimaan 1.7.2021. Hyvinvointialueiden myötä syntyi uusi viranomainen ja osa kunnallisista viranhaltijoistakin siirtyi hyvinvointialueiden viranhaltijoiksi. Nykyisen lainkohdan esitöissä mainitaan ilmoitusvelvollisuuden perusteena se, että rangaistustiedot voivat vaikuttaa edellytyksiin purkaa virkasuhde tai sanoa se irti sen mukaan kuin kunnallisista viranhaltijoista annetussa laissa (304/2003) säädetään (HE 102/2009 vp, s. 30). Tuon lain nimikkeenä on nykyisin laki kunnan ja hyvinvointialueen viranhaltijasta.

8 Lakia alemman asteinen sääntely

Edunvalvojan sijaisen määräämistä lapselle koskevaan esitutkintalain 4 luvun 8 §:n 2 momentissa ehdotetaan säädettäväksi asetuksenantovaltuudesta, jonka mukaan käräjäoikeuksien päivystyksestä kiireellisissä tapauksissa säädetään oikeusministeriön asetuksella. Tämä vastaisi sisällöltään pakkokeinolain 3 luvun 1 §:n 1 momentissa säädettyä.

Asetuksenantovaltuuden nojalla muutettaisiin vangitsemisasioiden ja muiden kiireellisten asioiden käsittelystä käräjäoikeuksissa eräissä tapauksissa annettua oikeusministeriön asetusta 953/2013 lisäämällä kyseinen asiaryhmä asetuksen soveltamisalaan. Näin varmistettaisiin se, että edunvalvojan sijaisesta voitaisiin antaa väliaikainen määräys holhoustoimesta annetun lain 79 §:n mukaisesti viikonloppuisin tai erityisesti pitkien pyhien aikaan.

9 Voimaantulo

Ehdotetaan, että lait tulevat voimaan 1.1.2027.

10 Toimeenpano ja seuranta

Lakiehdotusten toimeenpano ei edellyttäisi erityisiä toimia. Viranomaisille varattaisiin muutaman kuukauden siirtymäaika, joka mahdollistaisi esimerkiksi lakimuutosten edellyttämän kouluttamisen ja tietojärjestelmien muuttamisen.

Oikeusministeriö selvittäisi yhteistyössä sisäministeriön kanssa muutaman vuoden kuluttua lakiehdotusten voimaantulosta, ovatko tavoitellut vaikutukset toteutuneet.

Oikeusministeriö seuraa oikeudenkäyntimenettelyä koskevan lainsäädännön toimivuutta yleisellä tasolla hyödyntäen esimerkiksi tilastoja. Oikeusministeriö seuraa erityisesti uudistuksen vaikutuksia tuomioistuimenmenettelyyn ja syyttäjien toimintaan. Esitutkintaviranomaisten osalta seuranta toteuttavat muut ministeriöt, erityisesti sisäministeriö, jonka hallinnonalaan kuuluvat poliisi ja Rajavartiolaitos.

11 Suhde muihin esityksiin

[Täydennetään jatkovalmistelussa.]

12 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

12.1 Aluksi

Ehdotettava sääntely on merkityksellistä perustuslain 21 §:n kannalta. Mainitun perusoikeussäännöksen mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla. Ehdotus on yleisesti huomionarvoinen myös perustuslain 3 §:ssä tarkoitetun tuomiovallan käytön kannalta (ks. myös PeVL 53/2014 vp, s. 2/II). Perustuslakivaliokunnan mielestä perustuslain 21 §:ään kiinnittyvien oikeudenkäynnin luonteenomaisten piirteiden lisäksi sääntelyn arvioinnissa merkityksellistä on erityisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa turvattu oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (PeVL 5/2018 vp, s. 4).

Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja asioiden viivytyksettömään käsittelyyn liittyvien perusoikeuksien merkitykseen oikeusvaltion kulmakivinä (PeVL 12/2017 vp, s. 2, PeVL 14/2016 vp, s. 9, PeVL 29/2014 vp, s. 2). Perustuslakivaliokunta on korostanut myös, että tuomioistuinten ja muiden oikeusturvan toteuttamisesta vastaavien viranomaisten perusrahoitus on turvattava riittävällä tavalla hankalassakin taloustilanteessa (PeVL 19/2016 vp, s. 4, PeVL 14/2016 vp, s. 9, PeVL 9/2016 vp, s. 5 ja PeVL 29/2014 vp, s. 2/II). Valiokunta onkin korostanut, että tämän johdosta oikeusprosessien keventämiseen ei ole syytä ryhtyä vain toimintamenojen säästöjen tavoittelemiseksi (PeVL 5/2018 vp, s. 2).

Tuomioistuinten kokoonpanojen keventämistä on perustuslakivaliokunnassa arvioitu siitakin näkökulmasta, että oikeusturvan kannalta myös asioiden käsittelyn joutuisuudella on merkitystä. Päätösvaltaisen kokoonpanon keventämisellä käsittelyn asianmukaisuutta vaarantamatta saatetaan valiokunnan näkemyksen mukaan mahdollistaa tuomioistuinten voimavarojen oikea kohdentaminen esimerkiksi vaativien ja vähemmän vaativien asioiden käsittelyyn. Tämä taas saattaa olla omiaan tehostamaan tuomioistuinten ratkaisutoimintaa niin, että asiat tulevat käsitellyiksi perustuslain edellyttämällä tavalla ilman aiheutonta viivytystä. Valiokunnan käytännössä on edellytetty, että kevyemmässä kokoonpanossa käsiteltäviksi ehdotetut asiat ovat sellaisia, jotka asiallisesti soveltuvat kevyemmän kokoonpanon ratkaistaviksi (PeVL 5/2018 vp, s. 3 ja PeVL 2/2006 vp, s. 2/II). Näiden kannanottojen katsottiin soveltuvan myös arvioitaessa sitä, voidaanko tuomioistuinratkaisu tehdä istuntoa järjestämättä (PeVL 53/2014 vp, s. 3/II).

Euroopan neuvoston ministerineuvosto on jo vuonna 1987 antanut suosituksen No. R (87) 18 rikosasioiden käsittelyn yksinkertaistamisesta. Siinä todetaan muun ohella, että erityisesti

suhteellisen vähäisten rikosasioiden käsittelyssä tulee ottaa huomioon erilaiset tavanomaiselle rikosprosessille vaihtoehtoiset käsittelytavat, kuten laajempi harkinnanvaraisuus syyteharkinnassa sekä mahdollisuudet ratkaista asia tuomioistuimen ulkopuolella. Lisäksi tulee pyrkiä keventämään myös tuomioistuimessa tapahtuvaa rikosasian käsittelyä esimerkiksi vähentämällä erilaisia muotovaatimuksia. Suosituksen johdannossa korostetaan, että rikosasioiden käsittelyn viivästyminen heikentää rikosoikeuden uskottavuutta ja vaatimusta käsittelyn asianmukaisuudesta.

Suositukseen viitaten Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä on katsottu, että keinoista nopeuttaa rikosprosessia, kuten syyteneuvottelusta, on kiistämätöntä hyötyä syytetyille, rikosoikeudenhoidon viranomaisille ja rikoksen uhrille, koska se vähentää viranomaisten työtä ja nopeuttaa rikosvastuun vahvistamista, mikä myös helpottaa siviilioikeudellisesta vastuusta päättämistä (ks. esim. päätös asiassa Nikolov v. Bulgaria, 28.9.2010, sekä HE 58/2013 vp s. 9–10). Jo varhaisemmassa ratkaisukäytännössä on todettu, että oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta koskeva ihmisoikeussopimuksen 6 artikla määrää edellyttää oikeuskäsittelyn olevan joutuissa ja asianmukainen. Näiden tavoitteiden välillä tulee vallita oikeudenmukainen tasapaino (ks. tuomio asiassa Boddaert v. Belgia, 12.10.1992, kohta 39).

Rikosprosessien sujuvoittamisen tavoitteena on, että viranomaisten voimavaroja voitaisiin nykyistä paremmin kohdentaa mahdollisimman vaikuttavalla tavalla ja siten, että asiat voidaan käsitellä ilman aiheutonta viivytystä ottaen huomioon objektiivisesti arvioitava oikeusturvan tarve.

Ehdotetut muutokset ovat merkityksellisiä muidenkin kuin edellä mainittujen perusoikeuksien kannalta, mitä arvioidaan tarkemmin jäljempänä.

12.2 Esitutkintaa koskevat muutosehdotukset

Asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittämistä koskevalla ehdotuksella ei muutettaisi niitä edellytyksiä, joiden perusteella syyttäjät ratkaisevat, ottavatko he kyseisen vaatimuksen ajaakseen. Sen sijaan ehdotuksen tarkoituksena on, että tähän kysymykseen saataisiin selvyys mahdollisimman aikaisessa vaiheessa prosessia, mikä olisi myös asianomistajan edun mukaista. Tällöin asianomistaja voisi ryhtyä mahdollisimman nopeasti toimiin oikeuksiensa turvaamiseksi ja esimerkiksi riittävän todistelun hankkimiseksi, turvautuen tarvittaessa oikeudelliseen apuun. Ehdotuksen ei näin ollen katsota rajoittavan asianomistajan oikeusturvaa ja oikeutta saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti, vaan pikemminkin parantavan asianomistajan asemaa.

Rikosilmoituksen kirjaamatta jättämistä ja kirjaamisen lykkäämistä koskevilla ehdotuksilla ei myöskään katsota rajoitettavan asianosaisten oikeusturvaa. Mahdollisuus olla kirjaamatta rikosilmoitus on rajattu tilanteisiin, joissa kysymys on esitutkintaviranomaisen tietoverkossa havaitsemasta, suhteellisen vähäisestä rikoksesta, jonka selvittämisen ei arvioitaisi olevan mahdollista. Rikosilmoituksen kirjaamisen lykkääminen ei puolestaan merkitsisi sitä, ettei esitutkintaviranomainen voisi aloittaa esitutkintaa ja ryhtyä tarvittaviin toimiin esimerkiksi asianomistajan suojaamiseksi.

Esitutkinnan toimittamatta jättämistä ja lopettamista koskevat ehdotukset perustuvat sääntelymalliin, jossa toimenpiteistä luopumisen perusteet vastaisivat eräitä rikosoikeudenkäyntilain 1 luvussa säädettyjä syyttämättäjättämisperusteita ja esitutkintalain 3 luvun 10 §:n viittauksen nojalla osin myös nykyisiä esitutkinnan rajoittamisperusteita. Tutkinnanjohtajan päätösvalta olisi kuitenkin olennaisesti rajoitetumpaa kuin syyttäjän. Siten

ehdotuksilla ei laajenneta toimenpiteistä luopumisen perusteita, vaan sujuvoitetaan menettelyä mahdollistamalla päätöksenteko nykyistä aikaisemmassa prosessin vaiheessa. Tämä vähentää ratkaisun tekemiseen tarvittavia resursseja ja aikaa.

Kynnys esitutkinnan toimittamatta jättämiselle ja lopettamiselle olisi kuitenkin korkea, sillä lainkohdan mukaan tulisi olla ilmeistä, että jokin peruste toimenpiteistä luopumiseen täyttyy yksittäistapauksessa. Nykyinen esitutkintalaki on säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (PeVL 66/2010 vp), joten toimenpiteistä luopuminen ei sinänsä ole ristiriidassa perusoikeusjärjestelmän kanssa. Lisäksi asianosaisten oikeusturvan kannalta huomionarvoisia ovat erilaiset esitutkintaan liittyvät oikeusturvakeinot sekä viime kädessä mahdollisuus toissijaisen syyteoikeuden käyttämiseen.

Esitutkintatoimenpiteiden suhteuttamista koskeva ehdotus vahvistaisi oikeusturvaa ja perustuslain 6 §:ssä turvattua ihmisten yhdenvertaisuutta lain edessä. Säättämällä nykyistä tarkemmin niistä perusteista, joilla esitutkintatoimenpiteitä voidaan asettaa tarkeysjärjestykseen, voidaan paremmin varmistua siitä, että tällaiset ratkaisut ovat asianmukaisia ja soveltamiskäytäntö mahdollisimman yhtenäinen.

Esitutkinnan keskeyttämistä koskevalla ehdotuksella ei katsota olevan merkitystä perustuslain kannalta, sillä kysymys on tilanteista, joissa esitutkintaa ei voida saattaa tuloksekkaalla tavalla loppuun johtuen esitutkintaviranomaisten vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella olevista syistä. Ehdotus lähinnä selkeyttäisi oikeustilaa ja myös esimerkiksi asianomistajan asemaa, sillä nykyisin saattaa syntyä sellainen perusteeton käsitys, että asian esitutkinta on käynnissä, vaikka sen loppuun saattamiseksi ei tosiasiassa ole mahdollisuuksia ainakaan kyseisenä ajankohtana. Keskeyttäminen on kuitenkin rikosvastuun toteuttamisen ja asianomistajan oikeusturvan kannalta parempi vaihtoehto kuin toimenpiteistä luopuminen, joka tosin voi tulla kysymykseen olosuhteista riippuen. Keskeytetyn esitutkinnan jatkaminen on joka tapauksessa mahdollista matalammalla kynnyksellä kuin rajoitus päätöksen peruuttaminen.

Perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Lapsiolettamasta säättäminen vahvistaisi lainsäädännön tasolla lasten oikeusturvaa riippumatta siitä, missä asemassa he rikosprosessiin osallistuvat. Käytännössä ehdotus ei muuttaisi oikeustilaa, sillä vastaava oletama on jo voimassa poliisin ohjeistuksella.

Oikeus saada oikeudellista apua tarvittaessa julkisen vallan kustannuksella tuomioistuinasioissa kuuluu perustuslain 21 §:n 2 momentissa tarkoitettuihin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin (ks. HE 309/1993 vp, s. 74). Edunvalvojan sijaisen kustannuksia koskeva ehdotus on jossain määrin merkityksellinen tämän perusoikeuden kannalta. Esimerkiksi nykyinen oikeusapulaki on kuitenkin säädetty ilman perustuslakivaliokunnan myötävaikutusta. Perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännöstä ei ole muutoinkaan havaittu esteitä sille, että ehdotus edunvalvojan sijaisen kustannusten takaisinkorvausvelvollisuudesta säädettäisiin tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

Ehdotettu asetuksenantovaltuus mahdollistaisi edunvalvojan sijaisen määräämisen päivystysluonteisena asiana esimerkiksi juhlapyhien aikana. Tämä parantaisi lasten oikeusturvaa vakavissa ja kiireellisissä asioissa. Se, että lasta voitaisiin kuulla välittömästi myös tuomioistuinten aukioloaikojen ulkopuolella voisi myös vähentää tarvetta käyttää vapauteen kohdistuvia pakkokeinoja rikostutkinnan turvaamiseksi.

Kuulustelun äänitallentaminen vahvistaisi kuulusteluun osallistuvien oikeusturvaa. Tämä koskee niin kuulusteltavaa ja hänen mahdollista avustajaansa tai muuta osallistujaa kuin myös

kuulustelua suorittavaa virkamiestä. Äänitallenne antaisi nykyisen kaltaista kuulustelupöytäkirjaa olennaisesti autenttisemman kuvan kuulustelun kulusta.

12.3 Tiedoksiantomenettely

Oikeusturvan kannalta merkityksellisenä voidaan pitää myös tiedoksiantosääntelyä. Perustuslain 21 §:n oikeussuojatakeisiin kuuluu siinä nimenomaisesti mainittujen osa-alueiden ohella muun muassa oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto syytteiden sisällöstä ja perusteista henkilön ymmärtämällä kielellä (HE 309/1993 vp, s. 74). Tiedoksiannolla on olennainen vaikutus siihen, miten asianosaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin toteutuu. Tiedoksianto on tehtävä siten, että vastaanottaja saa oikeuksiensa käyttämiseksi tarvitsemansa tiedot selkeästi, hänelle ymmärrettävinä ja riittävän ajoissa (PeVL 9/2010 vp, s. 2). Myös asianomistajan osalta voidaan perustellusti katsoa, että oikeus saada tieto asian käsittelystä ja mahdollisuudesta osallistua siihen muodostaa keskeisen osan oikeusturvaa ja oikeuksien saatavuutta.

Ehdotus saatavillaolohaasteesta perustuu Ruotsin oikeudessa omaksuttuun ja siellä toimivaksi havaittuun menettelyyn. Ruotsissa kyseistä menettelyä käytetään osana rikosasioiden nopeaa käsittelyä ja tiedoksianto tapahtuu yleensä välittömästi rikospaikalla. Ehdotuksen mukaan saatavillaolohaasteen käyttöala olisi tätä merkittävästi laajempi, sillä sitä voitaisiin käyttää useimmissa rikosasioissa esitutinnan yhteydessä. Vastaajien perustuslaillisia oikeuksia tällaisen menettelyn ei katsota rajoittavan, sillä tiedoksiantotapa edellyttäisi henkilökohtaista kontaktia epäillyn kanssa, missä yhteydessä voitaisiin varmistua esimerkiksi tämän kunnosta. Lisäksi asiakirjat lähetettäisiin epäillyn osoitteeseen, joten menettely muistuttaisi pitkälti nykyistä ”tien päältä” haastamista, josta säädetään rikosoikeudenkäyntilain 5 luvun 8 §:n 3 momentissa. Menettelyä ei voitaisi käyttää kaikkein vakavimmissa rikosasioissa, mikä vahvistaisi epäillyn oikeusturvaa. Mikäli epäilty tuomittaisiin rangaistukseen, hänellä olisi mahdollisuus käyttää muutoksenhakukeinoja nykyiseen tapaan ja turvautua viime kädessä ylimääräiseen muutoksenhakuun.

Saatavillaolohaasteen käyttö ei edellyttäisi epäillyn velvoittamista jäämään esitutkintaviranomaisen toimipaikkaan esitutkintalain 10 luvun 2 a §:ssä säädetyn kaltaisesti. Näin ollen kyseinen tiedoksiantotapa vähentäisi vapaudenmenetyksiä rikosprosessin yhteydessä.

Ehdotettu asiamiestiedoksiannon laajentaminen mahdollistaisi nykyistä tehokkaammin sen, että vastaaja voisi käyttää Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 c) kohdan mukaista oikeuttaan valita, puolustautuuko hän henkilökohtaisesti vai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä. Tämänkin tiedoksiantotavan käyttöalaa ehdotetaan rajoitettavaksi siten, ettei se tule kysymykseen kaikkein vakavimpien rikosten osalta.

Perustuslain kannalta ehdotuksen kannalta merkityksellinen on myös oikeus saada asiansa käsitellyksi ilman aiheetonta viivytystä. Tämä oikeus koskee kaikkia asianosaisia, myös oikeussuojaa hakevaa asianomistajaa. Yleisin pääkäsittelyjen peruuntumisen ja käsittelyn viivästymisen syy on se, ettei vastaajaa ole saatu haastettua oikeudenkäyntiin. Tämä puolestaan voi johtua monista tekijöistä, kuten vastaajan kodittomuudesta, elämänhallintaan liittyvistä ongelmista, haasteen pakoilusta tai oleskelusta ulkomailla. Saatavillaolohaaste on arvioitu tehokkaaksi keinoksi vähentää vastaajien poissaolosta aiheutuvia viivästyksiä, mikä tulisi ottaa huomioon arvioitaessa ehdotuksen suhdetta perustuslakiin.

12.4 Velvollisuus loppulausunnon ja ennakkovastauksen antamiseen sekä todistepreklusio

Oikeusministeriön tilaamassa, kärjätuomari Antti Tapanilan laatimassa selvityksessä Mahdollisuudet laajentaa asianosaisten velvollisuutta esittää todistelua määräajassa rikosasiassa (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:26) tarkastellaan laajasti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä ja oikeustilaa Euroopan neuvoston eri jäsenmaissa.

Kuten selvityksessä katsotaan, itsekriminointisuojan kannalta preklusio ei voine aiheuttaa ongelmia. Itsekriminointisuoja turvaa valinnanvapautta järjestää puolustus haluamallaan tavalla sekä mahdollistaa passiivisuuden puolustautumisvaihtoehtona. Tästä näkökulmasta ei ole merkityksellistä, että todisteiden esittämiselle asetetaan määräaikoja oikeudenkäynnin kuluessa joko tuomioistuimen määräyksellä tai suoraan lain nojalla. Rikosprosessuaalinen lainsäädäntö asettaa jo nykyisellään syytetyille velvollisuuksia, jotka tosiasiallisesti edellyttävät syytetyltä aktiivisia toimia. Sen sijaan itsekriminointisuoja ei estä sitä, että prosessitoimien ajallista toteuttamista rajoitetaan. Ammattitaitoisesti oikeudenkäyntiavustajan tai puolustajan tehtävää hoitava lakimies on velvollinen toimittamaan vastauksen ja ottamaan siinä kantaa rangaistusvaatimukseen.

Myöskään puolustuksen suosimisen periaatteesta ei johtuisi estettä todistepreklusiolle. Syytetyn oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustustaan edellyttäisi selvityksen mukaan kuitenkin sitä, syytetyllä tulee olla tosiasiallinen tilaisuus selvittää asiaan mahdollisesti vaikuttavaa todistelua ennen preklusion määräajan umpeutumista. Tällä seikalla on merkitystä myös preklusion poikkeamismahdollisuuksiin, sillä yhtenä poikkeamisen arviointikriteerinä on selonottovelvollisuuden toteuttaminen.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön perusteella preklusiosääntelyssä tai ainakin sen soveltamisessa olisi aiheellista painottaa puolustuksen nimeämän todistelun merkittävyyttä. Vähäinen määräajan ylittäminen esimerkiksi oikeudenkäyntiasiamiehen laiminlyönnin vuoksi ei saisi johtaa siihen, että syytetyn nimeämä keskeinen todiste hylättäisiin yksinomaan muodollisella perusteella. Preklusiosääntely edellyttäisi siten tuomioistuimelta kykyä tilanneherkkään lainsoveltamiseen. Tuomioistuimelta jo nykyisellään edellytettävään rooliin tämä ei merkittäisi kuitenkaan ratkaisevaa muutosta, koska tuomioistuimen tehtävään kuuluu huolehtia, että asia tulee asianmukaisesti käsitellyksi eikä siihen sekoiteta mitään asiaan kuulumatonta. Tuomioistuin vastaa viime kädessä siitä, että oikeudenkäyntimenettely toteutuu oikeudenmukaisesti kunkin asianosaisten näkökulmasta.

Eräiden Georgiaa koskevien tapausten perusteella voidaan päätellä, että sisällöltään ankarakaan preklusiota koskeva säännös ei itsessään aiheuta ristiriitaa 6 artiklan velvoitteiden kanssa (tuomiot Kikabidze v. Georgia, 16.11.2021 ja Rusishvili v. Georgia, 30.6.2022). Ei edes siinä tapauksessa, että preklusio astuisi voimaan rikosprosessin alkuvaiheessa ja säännökseen perustuva poikkeamismahdollisuus olisi tarkasti rajattu ja verraten ankarasti sanktioitu. Olennaista arvioissa on ollut, että kansallisessa lainsäädännössä on ollut poikkeamismahdollisuus, joka on perustunut todisteen merkittävyydelle syytetyn puolustautumisen näkökulmasta.

12.5 Rikosrekisteritietojen luovuttaminen

Rikosrekisteritietoja koskeva sääntely on merkityksellistä perustuslain 10 §:ssä säädetyn yksityiselämän ja henkilötietojen suojan kannalta. Perustuslakivaliokunnan vakiintuneen käytännön mukaan lainsäätäjän liikkumavaraa rajoittaa tämän säännöksen lisäksi myös se, että henkilötietojen suoja osittain sisältyy samassa momentissa turvatun yksityiselämän suojan

piiriin. Kysymys on kaiken kaikkiaan siitä, että lainsäätäjän tulee turvata tämä oikeus tavalla, jota voidaan pitää hyväksyttävänä perusoikeusjärjestelmän kokonaisuudessa (mm. PeVL 2/2018 vp, PeVL 31/2017 vp, PeVL 5/2017 vp). Valiokunta on käytännössään pitänyt henkilötietojen suojan kannalta tärkeinä sääntelykohteina ainakin rekisteröinnin tavoitetta, rekisteröitävien henkilötietojen sisältöä, niiden sallittuja käyttötarkoituksia mukaan luettuna tietojen luovutettavuus sekä tietojen säilytysaikaa henkilörekisterissä ja rekisteröidyn oikeusturvaa. Näiden seikkojen sääntelyn lain tasolla tulee lisäksi olla kattavaa ja yksityiskohtaista (ks. esim. PeVL 2/2018 vp, PeVL 31/2017 vp, PeVL 28/2016 vp, PeVL 13/2016 vp).

Nyt ehdotettava uusi käyttötarkoitus olisi rajattu ja siihen liittyisi eräänlaista syyttäjän valvontavaltaa, sillä rikosrekisteritietoja voitaisiin luovuttaa vain esitutinnan rajoittamisasioita varten. On toisaalta huomioitava, että riittävän aikaisessa vaiheessa saatava tieto jälkikonkurrenssitilanteesta voi edistää perusoikeutta oikeusturvaan. Ehdotettava uusi käyttötarkoitus ei myöskään olennaisesti poikkea niistä jo olemassa olevista käyttötarkoituksista, joista rikosrekisterilaissa säädetään. Näin ollen ehdotetun sääntelyn voidaan katsoa olevan hyväksyttävää perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta.

12.6 Yhteenveto

Edellä olevilla perusteilla lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. Esitykseen liittyvien perusoikeusnäkökohtien vuoksi pidetään kuitenkin perusteltuna, että esityksestä pyydetäisiin perustuslakivaliokunnan lausunto ainakin saatavillaolohaastetta ja todistepreklusiota koskevien ehdotusten osalta.

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

esitutkintalain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan esitutkintalain (805/2011) 1 luvun 2 §:n 1 momentin 3 kohta, 3 luvun 1 §:n 3 momentti, 9 §:n 1 momentti, 11 §:n 5 momentti ja 13 §:n 1 momentti, 4 luvun 8 §:n 2 momentti ja 15 §:n 6 momentti, 7 luvun 11 §:n 2 momentti, 9 luvun 3 §, 5 §:n otsikko ja 7 §:n 2 momentti sekä 10 luvun 1 §:n 1 momentti,
sellaisina kuin niistä ovat 3 luvun 1 §:n 3 momentti ja 10 luvun 1 §:n 1 momentti laissa XXX ja 4 luvun 8 §:n 2 momentti laissa 453/2023, sekä
lisätään 4 lukuun uusi 6 a § ja 4 luvun 7 §:ään uusi 3 momentti seuraavasti:

1 luku

Soveltamisalasäännökset

2 §

Esitutkinnassa selvittävät asiat

Esitutkinnassa selvitetään:

3) asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus varaamalla hänelle tilaisuus sen esittämiseen kohtuullisessa ajassa, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan, paitsi jos syyttäjä ilmoittaa, ettei ota vaatimusta ajaakseen, tai tätä on pidettävä ilmeisenä;

3 luku

Esitutkinnan toimittamisen yleiset säännökset

1 §

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaaminen

Rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuus koskee myös muuten kuin 1 momentissa tarkoitettulla tavalla esitutkintaviranomaisen tietoon tullutta epäiltyä rikosta, jos 9 §:n 1 momentissa tarkoitettujen toimenpiteistä luopumisen edellytykset eivät täyty. Kirjaamisvelvollisuutta ei ole myöskään sellaisten tietoverkossa havaittujen rikosten osalta, joista ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja joiden esitutkinta ilmeisesti jouduttaisiin keskeyttämään 13 §:n mukaisesti.

Rikosilmoituksen kirjaamista saadaan lykätä enintään vuodella, jos se on välttämätöntä toisen rikoksen selvittämisen, käynnissä olevan tai tulevan tiedonhankinnan turvaamiseksi, valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi.

9 §

Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

Jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, esitutkinta saadaan jättää toimittamatta tai jo aloitettu esitutkinta lopettaa sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuutena arvostellen pidettävä ilmeisen vähäisenä tai on ilmeistä, että oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:ssä säädetty edellytykset täyttyvät.

11 §

Esitutinnan toimittamisaika

Esitutkintatoimenpiteet voidaan olosuhteiden sitä edellyttäessä asettaa tärkeysjärjestykseen ottaen huomioon epäillyn rikoksen laatu ja laajuus, vanhentumisaika, asian merkitys rikoksesta epäillyn virka- tai työtehtävien kannalta sekä muut vastaavat seikat.

13 §

Esitutinnan keskeyttäminen

Esitutkinta saadaan sen aloittamisen jälkeen tutkinnanjohtajan päätöksellä keskeyttää, jos asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta. Esitutinnan keskeyttämisestä päätettäessä on erityisesti otettava huomioon epäillyn rikoksen laatu.

4 luku

Esitutkintaperiaatteet ja esitutkintaan osallistuvien oikeudet

6 a §

Tarkoituksenmukaisuusperiaate

Esitutkinta tulee toimittaa mahdollisimman tarkoituksenmukaisella tavalla ottaen huomioon esitutkintaan osallistuvien oikeudet.

7 §

Lasten kohtelu esitutkinnassa

Henkilön oletetaan olevan alle 18-vuotias, jos ei ole varmuutta siitä, onko hän täyttänyt 18 vuotta.

8 §

Edunvalvojan määrääminen lapselle huoltajan tai muun edustajan sijaiseksi

Edunvalvojan määräämisestä aiheutuneet kustannukset sekä edunvalvojan palkkio ja kustannukset maksetaan valtion varoista. Valtion varoista suoritettua korvauksen maksamisessa takaisin valtiolle sovelletaan oikeusapulain (257/2002) 22 §:ää. Muuten edunvalvonnessa noudatetaan soveltuvin osin holhoustoimesta annetun lain säännöksiä. Väliaikaisen määräyksen antamisesta säädetään holhoustoimesta annetun lain 79 §:ssä. Käräjäoikeuksien päivystyksestä kiireellisissä tapauksissa säädetään oikeusministeriön asetuksella.

15 §

Asianosaisjulkisuus esitutkinnassa

Asianosaisen oikeuteen saada tieto esitutkinta-aineistosta sovelletaan muutoin, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetään. Tiedon antamiseen tallenteesta sovelletaan kuitenkin, mitä tämän lain 9 luvun 7 §:n 2 momentissa säädetään.

7 luku

Kuulustelut

11 §

Kuulustelutodistaja

Kuulustelutodistajan käyttö voidaan korvata kuulustelutilaisuuden tallentamisella, jos siten voidaan riittävän luotettavasti osoittaa kuulustelun suorittamistapa ja kuulustelun aikaisten tapahtumat.

9 luku

Esitutkinta-aineisto

3 §

Kuulustelutilaisuuden tallentaminen

Kuulustelutilaisuus saadaan ottaa kokonaan tai osittain äänitallenteeseen tai ääni- ja kuvatallenteeseen. Kuulustelutilaisuus on tallennettava kokonaan tai osittain, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.

5 §

Tallenteen tarkastaminen

7 §

Esitutkinta-asiakirjojen julkisuus

Äänitallenteesta tai ääni- ja kuvatallenteesta tieto voidaan antaa vain luovuttamalla tallenne esitutkintaviranomaisen luona tutustuttavaksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen.

10 luku

Esitutkinnan päättäminen

1 §

Loppulausunto

Ennen esitutkinnan päättämistä asianosaisille on varattava tilaisuus antaa esitutkintaviranomaiselle loppulausunto esitutkinta-aineiston riittävydestä, näytön arvioinnista, oikeuskysymyksistä tai muista asian käsittelyn kannalta tärkeistä seikoista, jollei lausunnon pyytäminen ole asian laatu ja laajuus, rikoksen vähäisyys tai muut vastaavat seikat huomioon ottaen syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn kannalta ilmeisen tarpeetonta. Asianosaisen avustaja on velvollinen antamaan loppulausunnon, jos siihen varataan tilaisuus.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

2.

Laki

oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 5 luvun 9 §:n 1 momentti
ja
lisätään 5 luvun 8 §:ään, sellaisena kuin se on osaksi laeissa 243/2006 ja 612/2011, uusi 4
momentti, sekä 5 lukuun uusi 10 a ja 15 b § seuraavasti:

5 luku

Syytteen vireillepanosta

8 §

Jos syyte koskee tekoa, josta on säädetty rangaistukseksi sakko tai enintään neljä vuotta vankeutta, haastaminen voidaan toimittaa esitutkinnan yhteydessä niin, että epäillylle ilmoitetaan henkilökohtaisesti, milloin ja minkä tuomioistuimen kansliasta haaste ja muu tiedoksi annettava aineisto ovat saatavana (*saatavillaolohaaste*). Tiedoksi annettavat asiakirjat on lisäksi lähetettävä epäillyn ilmoittamaan osoitteeseen. Aineiston tulee olla saatavana niin hyvissä ajoin, että epäillyllä on riittävästi aikaa valmistella puolustustaan ennen asian käsittelyä oikeudessa.

9 §

Haasteessa vastaajaa kehoitetaan vastaamaan häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin kirjallisesti tuomioistuimen määräämässä ajassa tai suullisesti istunnossa. Vastaajan oikeudenkäyntiavustaja on velvollinen antamaan vastauksen tuomioistuimen määräämässä ajassa. Haasteessa vastaajaa kehoitetaan:

10 a §

Tuomioistuin voi tarvittaessa kehottaa asianosaista täyttämään määräajassa 9 §:ssä tarkoitetut velvollisuutensa uhalla, ettei hän määräajan jälkeen saa ilmoittaa uutta todistetta, ellei hän saata todennäköiseksi, että hänen menettelynsä johtuu pätevistä syistä.

Tuomioistuin voi asettaa määräajan todisteiden esittämiselle, jos asiassa on toimitettu valmisteluistunto. Tuomioistuimen on kuultava asianosaisia ennen määräajan asettamista. Määräaikaa ei voida asettaa ennen kuin asianosaisilla on ollut riittävästi aikaa ja edellytykset valmistautua oikeudenkäyntiin.

15 b §

Henkilön oletetaan rikosasiaa käsiteltäessä olevan alle 18-vuotias, jos ei ole varmuutta siitä, onko hän täyttänyt 18 vuotta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

3.

Laki

oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 16 §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 690/1997, ja
lisätään 25 luvun 17 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 165/1998, uusi 3 momentti sekä 31 luvun 8 §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 109/1960 ja 732/2015, uusi 2 momentti ja 8 a §:ään, sellaisen kuin se on laissa 360/2003, uusi 2 momentti seuraavasti:

11 luku

Tiedoksiannosta oikeudenkäynnissä

16 §

Jos asia koskee rikosta, josta on säädetty muu tai ankarampi rangaistus kuin sakko tai neljä vuotta vankeutta, haastetta ei voida antaa tiedoksi vastaajan haasteen vastaanottamista varten valtuuttamalle asiamiehelle.

25 luku

Muutoksenhaku käräjäoikeudesta hovioikeuteen

17 §

Rikosasiassa valittaja ei saa vedota uusiin todisteisiin muutoin kuin 1 momentissa tarkoitetuin edellytyksin.

31 luku

Ylimääräisestä muutoksenhausta

8 §

Tuomion purkamista koskevaa asiaa käsiteltäessä noudatetaan uuteen todisteeseen vetoamisen osalta oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 7 §:ää.

8 a §

Tuomion purkamista koskevaa asiaa käsiteltäessä noudatetaan uuteen todisteeseen vetoamisen osalta oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 7 §:ää.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

4.

Laki

rikosrekisterilain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikosrekisterilain (770/1993) 4 §:n 1 momentin 2 kohta, sellaisena kuin se on laissa 453/2011, ja 5 kohta seuraavasti:

4 §

Rikosrekisteristä voidaan 3 §:ssä tai muussa laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä luovuttaa henkilöä koskeva tieto:

2) syyttäjälle syytettä, syyteharkintaa, esitutkinnan rajoittamisasiaa ja pakkokeinoasiaa varten;

5) esitutkintaviranomaiselle esitutkinnan rajoittamisasiaa ja pakkokeinoasiaa varten.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

5.

Laki

tuomioistuimen velvollisuudesta ilmoittaa eräistä ratkaisuksista annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan tuomioistuimen velvollisuudesta ilmoittaa eräistä ratkaisuksista annetun lain (373/2010) 2 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 655/2023, seuraavasti:

2 §

Velvollisuus ilmoittaa virkamiestä ja viranhaltijaa koskevasta rikosasiasta

Tuomioistuimen, joka on tuominnut valtion virkamiehen taikka hyvinvointialueen, kunnallisen tai evankelis-luterilaisen kirkon viranhaltijan rikoksesta, on ilmoitettava ratkaisustaan lähettämällä siitä jäljennös sille viranomaiselle, jonka alainen virkamies tai viranhaltija on. Evankelis-luterilaisen kirkon pappia koskevasta ratkaisusta on ilmoitettava lisäksi tuomiokapitulille. Tuomioistuimen on lähetettävä jäljennös myös oikeuskanslerille ja eduskunnan oikeusasiamiehelle edellä tarkoitettusta ratkaisusta samoin kuin ratkaisusta, jolla virkamiestä tai viranhaltijaa koskeva syyte on hylätty.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Helsingissä x.x.20xx

Pääministeri

Petteri Orpo

Oikeusministeri Leena Meri

1.

Laki

esitutkintalain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan esitutkintalain (805/2011) 1 luvun 2 §:n 1 momentin 3 kohta, 3 luvun 1 §:n 3 momentti, 9 §:n 1 momentti, 11 §:n 5 momentti ja 13 §:n 1 momentti, 4 luvun 8 §:n 2 momentti ja 15 §:n 6 momentti, 7 luvun 11 §:n 2 momentti, 9 luvun 3 §, 5 §:n otsikko ja 7 §:n 2 momentti sekä 10 luvun 1 §:n 1 momentti,

sellaisina kuin niistä ovat 3 luvun 1 §:n 3 momentti ja 10 luvun 1 §:n 1 momentti laissa XXX ja 4 luvun 8 §:n 2 momentti laissa 453/2023, sekä

lisätään 4 lukuun uusi 6 a § ja 4 luvun 7 §:ään uusi 3 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

1 luku

Soveltamisalasäännökset

2 §

Esitutkinnassa selvittävät asiat

Esitutkinnassa selvitetään:

3) asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan; ja

3 luku

Esitutinnan toimittamisen yleiset säännökset

1 §

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaaminen

1 luku

Soveltamisalasäännökset

2 §

Esitutkinnassa selvittävät asiat

Esitutkinnassa selvitetään:

3) asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus varaamalla hänelle tilaisuus sen esittämiseen kohtuullisessa ajassa, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan, paitsi jos syyttäjä ilmoittaa, ettei ota vaatimusta ajaakseen, *tai tätä on pidettävä ilmeisenä;*

3 luku

Esitutinnan toimittamisen yleiset säännökset

1 §

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaaminen

Rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuus koskee myös muuten kuin 1 momentissa tarkoitettulla tavalla esitutkintaviranomaisen tietoon tullutta epäiltyä rikosta, jos 9 §:n 1 momentissa tarkoitettut toimenpiteistä luopumisen edellytykset eivät täyty.

Rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuus koskee myös muuten kuin 1 momentissa tarkoitettulla tavalla esitutkintaviranomaisen tietoon tullutta epäiltyä rikosta, jos 9 §:n 1 momentissa tarkoitettut toimenpiteistä luopumisen edellytykset eivät täyty. Kirjaamisvelvollisuutta ei ole myöskään sellaisten tietoverkossa havaittujen rikosten osalta, joista ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja joiden esitutkinta jouduttaisiin ilmeisesti keskeyttämään 13 §:n mukaisesti.

(uusi)

Rikosilmoituksen kirjaamista saadaan lykätä enintään vuodella, jos se on välttämätöntä toisen rikoksen selvittämisen, käynnissä olevan tai tulevan tiedonhankinnan turvaamiseksi, valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi.

9 §

9 §

Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

Esitutkinta saadaan jättää toimittamatta tai jo aloitettu esitutkinta lopettaa sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuutena arvostellen pidettävä ilmeisen vähäisenä, jos asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia.

Jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, esitutkinta saadaan jättää toimittamatta tai jo aloitettu esitutkinta lopettaa sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuutena arvostellen pidettävä ilmeisen vähäisenä tai on ilmeistä, että oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:ssä säädetty edellytykset täyttyvät.

11 §

11 §

Esitutinnan toimittamisaika

Esitutinnan toimittamisaika

Esitutkintatoimenpiteet voidaan olosuhteiden sitä edellyttäessä asettaa tärkeysjärjestykseen.

Esitutkintatoimenpiteet voidaan olosuhteiden sitä edellyttäessä asettaa tärkeysjärjestykseen ottaen huomioon epäillyn rikoksen laatu ja laajuus, vanhentumisaika, asian merkitys rikoksesta

Voimassa oleva laki

Ehdotus

epäillyn virka- tai työtehtävien kannalta sekä muut vastaavat seikat.

13 §

13 §

Esitutkinnan keskeyttäminen

Esitutkinnan keskeyttäminen

Esitutkinta saadaan sen aloittamisen jälkeen tutkinnanjohtajan päätöksellä keskeyttää, jos rikoksesta ei epäillä ketään ja jos asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa. Esitutkinnan keskeyttämisestä päätettäessä on erityisesti otettava huomioon epäillyn rikoksen laatu.

Esitutkinta saadaan sen aloittamisen jälkeen tutkinnanjohtajan päätöksellä keskeyttää, jos *asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta*. Esitutkinnan keskeyttämisestä päätettäessä on erityisesti otettava huomioon epäillyn rikoksen laatu.

4 luku

4 luku

Esitutkintaperiaatteet ja esitutkintaan osallistuvien oikeudet

Esitutkintaperiaatteet ja esitutkintaan osallistuvien oikeudet

(uusi)

6 a §

Tarkoituksenmukaisuusperiaate

Esitutkinta tulee toimittaa mahdollisimman tarkoituksenmukaisella tavalla ottaen huomioon esitutkintaan osallistuvien oikeudet.

7 §

7 §

Lasten kohtelu esitutkinnassa

Lasten kohtelu esitutkinnassa

(uusi)

Henkilön oletetaan olevan alle 18-vuotias, jos ei ole varmuutta siitä, onko hän täyttänyt 18 vuotta.

8 §

8 §

Edunvalvojan määrääminen lapselle huoltajan tai muun edustajan sijaiseksi

Edunvalvojan määrääminen lapselle huoltajan tai muun edustajan sijaiseksi

Edunvalvojan määräämisestä aiheutuneet kustannukset sekä edunvalvojan palkkio ja kustannukset maksetaan valtion varoista. Muuten edunvalvonnassa noudatetaan

Edunvalvojan määräämisestä aiheutuneet kustannukset sekä edunvalvojan palkkio ja kustannukset maksetaan valtion varoista. *Valtion varoista suoritettua korvauksen*

Voimassa oleva laki

Ehdotus

soveltuvin osin holhoustoimesta annetun lain säännöksiä. Väliaikaisen määräyksen antamisesta säädetään holhoustoimesta annetun lain 79 §:ssä.

maksamisessa takaisin valtiolle sovelletaan oikeusapulain (257/2002) 22 §:ää. Muuten edunvalvonnassa noudatetaan soveltuvin osin holhoustoimesta annetun lain säännöksiä. Väliaikaisen määräyksen antamisesta säädetään holhoustoimesta annetun lain 79 §:ssä. Käräjäoikeuksien päivystyksestä kiireellisissä tapauksissa säädetään oikeusministeriön asetuksella.

15 §

15 §

Asianosaisjulkisuus esitutkinnassa

Asianosaisjulkisuus esitutkinnassa

Asianosaisen oikeuteen saada tieto esitutkinta-aineistosta sovelletaan muutoin, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetään. Tiedon antamiseen *ääni- ja kuvatallenteesta* sovelletaan kuitenkin, mitä tämän lain 9 luvun 7 §:n 2 momentissa säädetään.

Asianosaisen oikeuteen saada tieto esitutkinta-aineistosta sovelletaan muutoin, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetään. Tiedon antamiseen tallenteesta sovelletaan kuitenkin, mitä tämän lain 9 luvun 7 §:n 2 momentissa säädetään.

7 luku

7 luku

Kuulustelut

Kuulustelut

11 §

11 §

Kuulustelutodistaja

Kuulustelutodistaja

Kuulustelutodistajan käyttö voidaan korvata kuulustelutilaisuuden tallentamisella *ääni- ja kuvatallenteeseen*, jos siten voidaan riittävän luotettavasti osoittaa kuulustelun suorittamistapa ja kuulustelun aikaiset tapahtumat.

Kuulustelutodistajan käyttö voidaan korvata kuulustelutilaisuuden tallentamisella, jos siten voidaan riittävän luotettavasti osoittaa kuulustelun suorittamistapa ja kuulustelun aikaiset tapahtumat.

9 luku

9 luku

Esitutkinta-aineisto

Esitutkinta-aineisto

3 §

3 §

*Kuulustelutilaisuuden tallentaminen **ääni- ja kuvatallenteeseen***

Kuulustelutilaisuuden tallentaminen

Voimassa oleva laki

Kuulustelutilaisuus saadaan ottaa kokonaan tai osittain ääni- ja kuvatallenteeseen. Kuulustelutilaisuus on tallennettava kokonaan tai osittain, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.

5 §

Ääni- ja kuvatallenteen tarkastaminen

7 §

Esitutkinta-asiakirjojen julkisuus

Ääni- ja kuvatallenteesta tieto voidaan antaa vain luovuttamalla tallenne esitutkintaviranomaisen luona nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen.

10 luku

Esitutkinnan päättäminen

1 §

Loppulausunto

Ennen esitutkinnan päättämistä asianosaisille on varattava tilaisuus antaa esitutkintaviranomaiselle loppulausunto esitutkinta-aineiston riittävydestä, näytön arvioinnista, oikeuskysymyksistä tai muista asian käsittelyn kannalta tärkeistä seikoista, jollei lausunnon pyytäminen ole asian laatu ja laajuus, rikoksen vähäisyys tai muut vastaavat seikat huomioon ottaen syyteharkinnan ja

Ehdotus

Kuulustelutilaisuus saadaan ottaa kokonaan tai osittain *äänitallenteeseen tai* ääni- ja kuvatallenteeseen. Kuulustelutilaisuus on tallennettava kokonaan tai osittain, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.

5 §

Tallenteen tarkastaminen

7 §

Esitutkinta-asiakirjojen julkisuus

Äänitallenteesta tai ääni- ja kuvatallenteesta tieto voidaan antaa vain luovuttamalla tallenne esitutkintaviranomaisen *luona tutustuttavaksi*, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen.

10 luku

Esitutkinnan päättäminen

1 §

Loppulausunto

Ennen esitutkinnan päättämistä asianosaisille on varattava tilaisuus antaa esitutkintaviranomaiselle loppulausunto esitutkinta-aineiston riittävydestä, näytön arvioinnista, oikeuskysymyksistä tai muista asian käsittelyn kannalta tärkeistä seikoista, jollei lausunnon pyytäminen ole asian laatu ja laajuus, rikoksen vähäisyys tai muut vastaavat seikat huomioon ottaen syyteharkinnan ja

Voimassa oleva laki

Ehdotus

tuomioistuinkäsittelyn kannalta ilmeisen
tarpeetonta.

tuomioistuinkäsittelyn kannalta ilmeisen
tarpeetonta. *Asianosaisen avustaja on
velvollinen antamaan loppulausunnon, jos
siihen varataan tilaisuus.*

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

2.

Laki

oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 5 luvun 9 §:n 1 momentti
ja
lisätään 5 luvun 8 §:ään, sellaisena kuin se on osaksi laeissa 243/2006 ja 612/2011, uusi 4
momentti, sekä 5 lukuun uusi 10 a ja 15 b § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

5 luku

5 luku

Syytteen vireillepanosta

Syytteen vireillepanosta

8 §

8 §

(uusi)

Jos syyte koskee tekoa, josta on säädetty rangaistukseksi sakko tai enintään neljä vuotta vankeutta, haastaminen voidaan toimittaa esitutkinnan yhteydessä niin, että epäillylle ilmoitetaan henkilökohtaisesti, milloin ja minkä tuomioistuimen kansliasta haaste ja muu tiedoksi annettava aineisto ovat saatavana (saatavillaolohaaste). Tiedoksi annettavat asiakirjat on lisäksi lähetettävä epäillyn ilmoittamaan osoitteeseen. Aineiston tulee olla saatavana niin hyvissä ajoin, että epäillyllä on riittävästi aikaa valmistella puolustustaan ennen asian käsittelyä oikeudessa.

9 §

9 §

Haasteessa vastaajaa kehoitetaan vastaamaan häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin kirjallisesti tuomioistuimen määräämässä ajassa tai suullisesti istunnossa. Haasteessa vastaajaa kehoitetaan:

Haasteessa vastaajaa kehoitetaan vastaamaan häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin kirjallisesti tuomioistuimen määräämässä ajassa tai suullisesti istunnossa. Vastaajan oikeudenkäyntiavustaja on velvollinen antamaan vastauksen tuomioistuimen määräämässä ajassa. Haasteessa vastaajaa kehoitetaan:

10 a §

10 a §

(uusi)

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Tuomioistuin voi tarvittaessa kehottaa asianosaista täyttämään määräajassa 9 §:ssä tarkoitetut velvollisuutensa uhalla, ettei hän määräajan jälkeen saa ilmoittaa uutta todistetta, ellei hän saata todennäköiseksi, että hänen menettelynsä johtuu pätevästä syystä.

Tuomioistuin voi asettaa määräajan todisteiden esittämiselle, jos asiassa on toimitettu valmistelustunto. Tuomioistuimen on kuultava asianosaisia ennen määräajan asettamista. Määräaikaa ei voida asettaa ennen kuin asianosaisilla on ollut riittävästi aikaa ja edellytykset valmistautua oikeudenkäyntiin.

(uusi)

15 b §

15 b §

Henkilön oletetaan rikosasiaa käsiteltäessä olevan alle 18-vuotias, jos ei ole varmuutta siitä, onko hän täyttänyt 18 vuotta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

3.

Laki

oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 16 §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 690/1997, ja
lisätään 25 luvun 17 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 165/1998, uusi 3 momentti sekä 31 luvun 8 §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 109/1960 ja 732/2015, uusi 2 momentti ja 8 a §:ään, sellaisen kuin se on laissa 360/2003, uusi 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

11 luku

11 luku

Tiedoksiannosta oikeudenkäynnissä

Tiedoksiannosta oikeudenkäynnissä

16 §

16 §

Jos asia koskee rikosta, josta on säädetty muu tai ankarampi rangaistus kuin sakko tai kuusi kuukautta vankeutta, haastetta ei voida antaa tiedoksi vastaajan haasteen vastaanottamista varten valtuuttamalle asiamiehelle.

Jos asia koskee rikosta, josta on säädetty muu tai ankarampi rangaistus kuin sakko tai *neljä vuotta* vankeutta, haastetta ei voida antaa tiedoksi vastaajan haasteen vastaanottamista varten valtuuttamalle asiamiehelle.

25 luku

25 luku

Muutoksenhaku käräjäoikeudesta hovioikeuteen

Muutoksenhaku käräjäoikeudesta hovioikeuteen

17 §

17 §

(uusi)

Rikosasiassa valittaja ei saa vedota uusiin todisteisiin muutoin kuin 1 momentissa tarkoitettuihin edellytyksiin.

31 luku

31 luku

Ylimääräisestä muutoksenhausta

Ylimääräisestä muutoksenhausta

8 §

8 §

(uusi)

Tuomion purkamista koskevaa asiaa käsiteltäessä noudatetaan uuteen todisteeseen

Voimassa oleva laki

Ehdotus

vetoamisen osalta oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 7 §:ää.

8 a §

8 a §

(uusi)

Tuomion purkamista koskevaa asiaa käsiteltäessä noudatetaan uuteen todisteeseen vetoamisen osalta oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 7 §:ää.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

4.

Laki

rikosrekisterilain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikosrekisterilain (770/1993) 4 §:n 1 momentin 2 kohta, sellaisena kuin se on laissa
453/2011, ja 5 kohta seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

4 §

Rikosrekisteristä voidaan 3 §:ssä tai muussa
laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden
estämättä luovuttaa henkilöä koskeva tieto:

2) syyttäjälle syytettä, syyteharkintaa ja
pakkokeinoasiaa varten;

5) esitutkintaviranomaiselle
pakkokeinoasiaa varten.

4 §

Rikosrekisteristä voidaan 3 §:ssä tai muussa
laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden
estämättä luovuttaa henkilöä koskeva tieto:

2) syyttäjälle syytettä, syyteharkintaa,
esitutkinnan rajoittamisia ja
pakkokeinoasiaa varten;

5) esitutkintaviranomaiselle esitutkinnan
rajoittamisia ja pakkokeinoasiaa varten.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

5.

Laki

tuomioistuimen velvollisuudesta ilmoittaa eräistä ratkaisuksista annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan tuomioistuimen velvollisuudesta ilmoittaa eräistä ratkaisuksista annetun lain (373/2010) 2 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 655/2023, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

2 §

Velvollisuus ilmoittaa virkamiestä ja viranhaltijaa koskevasta rikosasiasta

Tuomioistuimen, joka on tuominnut valtion virkamiehen, kunnallisen tai evankelis-luterilaisen kirkon viranhaltijan rikoksesta, on ilmoitettava ratkaisustaan lähettämällä siitä jäljennös sille viranomaiselle, jonka alainen virkamies tai viranhaltija on. Evankelis-luterilaisen kirkon pappia koskevasta ratkaisusta on ilmoitettava lisäksi tuomiokapitulille. Tuomioistuimen on lähetettävä jäljennös myös oikeuskanslerille ja eduskunnan oikeusasiamiehelle edellä tarkoitetusta ratkaisusta samoin kuin ratkaisusta, jolla virkamiestä tai viranhaltijaa koskeva syyte on hylätty.

2 §

Velvollisuus ilmoittaa virkamiestä ja viranhaltijaa koskevasta rikosasiasta

Tuomioistuimen, joka on tuominnut valtion virkamiehen *taikka hyvinvointialueen*, kunnallisen tai evankelis-luterilaisen kirkon viranhaltijan rikoksesta, on ilmoitettava ratkaisustaan lähettämällä siitä jäljennös sille viranomaiselle, jonka alainen virkamies tai viranhaltija on. Evankelis-luterilaisen kirkon pappia koskevasta ratkaisusta on ilmoitettava lisäksi tuomiokapitulille. Tuomioistuimen on lähetettävä jäljennös myös oikeuskanslerille ja eduskunnan oikeusasiamiehelle edellä tarkoitetusta ratkaisusta samoin kuin ratkaisusta, jolla virkamiestä tai viranhaltijaa koskeva syyte on hylätty.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Oikeusministeriön asetus

vangitsemisasioiden ja muiden kiireellisten asioiden käsittelystä käräjäoikeuksissa eräissä tapauksissa annetun oikeusministeriön asetuksen 1 §:n muuttamisesta

Oikeusministeriön päätöksen mukaisesti
muutetaan vangitsemisasioiden ja muiden kiireellisten asioiden käsittelystä käräjäoikeuksissa eräissä tapauksissa annetun oikeusministeriön asetuksen (953/2013) 1 § seuraavasti:

1 §

Soveltamisala

Tässä asetuksessa säädetään käräjäoikeuksista, jotka kiireellisissä tapauksissa:

- 1) saavat päättää pidätetyn vangitsemisesta sekä salaisista pakko- ja tiedonhankintakeinoista pakkokeinolain (806/2011) 3 luvun 1 §:n 1 momentin ja 10 luvun 43 §:n 1 momentin, poliisilain (872/2011) 5 luvun 45 §:n 1 momentin, rikostorjunnasta Tullissa annetun lain (623/2015) 3 luvun 44 §:n 1 momentin, rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa annetun lain (108/2018) 39 §:n 1 momentin sekä poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetun lain (1251/1995) 4 §:n 1 momentin ja 5 §:n mukaisissa asioissa;
- 2) ovat toimivaltaisia käsittelemään esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 8 §:n 2 momentin mukaisia asioita;
- 3) ovat toimivaltaisia käsittelemään ulkomaalaislain (301/2004) 124 §:n 1 momentin mukaisia asioita; sekä
- 4) ovat toimivaltaisia käsittelemään konkurssilain (120/2004) 7 luvun 3 §:n mukaisia asioita.

Tämä asetus tulee voimaan päivänä kuuta 20 .